סיון ת·ר·צ·א

JUNE 1931

ניר

קבץ שנתי

יוצא לאור על־ידי

הסתדרות תלמידי

בית המדרש למורים

של ישיבת ר' יצחק אלחנן

ניו־יורק, תרצ"א

אָריאָם פרעס, 129 קאַנאַל סטריט, ניו יאָרק.

תכן הענינים

הרב שמואל ק. מירסקי

דבר למסיימים

חביבי,

קבלתי בתודה את החלטתכם להקדיש את קבץ „הניר" הזה לשמי. מודה אני לה' ששם את חלקי מן הזורעים אל ניר, ומן העוזרים להכשיר את המתכוננים להדליק נרות במבואות האפלים לבית ישראל — הם המורים בעם.

הארץ שבה אנו חיים ופועלים כשדה בור היא עדיין לתורה ולתרבות הישראלית וקשה לניר בה ניר. והדור שאנו חיים בו, דור של סתירה ובנין, של שנוי ערכים ועירוב פרשיות.

רבים הם בימינו נביאי השקר „הלוקחים לשון ונואמים נאום" ו„כשועלים בחרבות" מיללים הם על החרבן אך מרחיבים עם זה את הפרצות. נחוץ, איפוא, לבר את התבן מן הבר ולזרע על תלמי לבותיהם של ילדי ישראל זרע אמת, ולאדרם בעוז למען תורתנו השלמה.

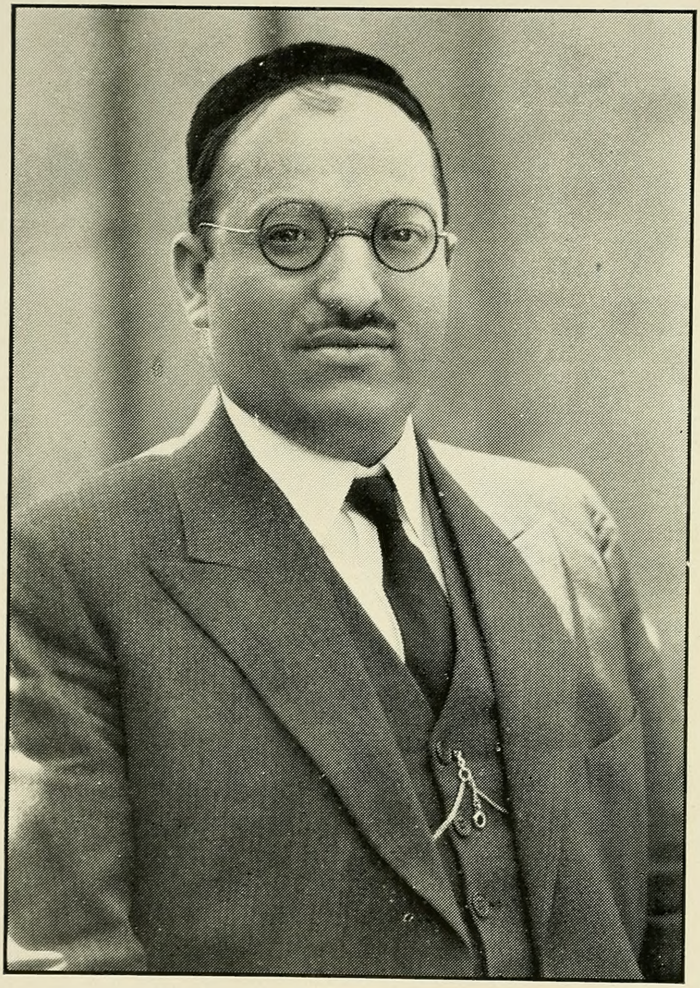
נחוץ גם לעשות אזנים לארץ ישראל החיה ודורשים לציון שבהוה. כחות אפלים קמו לכבות את האור החדש שהאיר על ציון, ועלינו להתאמץ בכל עז לעמד כנגדם. הלילה הזה שירד על עולמנו איננו ח"ו ליל ההליכה לגלות — כבחלום יעקב — וע"כ איננו צריכים לשים את פנינו לדברי נחמה וחזון בלבד, שא"י איננו, אלא בית אלקים וכי מתפשטת היא בכל הארצות. בחינת נחלה בלי מצרים. לילה זה הנהו ליל שיבה מן הגלות, לילה שבו נאבק יעקב עם שרו של עשו, כי בכל עת שהננו מתעוררים לצאת מן הגולה מתפרצים כנגדנו ה„עשו"ים או העמלקים השונים למיניהם. ואחת מוטלת עלינו להיות ערום, לעמד על המשמר עד יאיר היום וינוסו הצללים. בליל זה לא ינום ולא יישן, לא רק שומר ישראל, אלא ישראל עצמו. כי אם ינום ח"ו בלילה זה לא יזכה לשם ישראל — שם שהכתר בו רק בליל התאבקותו עם עשו.

ידעתי אמנם, חביבי, כי לא בידכם בלבד. ילדי ישראל אשר עליכם יוטל להורותם ולהדריכם. רבם ככלם תלמידים הם כל היום בבתי"ס אחרים ורק בערב היום, בין השמשות, באים הם לת"ת העברי לשמע לקח ב„היברו". אבל כנרות החנוכה הנדלקים בבין השמשות לשעה קלה, אך מוסיפים הם והולכים מיום ליום, כן אתם מדליקים את הנרות הללו מדי ערב בערב. ואם רק תוסיפו ותלכו בהתמדה ובמסירות סוף הנצחון לבא.

„כי הא מיפטרי רבנן מבי רב חסדא", אומרים חז"ל בברכות (י"ז ע"א) „ואמרי ליה מבי רב שמואל בר נחמני אמרו ליה הכי: אלופינו מסובלים — ר' יוחנן ור' אליעזר חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצוות, וחד אמר אלופינו בתורה ומסובלים ביסורים — אין פרץ, שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנה אחיתופל — ואין יוצאת, שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול שיצא ממנה דואג האדומי — ואין צוחה, שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנה גחזי — ברחובותינו — שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים" כי ארבעה תלמידי נזיקין הם: א) בח' אחיתופל — עובר למחנה אחר ומתכחש לסיעתו הקודמת. ב) בחי' דואג האדומי — אינו שומר פיו ולשונו ומביא בצרה את נפש הכהנים. ג) בח' גיחזי — רואה ככר או ככרים כסף והוא שוכח את עקרי תורתו ורודף אחריהם. ד) בחי' מקדיח את תבשילו ברבים — עושה את הכל למען הגדיל את הצוחה (סנסציה) ברחובותינו.

מובטחני שיכולים אתם לקרא עליכם את הפסוק הזה: אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו. אשרי העם שככה לו.

אסרו חג דשבועות, תרצ"א.

למורנו הנכבד הרב שמואל ק. מירסקי לאות תודה
על אשר נטע בנו אהבת תורה ושאיפה נעלה לכל יקר
וקדוש הננו מגישים באהבה רבה ובהערצה את בכורי
פרי רוחנו — ה„ניר” הזה.

אנו בני העם

מאת המערכת

אומרים: פסה האמונה מלב, חדלה משאת הנפש, ואין תשוקה לעברית. העקרים והיסודות אשר החיו וקיימו את עם ישראל מאז גלותו מארצו כבר נאספו מתוך עמם אל עולם האמת. אין אנו זקוקים עוד לכח הסבל ומסירת הנפש על קדוש השם. חנק, הסיף והמוקד לא ישלטו עוד בנו, אף כי, לא משום שעמי העולם נאורו, אלא מפני שאנחנו, בנעורינו ואולי גם בזקנינו, נזדווגנו אל עם הארץ אשר שם התישבנו ונהיינו לעם אחד עמהם.

נמצאנו למדים: המעינות אשר מהם שאבו אבותינו את החיים נהיו למעיני אכזב. הארזים — אמונת אומן זו, משאת הנפש, העברית — שבמשך כמה דורות נשרשו עמוק, עמוק בלבנו; המקורות אשר היו מפכים בנו בעורקינו ובגידינו בדם החיים, נפש האומה הנצחית; התקוות, החלומות, והסכוים אשר היו הכחות המניעים, המאמצים את ידינו, והנותנים בנו את הרצון לחיות, להתקים, ולראות עוד את עם ישראל השב לקדמתו; זה אחד מפלאי התבל הנשא על גפי ההיסטוריה בתור מורה דרך להולכי חשך וצלמות; זה מגדל האור לאניות התועות בלב ימים; עם הסגולה שבניו מסרו את נפשם עליה; זו ממלכת הכהנים, זה גוי הקדוש — כל אלה עברו ובטלו מן העולם.

האמנם? לא! אי אפשר לגוף בלי נשמה. העובדה, גוף ישראל סבא חי ומתנועע מוכיחה את מציאות הנשמה בו. אך זו רעה חולה שהנשמה אינה גלויה לעיניניו הלקויות, הצי הסמויות ביחס אלינו לעצמנו. לא בדקנו די הצרך את מהותנו. לא פשפנו במעשינו ואין לנו מעורר לתשובה — לשיבה לעצמנו אנו. כי, אלו קם מעורר ומזעזע נפשות היודע לנפשנו, היינו מוצאים כי בקרקע נשמתנו טמון ושוטף בחזקה מעין חיינו המסורתיים. בנו נוזל דם אבותינו אשר רק לפי המבט הראשון אינו מעיד על סמוקו ויחסנותו. אך, הוא, הוא הדם! אנו בנים לאבותינו הקדמונים. רק באשמת הדורות האחרונים שלפנינו קשה לגלות את האמת הזאת הנראית כמעט לעין. זה דור מדבר־העמים שכפר בקיום העם ומרד בו; אלה אשר עודם חיים בכפיפה אחת עמנו ואשר קצה נפשם ברוחניות ודבקו בחמריות; השירו את הרצועות שעל יד וחבשו אותן על גלגלי המכונות וחללוהן; אלה אשר קפצו מקצוניות אחת לשניה; באשר קצה נפשם בשפע הדבש עטו על החמיץ ונתחמצו; אלה שעוד יד השפעה להם עלינו אינם נותנים לנו להגלות ולהראות בחזותנו הטבעית.

אכן, עם ישראל חי! נשמתו באפנו. אנו מאמינים בני המאמינים, עברים במאה אחוז. תבוא נא רק סנונית גאולה אחת. יתקע קול השופר ואנו הנמצאים בשפל המדרגה נעפיל לעלות. עוד לא אבדה האמונה. עוד לא עבדה תקותנו.

ח. א.

אל המסיימים

מאת הרב ד"ר דב רבל, ראש הישיבה

בנים בונים, גומרי בית המדרש למורים של הישיבה.

בנים נאמנים אתם, ומאמינים בחנוך עברי שלם ונאמן, ומקוים לאורו כי יזרח. יודעים אתם את תפקידכם, הריהו: יצירת הרמוניה נפשית בלבות בנינו, חנוך עברים אמיצים הדורי רוח ישראל סבא.

בימים הרעים האלה, ימי מבוכה ומשבר להחנוך העברי, משבר מבפנים ומשבר מבחוץ; בימים שרבים מטיפים למעוט דמות החנוך העברי, ברצון ומתוך שטה, ששרשיה בהתבוללות מדעת ושלא מדעת, לא ידעו ולא יבינו — אם כי עיניהם רואות את התוצאות המרות — כי את נפש האומה הם קובעים ואוי להם לבריות אלה מעלבונה של תורה; בימים, שיבש המעין שממנו היו שואבים בנינו רוח הקדש ורוח כנסת ישראל בכל הדורות; בשעה שהחול שבסביבה תלוי כמועקה על נפש האומה, לא קלה היא עבודתכם להקנות לאלה שנמצאים ראשם ורובם באהלי יפת החדורים דעת החולין שבחייהם; בסביבה של קרירות וקפאון רוחני, את תורת שם, את הקדש שבחיי עם עולם. שומרי חומת ישראל, אתם בוני בית החנוך העברי השלם והנאמן, פרחי כהונה הבאים לשמש במקדשי נשמת האומה. דעו, כי תפקידכם הוא תלמוד תורה שלמה על פי דרכה של תורה ורוחה, כי אם יש תורה בחנוך העברי הכל בו. ואם אין תורה המביאה לידי מעשה, כל הצנורות של השפה והספרות והמכשירים החנוכיים ללוא הועיל הם. התורה היא חביון הקדושה והעוז של נשמת האומה וסגולתה. הגעגועים של נשמת בן ישראל אל מקורה, הרגש הדתי השוכן בלב האדם, הם הנקודה הנפלאה של החנוך העברי. הגדילו את למוד התורה והאדירו אותו; הספיקו מזון רוחני מבריא לבנינו: היהדות ברחב מובנה, במקורה בלשונה, בכל הקיפה, השתל־שלותה וגווניה. חנוך זה הוא המקלט האחרון לרוח ישראל. הגיע זמן שעליו אמרו חכמינו שאסור לפשר וכל המפשר בשלמות החנוך העברי אינו אלא מנאץ.

החלצו חושים בעד אלהי ישראל, תורתו, ועמו; היו בעלי אמונה וגבורה חלוצי הצבא להגן על החנוך העברי הנאמן; אתם הערבים בעד נשמת בנינו, בעד הנצחיות של האומה.

הרבה תורה למדתם בבית המדרש למורים. וכבר אמרו חכמינו: „הלומד תורה בילדותו דברי תורה נבלעים בדמו ויוצאים מפיו מפורשים". זכרו נא דברי חכמינו: „דברי תורה קשים לקנותם ככלי זהב וככלי פז ונוחים לאבדם ככלי זכוכית" מה מאושר ושמח אני, כי רבים מכם ימשיכו בע"ה את למוד התורה בישיבה הקדושה אשר בנים אתם לה. זכרו דברי הלל הזקן: „בשעת פזור כנס; בשעה שאתה רואה שהתורה נשכחת מישראל ואין הכל משגיחין עליה אתה הוי מכנים בה".

ואל היוצאים אני מתפלל: יהי רצון שתזכו ללמוד וללמד, לשמור ולעשות, ולהיות בין אלה שעליהם אמרו חכמינו: „כל העוסק בתורה הרי זה מתעלה" ואלהי ישראל יהיה בעזרכם.

מכתב

מאת הרב ר׳ מאיר ברלין

בע״ה ב׳ סיון, התרצ״א, נויארק.

אל חברי מערכת ה„ניר״, שלום!

חברים יקרים!

הפצרתם בי להשתתף במאסף שלכם העומד להופיע בקרוב. קשה לי להסרב לכם כי חביבים אתם לי בתור צעירים הלומדים על מנת ללמד תורת ד׳ ודעת היהדות הנאמנה וגם חשובה בעיני פעולתכם, להציע את מחשבותיכם והגיונותיכם בצורה ספרותית הגונה אך, לעת זה כבד ממני הפעם למלא את שאלתכם ולהוציא לכבודכם איזה דבר הראוי להכתב בשעה זו.

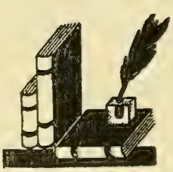
שעה טרופה היא לנו. תחת אשר אמרנו לפני זמן מה כי העננים הולכים ומתפזרים, הגזרות והרדיפות שמבחוץ תקטלנה, החולשה וההתפוררות שבפנים תעבורנה, הגיעו ימים אשר הננו שוב נמצאים בכף הקלע, ממררים את חיינו, מצירים את צעדינו ובתוכנו פנימה אין נחת, נרפים אנחנו, אין אומץ הראוי אין התלהבות הנחוצה. ובשעה שכזו כאלו נטל הבטוי, נתק העט והרגשות שבלב מאובנים ואין די מלים להביע אותן.

ואם עדין יש תקוה, והיאוש אינו מפורר את הנפש לגמרי, הרי זה בשומת עין ובתשומת לב אל צעירים שכמותכם, אותם השרידים האורגים עלי תורה חיה, הנושאים בקרבם את רוח החיים המפעמים, ויש בכוחם, אם גם רצון להם, להשפיע על חוגים ידועים, השפעה בכדי להשפיע שוב, לא להתרפות אך להתאזר, לא להכשל אך להתקומם וללכת בדרך העתיקה — החדשה: אל מחקר היהדות וקיומו, תחית האומה, בנין הארץ ושמירת התורה.

והמעשים מצליחים אם הם גם עושים, והמפקידים נשמעים אם הם הולכים בראש, ומורי הדרך מושכים אחריהם אם הם אינם נרתעים, ובגשתכם להביע את אשר בחובכם, בכתב או בעל פה, דעו חברים יקרים, כי יש ערך לדבריכם אם מעשים טובים מלוים אותם, ויש ערך לדעות אם פעולות רצויות ממלאות אחריהן.

ובתקוה לראות בכלכם או ברובכם לא רק נאה כותבים אך גם נאה מקימים, לא רק מוציאים לאור ועורכי כתבים, אך גם מוציאים לפועל ומעריכים סדרי חיים, הטובים לנו וראוים לנו, הנני מכבדכם ומברככם:

נירו לכם ניר, זרעו לכם תורה ודעת וקצרו לכלנו חיים שיש בהם חדות הנפש והתפתחות הרוח בפרט ובכלל.

חבר המורים

הרב ד״ר דוב רבל — — — — — — — — — — — ראש הישיבה

ד״ר פנחס חורגין — — — — — — — — — — — היסטורי, ספרות

מנהל בית המדרש למורים

ד״ר יחיאל קפלן — — — — — — — — — — — — תלמוד, מדרש

ראש מועצת המורים

פרופ׳ מ. גילדין — — — — — — — — — — — — — — שירה

הרב שלמה ווינד — — — — — — — — — — — — — — תלמוד

שבתי טורבוף — — — — — — — — — — — נ״ך, היסטוריה

הרב שמואל ק. מירסקי — — — — — — — — תלמוד, משנה

אברהם נ. פרלברג — — — — — — — — — — — — — עברית

ד״ר נתן קלוץ — — — — — — — — — — — היסטוריה, תנ״ך

אברהם שוער — — — — — — — — — — — — חומש, עברית

יעקב י. הארטשטיין — — — — מזכיר בית המדרש למורים

מאמרים

מבפנים ומבחוץ

מאת ד"ר פ. הורגין

בעולמו של המורה העברי אין השמחה שרויה עתה. יש שורות של מורים מחוסרי משרות ורדופי יאוש. רבים מאלה המאושרים, הנמצאים מבפנים, הם אכולי רוגז ופחד מפני יום המחרת. עדיין לא זכה המורה העברי כאן לתנאי־הוראה נורמלים וסביבת־רצון, שתלוה את שאיפותיו ותקותיו בעבודתו הקדושה. עתה גדלה סאת הרעה. המצב הכלכלי הרעוע שמש אמתלה וצדוק־דין לכמה חידושים בבתי הת"ת, שיש בהם משום הריסה, שבימים כתיקונם לא היו מעלים אותם על הדעת. האופק של שמי החנוך שלנו נתקשר בצללים כבדים.

מצב זה מעורר דאגה. המפעל החנוכי שלנו טרם הספיק להתערות עמוק בקרקעו, שיהא בז לרוחות האלה, שהשתרעו עליו. יש לחשש, שכל אותם ה"תיקונים" הזמניים, שנהגו היתר בהם בתור הוראות לשעה, לא יעברו ולא יתבטלו גם אחרי שיוטב המצב. אין ספק בכך, שאנו נמצאים פנים בפנים עם משבר קשה, המאיים על כל העמדות, שכבש לנו חנוכנו במשך השנים האחרונות. אלא שאנו חייבים להזהר מפני הערכה מזויפת של המצב. אין כאן משבר בעצם החנוך. עם כל התנאים הכלכליים הקשים שפגעו ביחוד באותם החוגים שבנו, השולחים את ילדיהם לבית ת"ת, לא הופחת בדרך כלל מספר התלמידים בבתי הת"ת. אדרבה, יש בתי ת"ת, דוקא בשכונות שאינן מצוינות בעושר אוכלסיהן, שנתרבה בהם השנה מספר תלמידיהם. המשבר הכלכלי לא השפיע לרעה על יחס ההורים לחנוך בניהם. יש איפוא דרישה לחנוך שנעשתה לצורך ממשי; יש איפוא נמוקי־חיים עמוקים לחנוך — הרי בחנוך גופא אין משבר. עובדה זו היא מעשה לסתר לכל משא ולכל גלגול־רעיון של משבר.

המשבר העובר עתה על מוסדות החנוך שלנו הוא במהותו משבר חיצוני. הוא אינו כולו פרי התנאים הכלכליים הנוכחיים. נעוץ הוא בימי "השובע". הוא נולד מתוך הבולמוס לבנין, שתקף את העסקנים שלנו בימים ההם. הללו תפסו את המרובה ללא חשבון וללא הכרה בחוב של הדרגה, של התקדמות טבעית, אטית, הקימו בנינים לא לפי מדת הדרישה והיכולת. וכך הרביצו על המוסדות משא של חובות, המעיק על קיומם. מדרכם של חובות מסוג זה, שלחצם יגדל ברבות הימים. קשה לשאת בעולו של חוב. הוא מעורר דאגות תמידיות ואין אדם רוצה להכנים את עצמו במחיצה של דאגות. רבים מאותם העסקנים, שעמדו על יד מלאכת הבנין, מתחילים להשתמט כשימי החשבון התחילו באים תכופים. מתחילים להשתמט גם התורמים. אותו המשבר, שמכריזים עליו עתה, היה מוכרח לבוא. אמנם התנאים הכלכליים הנוכחים הניחו עליו את רושמם. אבל הם לא הולידו אותו.

ומתוך כך אין לקוות, שהמשבר החיצוני הזה יעבר במהרה. מוסדות חנוך אלה, שהגדישו את סאתם נידונים הם להרצות את "שבתם". זמן רב יעבר עד, שיוכלו להשתחרר מעול

החובות. בינתים תהא עבודת החנוך נפגעת. הנסיון נעשה עתה להטיל את כל כובד המשבר על החנוך. יוצאים למלא את הגרעון מקפות המשכורת ומהריוח, שיעלה מצמצום זמן הלמוד. ומי יודע אם ימהרו לחזור מדרך קלה זו של הצמצום להבא. אותם העסקנים מתוך חלישות דעתם להוצאות ולחובות נשתמטה מהם עצם התכלית של הפעולה, שהם טורחים בה — התכלית של חנוך הדור הבא. כל התכונה הזאת אינה שווה כלל אם היא אינה מובילה אל התכלית הזאת. אין כל טעם לטרחתם אם החנוך לקה.

קוצר דעתם וצרות לבם של מנהיגי הת"ת הם, שהמריצו במדה מרובה את המצב הנוכחי. המסקנה של התבוננות נכונה במצב הענינים היא כי המשבר הנוכחי הוא בעצם **משבר במנהיגות**, בעסקנות של החנוך. מעטים הם עסקני החנוך שלנו, היודעים את טיב החנוך והמכירים בכל מדת החיים, שהחנוך מטיל עליהם. הצלחנו במדה מרובה לעורר בלב ההורים את הכרת החובה לחנוך העברי של ילדיהם. אבל לא עמדנו עדיין על האמצעים והדרכים של חנוך **העסקנים** לעבודת החנוך. שאלה זו חייבת להעסיק את כל כחות המחנכים שלנו. חייבים אנו ליצור את היחס ואת ההבנה הדרושה בין העסקנים אל עבודת החנוך, שהם מטפלים בה שלא מהכרה ברורה ודעת ישרה. כל זמן, שלא יהיו לנו עסקנים, הבקיאים בצרכי החנוך ובמטרות החנוך, לא יהא תיקון קיים למעשה החנוך שלנו ולא יהא בסים להתקדמותו ושכלולו. המפעל התנוכי שלנו ימצא תמיד בתנאים של משבר. המשבר הנוכחי העמיד לפנינו באופן בולט ותכוף את שאלת העסקן.

זוהי משמעותו הנכונה של המשבר מנוכחי. קשה הוא — אבל בצביונו האמתי אינו צריך להלך עלינו אימים ולהביאנו לידי יאוש. מרובה היא הסכנה בעוות ההערכה של המצב מאשר במוקשי המצב גופא. המצב משנה לנו, שמפעל החנוך שלנו טרם הכה את שרשיו בקרקעו. שעודנו נמצא בתקופת הבנין, שעודנו זקוק לטפוח ולסבלנות ולאמונה ולקרבנות — עובדה שהתחלנו להסיח דעת ממנו — והננו לוקים. אותו המשבר הוא מורד, ומורד עמוק, בפרשת בראשית של חנוכנו בארץ זו. עוד הדרך רחוקה. כל חיינו בארץ זו לא נתגבשו עדיין לחטיבה מובהקת והיא מחליפה את גווניה מתוך התסיסה לקבלת דמות. במסעות אלה להתגבשות מקרים של נסיגות מצויות הן, הכרחיות הן. המשבר הנוכחי במפעל החנוכי שלנו הוא רק אחת היגיעות הקשות ביצירות החיים. יש שכר להן.

שלמה ספיר

המצב החמרי בבתי הת"ת בשנת תרצ"א

(מסקנות אחדות מבקורי בבתי ס' שונים)

בשנת משבר זו כל יהודי ובפרט מנהלים ומורים בבתי ת"ת משתוקקים לדעת עד כמה פגע המצב הנוכחי לרעה בבתי הספר העבריים. מפי השמועה אנו למדים כי מכה נצחת נחלו בתי הספר הללו, לפיכך, חשוב לנו לדעת מתוך מספרים את המצב כמו שהוא. ראשונה נחקור אם המשבר גרם להפחתת מספר התלמידים או לא; שנית, עד כמה נגע בתשלום שכר למוד של התלמידים; שלישית, עד כמה הפחתו ההכנסות הכלליות של הת"ת; רביעית, עד כמה הורד שכר המורים והמנהלים העובדים בו.

מצאתי שלא הרי בתי הספר כהרי בתי המסחר. בזמן שהרבה בתי מסחר פשטו את הרגל ונסגרו, אף בית ספר אחד לא סגר את דלתותיו, עיינתי בפנקסי החשבונות של בתי הת"ת לראות את ההכנסות חצי השנתיות

שלהם החל בשנות תרפ"ח, תרפ"ט וכלה בתר"ץ. גם עיינתי ביומן אשר בלשכת ועד החנוך העברי באמריקה .J. E. A לראות אם הפחתה רשימת התלמידים בבתי הת"ת. לקחתי את שנת תרפ"ח לקו המדה של שנה נורמלית.

מצאתי: 1) ועד החנוך העברי באמריקה לא הפחית כלום מתקציבו. 2) "הפדרשון" בברוקלין הפחית 20 אחוז מתקציבו ובניו יורק הפחית 7.75 אחוז.

בנוגע לרשום התלמידים בין החדשים ספטמבר — מ'רץ, בחמשה בתי ספר, מצאתי:

	תרפ"ח־ט	תרפ"ט־תר"ץ	תר"ץ־תרצ"א
בת"ת א'	447	587	531
בת"ת ב'	863	977	893
בת"ת ג'	324	289	312
בת"ת ד'	392	421	377
בת"ת ה'	551	504	498

מכאן אנו למדים שבשנת תרפ"ט־תר"ץ עלה רשום התלמידים לשבעה אחוזים על שנת תרפ"ח. והרשום בתר"ץ־תרצ"א עלה בשלשה אחוזים על שנת תרפ"ח. על כל פנים אנו נוכחים לדעת כי עלה מספר התלמידים העבריים משנת תרפ"ח עד היום. אכן, כאשר יורדים היהודים מנכסיהם, הם מתחילים כנראה לשוב אל הלמוד, לקיים את התורה "מתוך עני". מספר התלמידים, כאמור, עלה. אך יחד עם זה, עלה מספר התלמידים שאינם משלמים, או שמשלמים פחות משלשה דולר לחדש.

בנוגע להכנסות הכלליות מצאתי כי אין כל בתי הת"ת שוים בנידון זה. ב"מרכזים" לא ירדו ההכנסות כל כך ביחס אל שאר בתי הת"ת. רק בערך לשמונה אחוז ירדו שם ההכנסות. המקורות שמהם היו באות ההכנסות לשעבר נתדלדלו, עכשיו כמעט לגמרי, אך נתחכמו המנהלים וערכו הרבה משתאות שהכניסו לא מעט. הישיבות סובלות ביותר. בתי הספר הנמצאים תחת השגחת בתי הכנסת מצבם עולה ויורד, ואי אפשר לקבוע מסמרים ולהחוות על המצב כמו שהוא בה"א הידיעה.

בנוגע למצב המורים, התוצאות שמצאתי אינן משמחות כל עקר. שכרם לא קבוע. כמצב ההכנסות מצב שכרם; אם עולות ההכנסות עולה שכרם, אם יורדות, שכרם יורד. בבתי ספר אחדים נהגו לקבל מורים חדשים ששכרם אינו גדול. מצד שני, אנו רואים כי שכר המנהלים לא הורד ברב המקומות.

כדי לסכם, יש לאמר, שלא רק משום ההכנסות שירדו רע כל כך מצב בתי הת"ת והישיבות, אלא גם, וביחוד, משום רב החובות שהגיעו זמן פרועם עכשיו.

---

1) עברתי על חמישים בתי ספר בנו יורק והרשימות הנתנות בזה הן מעט מזער מן הסקירה הכללית.

2) מודה אני ל .J. E. A בעד עזרתם שהרשו לי לעיין בפנקסי הרשומים שלהם אשר בלשכותיהם.

יעקב גלנטר

בית ספר בעבודתו היום-יומית

מטרתי בשורות דלקמן לתאר מעשי יום יום בבית הספר. שנת הלמודים מתחילה בשבוע הראשון לחדש ספטמבר. ילדים עם הוריהם שבים עכשיו מן הכפר אל העיר ועתה הזמן להתחיל את עונת הלמודים של החרף בבית הספר העברי. ראשית מסדר המנהל של בית הספר לוח לשנה שלמה. הלוח הזה כולל כל מקרי השנה, בין שהם חגים, בין שהם טיולים ובין שהם זמני רשום תלמידים חדשים, או זמני בחינות והוצאת תעודות, הצגת מחזה לכבוד איזה חג וכיוצא בזה. הכל נזכר ונרשם בלוח הזה. אחרי העבודה הזאת באה העבודה העקרית והוא רשום תלמידים חדשים. עבודה זאת תחלתה תעמולה וכאן יש להשתמש בדפוס, אבל חוץ מזה שולח המנהל גם מכתבים לכל הילדים שכבר בקרו את בית הספר לשוב אליו בשנה הזאת. הואיל ודבר הצרך בלמוד העברי אינו נפרץ עדיין, לדאבוננו, בין ההורים, מותר למנהל גם להבטיח פרס לכל מי שיביא תלמידים חדשים. מובן הדבר שבמכתב זה הוא מזכיר את ימי רשום התלמידים. בימי רשום אלה עוסק המנהל בסדור החצוני של עבודת ביהס׳. בוחר הוא מן הגדולים שבתלמידים משגיחים על המדרגות, על האולם והחדרים וכדומה וגם נושאי דגל בזמן אספות התלמידים.

נערכת תכנית הלמודים לביהס׳ בכלל ולכל מחלקה בפרט והמנהל נותן ביד כל מורה רשימת התכנית של מחלקותיו וגם רשימת התלמידים שלו. הוא והמורים מתאספים ומדברים על אודות פרובלמות שונות מחיי בית הספר, ותפקידו של כל מורה מתברר בירור גמור.

אחרי הדברים האלה, על פי רב ביום הראשון של השבוע הבא, מתאספים כל הילדים באולם בית הספר. כל התלמידים יושבים ונושאי הדגל העברי והאמריקאי נכנסים ונגשים אל הבמה. אז מרים המנהל את ידיו לאות והילדים קמים ושרים את ההמנון האמריקאי והעברי ויושבים. המנהל קורא פרק מכתבי הקדש. והוא מדבר אליהם על אודות רוח בית הספר, ואיך עליהם להתנהג בתור תלמידים ויהודים טובים. קובע את מקומה של כל מחלקה ואת זמן הלמוד ומעיר אגב על דיני המשמעת הצריכים הודעה. אספות תלמידים מתקיימות בדרך כלל בכל יום ראשון, אבל בלי נאומים ארוכים, ובמקומם יש להרבות בספורים, שירים, מחזות ועוד.

ביום השני מתחילים הילדים ללמוד. הילדים מקבלים גליונות שעליהם כתובה תכנית הלמודים במחלקתם. עליהם להביא אותם הביתה להוריהם למען יראו וידעו מה ילמדו בניהם במשך הזמן. כי אז לא יבא האב בטענות — כנהוג — אחרי זמן קצר, שבנו עוד לא למד חומש וכדומה. גם אספות הורים כדאי לערוך בשבוע הראשון והמנהל והמורים יבארו את תכנית הת"ת ושאיפתו. ובאספה זו יכולים גם לקבע מועד לאספות הורים להבא אחת בחדש או בחדשים. אספות מורים עם המנהל צריכות להערך לכל הפחות פעמים לחודש.

ועתה לעצם הלמודים. קודם כל יש להקפיד על התחלת הלמודים בשעה הקבועה. לשם כך מוטב לסדר שלשה צלצולים, זה אחר זה, והאחרון יהא לאות כי ממנו והלאה אין תלמיד רשאי להכנס למחלקה בלי רשיון מאת לשכת ההנהלה.

כל מורה צריך למסור ביום הראשון לשבוע תכנית מפורטת מן השעורים שבדעתו ללמד במשך השבוע, ובסוף השבוע רשימה על הענינים שעבר עליהם. מאת מורים מתחילים שעוד טרם התנסו בהוראה כדאי לדרוש גם תכנית שעורים הנקראת באנגלית "lesson plan" אופן התחלתו, הסמכתו על השעור הקודם, האמצעים כדי לענין בהם את התלמידים, דרך הבאור לרגל התלמידים ואם תהיה בחינה באותו שבוע, הוא רושם גם את זה.

המורה מוסר העתקה אחת מתכנית זאת למנהל ואחת נשארת אצלו. גם מגליון ההתקדמות או „פרוגרס שיט" באנגלית, משאיר המורה העתקה בפנקסו. על פי גליונות אלה יוכלו המורה והמנהל להשיב לכל שואל על דבר התלמיד וידיעותיו.

אין לזלזל בכלל ברשימות ובגליונות כגון אלה. וכמו כן בפתקאות שמראות על סבות החסור והאחור של התלמיד. בית הספר מחולק, כמובן, למחלקות וביסודו גם גן ילדים או מכינה. בגן או במכינה יש למצא המון עגילים marbles וצעצועים ומשחקים לשם למוד, נירות בעלי גוונים ומספרים; על הקירות תלויות תמונות יפות גדולות ומושכות את העין, ועל החלונות פרחים יפים. הילדים בני שש-שמנה מבלים כשתי שעות בחדר הזה, משחקים הם, שרים ורוקדים, תחת השגחת מורה והמורה מספרת לפניהם מזמן לזמן ספורים קטנים ויפים בעלי תוכן מוסרי ודתי. המורה משחקת עמהם ועושה למשל, בית מתבה גדולה והילדים עושים מטות, שלחנות וכסאות וכל הנחוץ. אגב המשחק הם לומדים שמות חלקי הבית ורהיטיו בעברית.

אחרי בנותם את הבית מסדרים הם ביניהם משחק בית. ילד אחד הוא אב וילדה — אם, ויתר הילדים אחיות, אחים וקרובים. האם צריכה לשיר שיר ערש לתנוק החפץ לישון, וכאן נלמד השיר העברי הראשון. הקרובים מבקרים ומתפתחת שיחה בין בני המשפחה. הזדמניות אין מספר נתנות כאן לשיחות מענינות ומאלפות אם רק תדע המורה לסדר אותן לפי טעם הילדים.

בתור ספר עזר חשוב ללמוד אותיות האלפא ביתא דרך המשחקים, ישמש הספר „גזירה בניר" מאת א. בייגל, וכדומה.

אחרי שהתלמידים יקנו ידיעה מעטה בלשון העברית תספר המורה לפניהם על גבורי האומה. מקץ חמשה חדשים ילמד הילד את יסודי השפה העברית ויעבר למחלקה שניה.

בזמן השני, הילדים יושבים כבר על ספסלים קבועים במשך כל זמן שהותם במחלקה. הם לומדים כשעה וחצי ליום, המשחקים מפנים מקום ללמודים והספר משמש מרכז ההתענינות. גם כאן מלמד עוד המורה שירים קלים ומספר ספורים יפים תנ"כיים, ומכשיר את התלמידים להבנת החומש. במחלקה זאת אין עוד הקפדה ללמוד מסודר, והלמוד נושא עליו עוד חותם ארעי מותאם לשעה ולמקום.

מלבד התחלת הקריאה לומד הילד גם תפלות קצרות אשר נלמדות בעל פה כגון ברכות השחר, קריאת שמע וברכות הנהנין.

במחצית השניה של הזמן, אחרי שהילדים עברו על חלק גדול של ספר הקריאה, מתהיל המורה ללמד אותם כתיבה וגם כן בשטה הטבעית. הילדים כותבים מלים ומשפטים קצרים.

אין מן הצרך לפרט כרוכלא את כל הלמודים הנכנסים בתכנית הלמודים וחלוקתם למחלקות, אך יש מן הצרך להדגיש את נחיצות הרכוז בלמוד בכל מחלקה שכל שאר הלמודים יהיו טפלים ועוזרים לו. סדור התפלה צריך לתפוס מקום בראש הלמודים במחלקות הנמוכות. בי"הכנ צריך למלא את הלמוד. כי גדול למוד שמביא לידי מעשה. היסטוריה צריכה להלמד בכל המחלקות, מתוכה ישאבו הילדים עז ואמץ להמשיך את שלשלת ההיסטוריה לבל תנתק. שלחן ערוך אורח חיים ע"פי קצורים ועבודים צריך לתפס מקום במחלקות הגבוהות. הספרות החיה וההוי שבארץ ישראל צריכים גם הם להלמד. נסיונות חשובים כבר נעשו לעבוד תכנית מפורטת ע"י בתי"ס בודדים וע"י ועדי חנוך. את כל אלה יש להכנים בחשבון בעת עתקת התכניות ולהתאימן אל המציאות בכל בית ספר שלשמו נערכת התכנית.

לא לחדש באתי בשורותי המעטות אלא לחזר על הידיעות שמתוך שאנו רגילים בהן, דשים בהן ונוטים לשבחן.

הרב שמואל ק. מירסקי

הארות והערות

(מספר הערותי וחדושי על מס' כתובות)

כתובות ע"ט ע"ב. „הגונב ולד בהמת מלוג משלם תשלומי כפל לאשה. כמאן לא כרבנן ולא כחנניה וכו' אפי' תימא דברי הכל, פירא תקינו ליה רבנן, פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן". ובתוס' שם בד"ה פירא אמרו כי זהו דוקא במידי דאתי מעלמא כגון כפל ולד בהמת מלוג אבל בשיטא דפירי הפירא נמי תקינו ליה רבנן כדתנן בהכותב „לעולם הוא אוכל פירי פירות עד שיכתוב" וכו'. ושוב הקשו בתוס', היתכן דגונב בהמת מלוג עצמה שהיא של אשה הוי הכפל לבעל, דהא לא הוי פירא דפירא, וגונב ולד בהמת מלוג דהויא דבעל הוי הכפל לאשה? ואמרו כי הריב"ן פירש דכ"ש בהמת מלוג עצמה שהכפל יהא לאשה. ופירוש הגמ' כך הוא: פירא — דלא הוי מעלמא — תקינו ליה רבנן — והוא הדין פירא דפירא; פירא דפירא — דאתי מעלמא — לא תקינו ליה — וכ"ש פירא.

גם בב"ק פ"ט ע"א „אמר רבא הילכתא טובת הנאה לאשה ואין הבעל אוכל פירות. מאי טעמא? פירא תקינו ליה רבנן, פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן" פירשו התוס' את הגמ' כאמור לעיל. אך הדוחק שבישוב זה של הגמ' בולט הוא, שהרי דברי הגמ' הברורים „פירא תקינו ליה רבנן פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן" מוצאים. ע"י פירוש ריב"ן, מפשוטם כל עקר. אולם מן הצד השני הרי פירוש הריב"ן הכרחי הוא, מפני הסתירה שבין הגמ' כאן ובב"ק, ובין שהמשנה המפורשת בהכותב „לעולם הוא אוכל פירי פירות"1). ואולי יש לישב את הגמ' לפי פירוש הריב"ן כך: פירא—היינו פירא ממש — תקינו ליה רבנן, אבל פירא דפירא — כלומר לא פירות הבאים מפירות, אלא פירא מטעם פירות, שהרי מידי דאתי מעלמא אינו נקרא פירא במובן הפשוט, שהוא ריוח ישר הנולד מן הקרן — לא תקינו ליה רבנן, אי משום דלא שכיח הוא, כדברי הריטב"א, המובא בשט"מ, או מטעם אחר. ופירוש „פירא דפירא" הנו „כעין פירות". כ"ז הנני אומר רק לישוב הגמ' עפ"י פירוש הריב"ן, אולם לאמתו של דבר פליאה גדולה היא בעיני על שהשתמטה מן התוס' ומכל המפרשים תשובה ערוכה בתשו' גאונים קדמונים, אשר אסף רבנו יוסף טוב עלם, ואשר לפי דעת שי"ר בהקדמתו להוצאת הקבץ הזה (ברלין תר"ח) היה לפני רש"י ובעלי התוס' ז"ל. וז"ל התשובה בסי' כ"א (דף ד' ע"ב) „ושהוקשה לכם הכא אמור רבנן דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן הרי זה אינו אוכל פירות בחייה, ר' יהודה אומר לעולם הוא אוכל פירי פירות ואפילו רבנן לא קא אמרי (אלא) כיון דסליק נפשיה מפירי, פירי פירות מהיכא וכי לא סליק נפשיה מפירי אית ליה פירי פירי, והתם (ב"ק פ"ט ע"א) א' רבא הילכתא טובת הנאה דאשה הוי ואין הבעל אוכל פירות, מאי טעמא פירא תקינו, פירי דפירי לא תקינו רבנן, וקשיין אהדדי. כך הראוני מן השמים שודאי קשיין אהדדי, מיהא הא ר' יהודה והא רבנן דתנן הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן כו' כתב לה דין ודברים אין לי בחייך ובמותך וקתני תלתא בבי במתניתין ולא קתני (כדי)

1) וראיתי למי שעמד על הדוחק הזה ואמר לו בודאות גמורה כי „לחנם מבקשים בעלי התוס' להתאים את המשנה לגמ' בעוד שלדעתו תקנה מאוחרת היא בגמ' אחרי המשנה" The Jewish Marriage contract by L. M. Epstein 1927 p. 118 footnote 41. ודברים אלה הם כמובן דברים בעלמא ואין להם על מה שיסמוכו.

(פרי) פירות כלל לבר מן ר' יהודה2), אבל רבנן כולהו תנאי ואמוראי הכין סבירא להו דפירא אית ליה לבעל פירא דפירא לית ליה: עי"ש כל התשובה. מכאן יוצא איפוא ברור שהמחלקת שבין ר' יהודה ורבנן (בריש פ' הכותב) איננה לפי דעת הגאון, אם בלשון פירות משמע גם פירי פירות או לא, אלא בעצם הדין, אם יש פירי פירות לבעל או לא, שלפי רבנן לא תקנו לו פירי פירות כלל, כמו שנאמר בסתמא דגמ' בכתובות ובדברי רבא בב"ק. וטעמא רבה איתא בריב"ש ע"ז מובא בשט"מ על הגמ' ע"ט ע"ב) כי עקר תקנת נכסי המלוג הוא משום ריוח ביתא, לפיכך תקנו לו רק את הפירות עצמם ולא פירי הפירות. (ואולי יש להוסיף ע"ז גם כי רבא לשיטתיה שהרי הוא שאמר את הטעם „משום ריוח ביתא" בענין בעל שמכר קרקע לפירות (כתובות פ' ע"ב) ובב"ק (פ"ט ע"א) אמר רבא הילכתא טובת הנאה לאשה וכו' מאי טעמא פירא תקינו ליה רבנן פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן) ודברי המשנה „לעולם הוא אוכל פירי פירות" הם רק אליבא דר' יהודה.

שם פ' ע"ב: במשנה שם „מתה — שומרת היבם — מה יעשו בכתובתה ובנכסים הנכנסים והיוצאים עמה? בית שמאי אומרים יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב ובית הלל אומרים נכסים בהזקתן וכתובה בחזקת יורשי הבעל, נכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב". משנה זו סדורה בלשונה וכענינה גם ביבמות (ל"ח ע"ב) ובלשונה אך לא מענינה (בענין נפל הבית עליו ועל אשתו) בב"ב (קנ"ח ע"א). והנה רש"י מפרש משנתנו זו עפ"י הנאמר בגמ' יבמות ובב"ב. דברי ב"ש האומרים „יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב" מתפרשים ביבמות (שם) על נכסי מלוג בלבד. ואשר לכתובה — היינו מנה, מאתים ונכסי צ"ב — תניא ושבקה. ודברי ב"ה „נכסים בחזקתן", מתפרשים בב"ב: „בחזקת מי? ר' יוחנן אמר בחזקת יורשי הבעל, ר' אליעזר אומר בחזקת יורשי האשה, ור"ל משום בר קפרא אומר יחלוקו. אך התוס' שם בד"ה נכסים אמרו כי אם אמנם המשנה כאן וביבמות הדא היא, ודברי ב"ש צריכים, איפוא, להתפרש כאמור, המשנה בב"ב שונה היא (שם אמרו ב"ש יחלוקו סתמא ולא הוסיפו „יורשי הבעל עם יורשי האב") ולפיכך אין לפרש את דברי ב"ה כאן כפי מהלכת האמוראים בב"ב, אלא הכא כ"ע מודו כי „נכסים בחזקתן", פי' בחזקת יורשי הבעל. שאם לא נאמר כן, למ"ד בחזקת יורשי האשה תקשי לב"ש דמוקמי נכסי צאן ברזל יותר בחזקת האשה — שהרי מודים בזה לב"ה — מאשר נכסי מלוג דקאמרי יחלוקו. וזה אינו כמוכח מן הסברא ומכמה מקומות בש"ם עי"ש. והא דלא עריב ותני נכסים עם הכתובה — ממשיכים התוס' לבאר — שהלא בלשון השאלה במשנה „מה יעשו בכתובתה ובנכסים הנכנסים והיוצאים עמה", „כתובה" כוללת גם עקר הכתובה והתוספת וגם נצ"ב, ומאחר שב"ז בחזקת יורשי הבעל, מפני מה לא השיבו ב"ה מעין השאלה והלקו את הנכסים לג' סוגים, כדי ליתן טעם לדבר, כלומר, נכסים — נכסי צאן ברזל — בחזקתן, בחזקת מי שהיו עד עתה, דהיינו הבעל. אבל על הכתובה לא הוצרך טעם שדבר פשוט הוא דהוי בחזקת הבעל טפי מיכסי צאן ברזל.

והנה תירוץ זה מובא בשט"מ לפי פירש"י, אליבא דמאן דאמר כי נכסים בחזקתן היינו בחזקת יורשי הבעל, אבל לפי התוס' נאמר שם „דהאי נכסים בחזקתן דהכא לא מתפרש כההוא דפ' מי שמת, והכא ל"ג וכתובה ב"ו אלא כתובה ותני והדר מפרש וכו'". ואמנם יש לתמוה מאד על גירסת התוס' שלנו. בשלמא לרש"י מוכרחים אנו לדחוק ולומר, אליבא דמ"ד בחזקת יורשי הבעל כתירוץ התוס' (או כמובא בשט"מ ע"פ רש"י) אבל לפי התוס' דכ"ע מודו שנכסי צ"ב הם בחזקת יורשי הבעל ומשנתנו כאן אינה עולה, בלא"ה, בקנה אחד עם זו שבב"ב, מפני מה לא נפרש את דברי ב"ה כתני והדר מפרש. והלא זהו לכאורא פשוטם של דברי ב"ה החולקים על ב"ש שאמרו יחלוקו, ואומרים נכסים בחזקתן, והדר מפרשי, כתובה בחזקת יורשי הבעל ונכסים

---

2) ועי' כתובות פ"ג ע"א תובד"ה דין ודברים כי ברוב ספרים גרסינן „ובפירי פירותיהן" וקשה לתוס' ע"ז, ומכאן משמע ברור שלא גרסינן במשנה, לבר מן ר' יהודה „ובפירי פירותיהן".

והלא גירסת הגאונים, שהיו קרובים כ"כ, קרבת מקום וזמן, לתלמוד הבבלי, נאמנה עלינו כמאה עדים כי היא הנכונה. ומה גם שלא מכללא נאמרה אלא בפירוש וביסוד לתירוץ הקושיא הנ"ל.

הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב. לכן נראה לומר כי כל עקר פירוש זה זר הוא ללשון המשנה הבוחרת תמיד בלשון קצרה (מלבד במקום שהמשנה מונה רשימת דברים כלליים ואח״כ מתפרשים פרטיהם כחמשה תמין וכו׳ בפ״ק דב״ק וכדומה) אבל כאן אילו רצו ב״ה לומר שכתובה היא בחזקת יורשי הבעל ונכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב, היו אומרים את זה בלבד ותו לא. כי מה באו להוסיף המלים „נכסים בהזקתן" אם לא כדברי התוס׳, כדי ליתן טעם. וראיה לדבר, שהרי אילו יכלנו לפרש את המשנה כתני והדר מפרש, אזי יקשה לנו באמת על הגמ׳ בב״ב, מפני מה שאלה שם הגמ׳ בחזקת מי. (ואין לומר ששאלת הגמ׳ מיוסדת על הו׳ של וכתובתה, שהרי מלבד מה שהגמ׳ לא עמדה ע״ז בפירוש הנה שפיר אפשר לומר כי תני והדר מפרש גם אם נגרום וכתובתה, וכמו״כ נגרום ונכסים ב״ו. ע׳ שנויי נוסחאות על המשנה ד׳ ווילנא, ומה גם שגירסת המשנה בב״ב היא ברב הספרים בלי ו׳ כלל) אלא ודאי ברי לה לגמ׳ כי אין זה לשון המשנה, אם כי לטעמנו וסגנוננו אנו נראית לשון זאת. ואביא לי עוד ראיה נאמנה לכך מן המשנה הראשונה בב״מ, וממילא תוסר בזה קושיתו של הגאון ר׳ מנשה מאיליע ז״ל המובאת בתפא״י על המשנה, על הגמ׳ שפירשה רישא במציאה וסיפא במקח וממכר, מפני מה לא פירשה שכל המשנה בבא חדא היא וה״ק זה אומר אני מצאתיה וכו׳ אז כך הוא הדין, אם זה אומר כלה שלי וזה אומר כולה שלי, זה ישבע וכו׳ ואם זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי זה ישבע וכו׳. כי גם שם תני והדר מפרש לשון ארוכה היא ואין מדרך המשנה להאריך במקום שאפשר לקצר. ואם אמנם קשה להסיק על משפט לשון המשנה ממקום אחד, הרי ע״פ שנים אלה יקום דבר שאין זה מדרך המשנה לכתב בכגון זה כתני והדר מפרש.

* * *

שם פ״ה ע״א. אבימי בריה דרבה בר אבהו — הוו מסקי ביה זוזי בי הוזאי. שדרינהו ביד חמא בריה דרבה בר אבהו, אזל פרעינהו. אמר להו: הבו לי שטרא. אמרו ליה: סטראי נינהו. אתא לקמיה דר׳ אבהו א״ל: אית לך סהדי דפרעתינהו. אמר ליה: לא. אמר ליה: מיגו דיכולין לומר לא היו דברים מעולם יכולין נמי לומר סיטראי נינהו. ובתו׳ שם בד״ה מיגו. אמרו: אחר שנתקנה שבועת היסת איירי וכו׳ אבל קודם שנתקנה שבועת היסת השליח אינו נוגע בעדות, דמיגו דמצי אמר אדרתינהו ללוה מצי נמי אמר פרעתינהו למלוה, ולפיכך הטוען סיטראי אין לו מיגו כדמוכח גבי נסכא דר׳ אבא. אבל בשט״מ הובאו שני תירוצים בשם התוס׳, וזה המובא בתוס׳ שלנו נדהה מפני „ששבועת היסת לא איתקן אלא בדרא דבתראי דהיינו בדורו של ר׳ נחמן ורבי אבהו מקמי הכי הוה" (ריטב״א). פליאה היא, איפוא, על התוס׳ שלנו שהשאירו דוקא את התירוץ שנדהה בשט״מ. אך אחרי העיון בריש כל הנשבעין (שבועות מ״ה ע״א) אמר לחנוני תן לי בדינר פירות וכו׳ ישבע בעה״ב וברש״י שם ובמ״ח ע״ב ד״ה השאר. ובס׳ תורת חיים על שבועות שם, יוצא ברור דשבועת היסת לא רב נחמן תקנה[3], אלא בימי התנאים עוד נתקנה אלא דלא תקנוה כי אם היכא דמסתבר טעמא כההוא החנוני ושולחני, במקום שיש דררא דממונא ביניהם, ויש לחשב כי טעה הכופר ואם נטיל עליו שבועה יפרוש. לפי״ז סרה ממילא קושית הריטב״א מן התוס׳. שהרי גם כאן בשליח הטוען החזרתי למלוה. מסתבר טעמא להשביעהו שבועת היסת. והייב היה שבועה גם לפני תקנת רב נחמן שתקן שבועת היסת גם בכל כופר בכל סתם. דין זה של מיגו בטענת סטראי תלוי, איפוא, רק בתקנת שבועת היסת שזמנה עוד בימי המשנה ולא בתקנת רב נחמן המתיחסת רק לכופר במלוה סתם.

---

3) ויפה דקדק בעל תורת חיים מלשון רב נחמן בפ׳ שבועת הדיינין, „ומשביעין אותו שבועת היסת" שלא רב נחמן תקן את השבועה אלא הרחיב את דינה גם על כופר בכל.

ד״ר יחיאל קפלן

לחקרי הטרמינולוגיה בתלמוד

„תני רבי חייא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש לו המשים זוז נותן לו חמשים זוז וישבע על השאר שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים מקל וחומר". (בבא מציעא, ג. א.)

„תא שמע דתני אבוה דרבי אפטוריקי מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש בידו חמשים זוז אינו יכול ישבע על השאר תלמוד לומר על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה על הודאת פיו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו על העדאת עדים מתניתא קא רמית עליה דרבי חייא רבי חייא תני הוא ופליג". (שם, ה, א)

תוספות: „רבי חייא תנא הוא ופליג אי גרס לעיל אמר רבי חייא אתי שפיר ואפילו אי גרסינן תני רבי חייא יש לומר דהכי קאמר דאפילו לא הוה ברייתא תנא הוא ופליג". (שם, ה, א)

כל הלכה שבתלמוד הפותחת ב„תני", בידוע שהיא הולכת ובאה מתקופת התנאים. הפעל „תני" הוא סימן מובהק של ברייתות.

כלל זה מסור לנו ממפרשי התלמוד הראשונים, והוא הציר שעליו סובבים דברי התוספות המעתקים למעלה.

צריך להעיר שכלל זה אמור רק בפעל „תני" בבנין הקל. יצאו שאר בניניו, ביחוד זה של הפעיל, שאלה מצויים בתלמוד גם בפתיחות להלכות אמוראיות.

דוגמות:

„כלילא רב אסר. ושמואל שרי דאניסכא כולי עלמא לא פליגי דאסיר כי פליגי דארוקתא רב אשי מתנו לקולא דארוקתא כולי עלמא לא פליגי דשרי". (שבת, נ"ט,ב)

„אמר רב פפי משמיה דרבא מבי כנישתא לבי רבנן שרי מבי רבנן לבי כנישתא אסיר ורב פפא משמיה דרבא מתני איפכא". (מגילה כ"ו, ב)

„בעי רבא עמד לישבע לשקר ולא הניחוהו מאי תיקו רב כהנא מתני הכי רב טביומי מתני הכי בעי רבא נשבע לשקר מהו תיקו". (בבא קמא, ק"ח, ב)

„אמר ליה רב אשי לרב אחא בריה דרבא בעיא דרבא היכי מתניתו לה אמר ליה אנן בשינוי בעלים מתנינן לה והכי מתנינן לה אמר רבא..." (זבחים. ט, ב)

„רב אחא סבר כרב אחא בר יעקב ומתני לה לדאמימר כדאמרן רבינא לא סבר כרב אחא בר יעקב ומתני לה לדאמימר כהאי לישנא" (חולין נ"ח, א)

„תינוק בן יום אחד נוחל ומנחיל... מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא אמר לומר שממעט בחלק בכורה... בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו הכי אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא..." (נדה, מ"ד, ב)

מכאן אתה למד:

הפעל „תני" הוא אב שתולדותיו אינן כיוצא בו. אף זו: הקיפה של התולדה מרובה מהקיפה של האב.

אולם המסקנות האלה מעקמות עלינו את ההגיון של חקי הלשון ואת דרכיהם הרגילים. יתר על כן, הן גם מוכחשות מכמה מאמרים במקומות שונים בתלמוד. דוגמות מעטות תספקנה ללמד על השאר.

(א) שבת כ', ב'.

„תני רב יוסף ארבע מדורות אין צריכים רוב של זפת ושל גפרית ושל גבינה ושל רבב במתניתא תני אף של קש ושל גבבא".

המלים „במתניתא תני" באות למעט את המאמר הקודם של רב יוסף. המאמר הזה, אף כי הוא פותח ב„תני", אין לו מקור ב„מתניתא". כלומר: מעולם לא נשנה בברייתא.

(ב) עירובין, צ"ו, ב — צ"ז, א.

„אמר רבי אלעזר המוצא תכלת בשוק לשונות פסולין חוטין כשרים מאי שנא לשונות דאמר אדעתא דגלימא צבעינהו חוטין נמי נימא אדעתא דגלימא טוינהו... במופסקין דכולי האי ודאי לא טרחי אינשי אמר רבא וכי אדם טורח לעשות קמיע כמין תפלין דתנן במה דברים אמורים בישנות אבל בחדשות פטור אמר רבי זירא לאהבה ברי פוק תני להו המוצא תכלת בשוק לשונות פסולין חוטין מופסקין כשרים לפי שאין אדם טורח אמר רבא ומשום דתני לה אהבה בריה דרבי זירא כיפי תלה לה והתנן במה דברים אמורים בישנות אבל בחדשות פטור אלא אמר רבא טרח ולא טרח תנאי היא דתניא המוצא תפלין מכניסן זוג זוג אחד האיש ואחד האשה אחד חדשות ואחד ישנות דברי רבי מאיר רבי יהודה אוסר בחדשות ומתיר בישנות אלמא מר סבר טרח איניש ומר סבר לא טרח איניש".

קשה לפרש את צוויו של רבי זירא „פוק תני להו" בפירוש כזה: „צא ושנה להם שיש בידי ב ר יי ת א המסייעה לרבי אלעזר"*). שאין פירוש הדברים כך, יש לראות מהבטול, מעין זלזול, שבו דן רבא את המאמר של רבי אלעזר גם אחר הודעת אהבה בן רבי זירא. דבר זה עולה גם מהערת רבא „כתנאי היא". ממנה אנו שומעים שרבא היה הראשון שמצא את מאמרו של רבי אלעזר,בנגודו אל המשנה, שנוי במחלוקת של תנאים.

(ג) פסחים כ"ט, א—ב.

„רב יוסף אמר בפודין את הקדשים להאכילן לכלבים קמפלגי... רב אחא בר רבא ת נ א לה להא ש מ ע ת א משמיה ד ר ב י ו ס ף בהאי לישנא דכולי עלמא אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים והכא בהא קמפלגי בדבר הגורם לממון כממון דמי..."

כאן רב אחא בר יעקב מוסר מאמר של רב יוסף בנוסח חדש. הפעל „תני" מסמן את דרך

*) ראה רש"י עירובין, צ"ו, ב.

קבלת ה„שמעתא" הזאת, יצירת אמצע התקופה האמוראית, מרב אחא בר יעקב.

(ד) יבמות כ"ה, ב — כ"ו, א.

„החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה הרי זה לא ישאנה. — איבעיא להו כנס מהו שיוציא רב כהנא אמר מוציא רב אשי אמר כנס אינו מוציא אמרו ליה רבנן לרב אשי גמרא או סברא אמר להו מתניתין היא הנטען משפחה ונשתחררה אם כנס אינו מוציא אלמא ברננה לא מפקינן".

ההלכה שרב זוטי „תני" לפני חבריו אינה מוצאה מכלל „סברא" עד שרב אשי נותן לה סמכות של „גמרא" מתוך סעד שמצא לה בדברי המשנה. הוה אומר: ההלכה הזאת גופה אינה משנה של תנאים.

(ה) בבא קמא י"ח, ב — י"ט, א.

„תני רמי בר יחזקאל תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו משלם נזק שלם ואמר רב יוסף אמרי בי רב סוס שצנף וחמור שנער ושיבר את הכלים משלם חצי נזק מאי לאו כגון דעבד תלתא זימני ובהא קמפלגי מר סבר יש העדאה ומר סבר אין העדאה...

(ו) בכורות מ"ט, א, ב.

„איתמר הפודה את בנו בתוך שלשים יום רב אמר בנו פדוי ושמואל אמר אין בנו פדוי... תני תנא קמיה דרב יהודה הפודה את בנו בתוך שלשים יום בנו פדוי אמר ליה שמואל אמר אין בנו פדוי ואתה אמרת בנו פדוי".

בהדוגמא (ה) האמוראים דבי רב חולקים על ההלכה ששנה רמי בר יחזקאל. בדוגמא (ו) רב יהודה נוזף בהתנא ששנה לפניו הלכה המסכימה לדעת רב, אבל מתנגדת לזו של שמואל. ניכר הוא, ששתי ההלכות האלה הפותחות ב„תני" אינן ברייתות*).

רבנו שמואל הנגיד, כשהוא נותן בספרו „מבוא התלמוד" סימנים של ברייתות, אומר: „וסימן הברייתא: תנו רבנן, ותני חדא, ותניא אידך".

*) ראה בבא קמא, י"ט, א, תוספות, „ובהא". וראה בכורות מ"ט, ב, שיטה מקובצת (א) פדוי, הערה בשם תוספות הרא"ש.

דוק ותמצא שבכל אחד משני הצרופים האחרונים יש רמז („חדא"; „תניא") לברייתא, שהיא שם ממין נקבה.

בצרופי המלים „תני פלוני" או „תנא תנא קמיה דפלוני" אין רמז לשם כזה. על אלה עובר רבנו שמואל הנגיד בשתיקה.

ושתיקה זו כהודעה דומה.

בזו רבנו שמואל הנגיד מודיענו שדעתו היא, כנגד זו של החכמים שעמדו אחריו, שהפעל „תני" מצד עצמו ראוי לשמש פתיחה להלכות אמוראיות כמו להתנאיות.

והראיות המפורטות למעלה מסייעות לו.

יוסף סטראום

עבדות וחרות

(קוים אחדים לדמות העבדות בדיני ישראל)

בראש תורתנו ה"ק חקוק רעיון אחדות המין האנושי. אל אחד בראנו ואב אחד לכלנו. באותו הזמן שהעבדות הכתה שרשים עמוקים בחיי העמים הקדמונים במשפטיהם, היתה התורה למחסה ולמגן לעבד בחוקיה והשתדלה להמתיק את גורלו. כמו מוסדות אחרים שהתורה דברה כנגד יצר הרע ובמקום לבטלם צמצמה אותם וכוונה להוליכם בדרך הבטול לעתיד, כן עשתה בנוגע לעבדות. העמים הקדמונים, גם המתוקנים שבהם כיון וכרומי לא הכירו בעבד את מעלת האדם שבו. העבדים נדונו אצלם כבהמות בעוד שחייהם היו גרועים מחיי הבהמה. הכריזה תורתנו על העבד כעל אדם ותקנה כמה חקים כדי להקל עליו את עולו מן האדם המושל בו לרע לו.

קודם כל פתחה התורה את פרשת המשפטים שלנו בדין עבד עברי העובד רק שש שנים ובשביעית יצא לחפשי (שמות, כ"א, ב') ובנוגע לעבד כנעני, אם לא בטלה את העבדות לגמרי הנה מנעה מלהעבידם יותר מדאי ומלענותם. לפיכך קראה התורה שעבד כנעני יצא לחפשי אם אדונו יכה את עינו או יפיל את שנו(שם, ז' י"א). דין האדון שהרג את עבדו במיתה. עבד בורח היה אסור להסגירו לאדוניו(דברים, כ"ז, ט"ז).

מכאן נעבור על מה שעשו חז"ל בהמשיכם את מגמת בטול העבדות שהתחילה בתורה. אצל היהודים בטלה העבדות לגמרי. אין עבד עברי נוהג מזמן גלות עשרת השבטים ואילך (קדושין, ס"ט, ע"א) אותו הדין באמה העבריה.

חכמי התלמוד, שרוחם לא היתה נוחה מהעבדות כל עקר, השתדלו לא רק להטיב את מצב העבד אלא עמלו לשחררו לגמרי. יוסי איש ירושלים אומר „יהיו עניים בני ביתך" לעשות במלאכתך ולא עבדים (אבות, פ"א, ב"מ' ס', ע"ב). ובזמן התלמוד היו בעלי עבדים בין היהודים במספר מועט. אמרו בגמרא (בכורות, ג') וסוגיא שלמה בגיטין (ל"ז,ע"ב) בדבר עבד שנשבה ופדאוהו ורשב"ג אומר כשם שמצוה לפדות בני חורין כך מצוה לפדות את העבדים. ובירושלמי, בבא קמא, פרק החובל איתא ר' יוחנן אכל קופר ויהיב לעבדי, שתי חמרא ויהיב לעבדי, קרי אנפשי הלא בבטן עושני עשהו (איוב, ל"א, ט"ו).

חכמינו השתמשו בכל הזדמנות לקבוע חקים בדבר שלוח העבד לחפשי.

א) העבד פודה את עצמו אבל השאלה מתעוררת מנין לעבד כסף, הלא יד העבד כיד

בעל הבית? אולם לפי חכמינו אם נתן לו מי שהוא כסף בתנאי שלא תהיה לרבו רשות בו אזי מיד לכשהאדון, יקבל את שלו העבד יצא לחפשי ואף שטר שחרור איננו צריך (קדושין, כ"ב, ע"ב). כל הסוגיא הזאת בדבר עבד כנעני שקונה את עצמו בכסף על ידי אחרים מעידה על מעשים כאלה כי מצויים היו.

ב) מי שאומר בשעת מיתתו: „פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה לאחר מותי". כופין את היורשים וכותבים לה גט שחרור (גיטין, מ', ע"א).

ג) שכיב מרע שכתב כל נחסיו לעבדו ועמד, חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד (גיטין, מ', ס"א). חוזר בנכסים מפני שמתנת שכיב מרע היא ואינו חוזר בעבד, שהרי יצא עליו שם בן חורין.

ד) ועוד הכותב נכסיו לשני עבדיו קנו ומשחררין זה את זה. (גיטין, ח', ע"ב).

ה) המוכר עבדו לעובדי כוכבים או לחוץ לארץ יצא בן חורין. (גיטין, מ"ג, ע"ב).

ו) לוה על העבד מן העובד כוכבים, כיון שעשה לו עובד כוכבים נמוסו יצא לחירות. רש"י: קונסים את הבעל לפדות את העבד. (גיטין, מ"ג, ע"ב).

ז) מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דברי ב"ה. ב"ש אומרים: כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו. וחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש. וכדאי לשים לב לזה. שני בתי מדרשים שהתנגדו זה לזה, הסכימו בדבר זה שצריכים להכנס לפנים משורת הדין בנוגע לעבד. (גיטין, מ"א, ע"א).

ח) המוכר עבדו לחוץ לארץ יצא לחרות. (גיטין. מ"ד, ע"א).

ט) אם אחד מפקיר את נכסיו דין הוא שכל הקודם זכה, אבל המפקיר את עבדו הכנעני יצא לחפשי ואינו צריך גט שחרור. (קדושין, ע"ב, ע"ב). כי אחרי שהיה רגע אחד בן חורין אין אדם יכול להשיבו אל מצב העבדות. (קדושין, ע"ב, ע"ב).

י) עבד הטובל את עצמו במקוה למען התיהד נעשה הפשי. (יבמות, מ"ה, מ"ו).

יא) העושה את נכסיו אפותיקו לבעל חובו אינו רשאי למכרם או לתתם במתנה לאחר, כי בזה הוא מפסיד את המלוה. אבל אם עשה אפותיקו את עבדו הכנעני יכול הוא לשחררו אע"פ שבזה יפסיד את המליה, ואע"פ שאינו רשאי למכור את עבדו ולתתו במתנה.

יב) עבד כנעני שנשבה בין העכום וברח מבית האסורים, כופין את רבו לתת לו גט שחרור. (גיטין, ל"ח, ע"א).

יג) גר שמת נכסיו נעשים הפקר וכל הקודם זכה. אבל עבדיו נעשים חפשים ואין איש יכול להחזיק בהם. (גיטין, ל"ט, ע"א).

יד) אם הראה האדון בלשון כל שרצונו לשחרר את העבד, העבד נעשה חפשי:

1) האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין, עשוי בן חורין וכו'. רש"י באר מהלשונות הללו הרי הוא בן חורין.(גיטין, מ', ע"ב).

2) עבד שנשא בת חורין בפני רבו יצא לחירות. (גיטין, מ', ע"א).

3) עבד שהניח תפלין בפני רבו יצא לחירות. (גיטין, מ', ע"א).

לעבד המשוחרר היו כל הזכויות־האזרחיות, הדתיות, והלאומיות, אצל אומות העולם העבד המשוחרר נשאר תחת השגחת רבו ששחררו, אבל אצל היהודים העבד נעשה חפשי לגמרי. אמנם בית דין של כהנים הביטו עליו כעל בלתי מיוחס, אבל על פי הדין הוכר לבן חורין וכישראל גמור. זה מוכח מן המעשה הנזכר: (בר"ה, פ"ב) „מעשה באב ובנו ועבד משוחרר שראו את החדש. כשבאו לפני בית דין של כהנים קבלו אותו ואת בנו ופסלו את עבדו. וכשבאו לפני ביה"ד קבלו אותו ואת עבדו ופסלו את בנו". רעיון החרות הוא הראיון המרכזי שעליו מיוסדת היהדות. חירות לאומית וחירות אנושית חרותה על לוחות הברית של ישראל.

הרב שמואל ק. מירסקי

היש צרך בבקיאות בתנ"ך?

שאלה זו נשלחה אלי ע"י אחד מגדולי המחנכים-הסופרים באמריקה, ואת אשר השבתי לו הנני למסר כאן לתועלת מורינו הצעירים.

פסוקי התנ"ך הנלמדים בביה"ס צריכים להיות שגורים על פי התלמידים כצורתם וכלשונם כמאמר הכמינו ז"ל „והיו הדברים האלה" — כהויתם יהיו. אולם יש להבחין בין שגירות ובין בקיאות במובנה הקפדני והמקובל. האחרונה אינה נקנית אלא בחזרות תכופות וביגיעה מרובה עד כי שכרה המסופק יוצא בהפסדה, בעוד שהראשונה נקנית בשמיעת האזן, בעריכת שפתים ובבינת הלב ושכרה ודאי. כי התנ"ך — יסוד ושורש לתורה ולספרות הישראלית לא רק מבחינת הרוח והתכן אלא גם מבחינת הגוף והצורה; הספר שהכל יוצא ממנו והכל שב אליו, ראוי להיות נכתב על לב התלמידים בחי' „נתתי את תורתי בקרבם ועל לוח לבם אכתבנה Learn by heart הוא דבר שאינו צריך לפנים. אך השאלה העקרית היא: מהם הדרכים שהשגירות בתנ"ך נקנית בהם בלי יגיעת מח מרובה ובהתאם להשקפתנו על ה„למוד המחנך" שרק לו זכות אזרח בתכנית למודים מתוקנת.

והנה כאן יש להניח, קודם כל, הנחה כללית אחת: אם התנ"ך יהא נלמד לא כלמוד יבש וכמדרס לידיעות אחרות, כלשון וכהיסטוריה, אלא כלמוד חי המשמש מטרה בפני עצמה הוא צריך וגם יכל להביא את התלמידים לידי זעזועים נפשיים, ולמצא הד בלבותיהם, עד כי מטבעות הלשון תקנינה כמו מאליהן יחד עם התכן. אבל אין לכחד שגם תחבולות מכוונות לתכלית הבקיאות נחוצות הן, כדי להקנות את גופי הדברים של התנ"ך — אם כי, יש להדגיש: בדרך אגב ובהיסח דעתו של התלמיד מזה, עד כמה שאפשר. והנה מבחינה זו — בקיאות התלמידים — צריך לחלק את התנ"ך לשלשה ראשים: א) החקים והמשפטים שבתורה מזה, ופתגמי החכמה שבמשלי וכדומה מזה, ב) החלק הספורי שבתורה וזה שבנביאים ראשונים ודה"י, וג) החלק השירי והנבואי. חלוקה זאת אינה באה כמובן לחלק את התנ"ך, אשר צריך להלמד כסדרו ובשלמותו, אלא כדי להתוות את האמצעים שכל אחד קובע לעצמו לשם הקנאת הבקיאות לתלמידים.

בנוגע, איפוא, לחלק הראשון יש לזכר, כי ההסבר הרב המרחיב את דעת התלמידים, בכוונת החק הבא במעוט דברים, וכמו"כ מציאת הסמוכין שבין התורה שבע"פ והתורה שבכתב עפ"י מדרשי חז"ל — הם הדברים העושים אזנים לתורה ומקילים את קביעתה בזכרון התלמיד. וכאן מענין לציין שדברי ר' עקיבא במכילתא ריש פ' משפטים (ומובא ברש"י שם) „דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם — אין לי אלא פעם אחת, מניין שנה שלש ורבע עד שילמדו, תלמוד לומר: ולמדה את בנ"י, יכל למדין ולא שונין, תלמוד לומר: שימה בפיהם וגו' ערכם לפניהם כשלחן ערוך", באים דוקא בראש פ' משפטים ולא בסוף פ' וילך, במקום שנזכר הפסוק „ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בנ"י שימה בפיהם", הנדרש כאן אולי ללמדנו, שמיתודה זאת טובה יותר לגבי למוד משפטים וחקים מאשר בלמוד דברי שירה. ואשר ללמוד פתגמי החכמה ואמרי המוסר יש גם לאחז באמצעים מלאכותיים כדי לשוותם תמיד לנגד עיני התלמידים ולעשותם שגורים בפיהם. לשם כך יש לכתבם על לוחות עשויים לנוי על כתלי חדר הלמוד ולהחליפם מזמן לזמן למען יעמדו לפני עיני התלמידים ויכנסו בלבם.

החלק הספורי שבתנ"ך מתוך שלבו של התלמיד נמשך אחריו ע"י האפקים הרחוקים והנעלמים המתגלים לפניו על ידם, והענין הרב

שהם מעוררים בו — מטבעות הלשון נטבעות בלי משים במחו של התלמיד. יש רק צרך להביא את התלמיד לידי העלאת הספורים מזכרונו ע"י כתיבת חבורים או ספורים בע"פ וכדומה. ובנוגע לחלק הנבואי והשירי יש לזכר בעקר את הכלל היסודי שרק ע"י עשיית התנ"ך ללמוד חי שמגע לו עם העולם הסובב את התלמיד, וע"י העברתו באש היוקדת של הנביאים, אפשר להבליע — דרך אגב — את גופי הדברים בנפשו של התלמיד.

חשוב הוא לבסוף, דרך באור המקראות, כצד השוה לגבי כל שלשת החלקים, הנזכרים למעלה, יחד. לשם הקנאת בקיאות בתנ"ך, אין טוב מאשר להשתמש בדרך הבאור המקובל אצל הפרשן הגדול רש"י ז"ל, פירוש ע"פ השואה, ולא בחטוט בלשני ודקדוקי מיותר כדרך מפרשים אחרים. זאת המדה — מדת הגזרה שוה שבה אחז רש"י ז"ל והיוצאים בעקבותיו — להרבות בהבאת פסוקים שהמלה הטעונה פירוש נכנסת בהם, מועילה יותר מכמה הגדרות ובאורים, לא רק לגוף הפירוש אלא גם, אגב, לשנון הפסוקים הידועים מכבר. אמנם פה יש להזהר מלתלות תניא בדלא תניא, ומלהרבות בפסוקים שאינם ידועים עוד לתלמיד, דבר המאפיל על הזכרון עוד יותר.

רבים הם עוד האמצעים הבודדים שהמורה האמן יכל להשתמש בהם למאן הקנות לתלמידיו בקיאות בתנ"ך אך אין לפורטם. כללו של דבר: אם רק יודה המורה שטוב לו לתלמיד להיות „מקושט בכ"ד הספרים", ויש לבקש שעות כשר שבהם יהא לבו של התלמיד פתוח לקליטת רשמים ולא יהא הדבר עליו כמשא, מצא ימצאם בעצמו.

ד"ר נתן קלוץ

פרופיסר צבי גרץ בתור מבאר המקרא

פעולתו הגאונית והענקית של פרופיסור צבי גרץ במקצוע ההיסטוריה היהודית מסמנת את הפרק הכי חשוב ופורה בתולדות חכמת ישראל, הכתובה ברובה לועזית על ידי חכמי ישראל במערב. רוב החוקרים והסופרים אשר עסקו במקצוע זה הכירו והודו בערכה הגדול של פעולתו המדעית של גרץ בהיסטוריגרפיה וגם המבקרים המעטים שמתחו בקרת על אי־אלו פרטים בספריו ההיסטוריים של גרץ יחסו אל עבודתו זאת בדרך כלל ערך חיובי מכריע. בקצור, גרץ בתור היסטוריון מקובל ומפורסם בין בחוגי החכמים של המקצוע הזה, אשר תורתם אומנותם ובין בחוגי הקוראים המשכילים בעמנו השותים בצמא את דבריו ומקובלים ממנו השפעה רוחנית יהודית. הרבה סופרים כתבו ספרים מיוחדים בשפות שונות על דבר תולדות גרץ ההיסטוריון.

אולם פעולתו המדעית של גרץ לא נצטמצמה רק במקצוע ההסטוריה. עשרות בשנים הקדיש המלומד הזה גם לחקר המקרא, לכל הסעיפים המדעיים, המתיחסים אל המקצוע של פרשנות מקראית לכל צורותיה וגוניה, ובעצמו תרגם ובאר חלקים חשובים מן המקרא, ודוקא בנדון זה, גרץ בתור מפרש ומבאר המקרא, לא נודע ולא נתפרסם כראוי בין חוגי המשכילים היהודים, מוקיריו ומעריציו. מלבד שני מאמרים קצרים וקלושים על גרץ בתור פרשן המקרא, שנכתבו על ידי שנים מתלמידיו, הפרופיסורים פ. בלוך, רב בפוזנא ונתן פורגעס, רב בלייפציג, לא נכתבה אף מסה אחת חשובה וראויה לשמה על דבר פעולתו הפרשנית של גרץ.

הסבה לזאת היא פשוטה: פעולתו של גרץ בהיסטוריגרפיה יהודית היתה יחידה במינה ולא היתה כמותה בדורות שקדמו לו וגם בדור שאחריו. רוב המחקרים בהיסטוריה יהודית, שנתפרסמו לפני גרץ, נגעו רק בתקופות בודדות של העבר היהודי וגם צורתם הלשונית והספרותית לא היתה נוחה וקלה לקריאה ועוד פחות זה היתה מסוגלה למשוך את לב הקוראים של השדרות הרחבות, שאין להם עסק עם הערות מלאות דקדוקים צנומים ועיונים יבשים בבבליוגרפיה וכדומה. גם ספרו ההיסטורי הגדול של מ. יוסט אינו יכול בשום אופן לעמוד במדרגה אחת עם ספרו של גרץ „תולדות היהודים", המקורות שבהם השתמש יוסט היו עוד דלים ומעטים ופרשיות רבות וחשובות בתולדות עמנו היו בשבילו כתומות ומכוסות בערפל. מלבד זה גרמה ליוסט השקפתו הקיצונית השלילית על כמה חזיונות בתולדות ישראל — זו היתה השקפתו של יהודי גרמני מתבולל, חניך בית מדרשו של דוד פרידלנדר וחבריו, ואשר על פיה כתב יוסט את ספרו תולדות עם ישראל, בתשעה חלקים — השקפה זו גרמה שספריו לא נתקבלו ברצון בדורו והשפעתם הרוחנית היתה מעוטה, קלה וחסרת ערך. אולם גרץ היה היסטוריון בחסד עליון לא רק פועל ובנאי פשוט היה כי אם גם יוצר־אמן. הוא בעצמו הסיע אבנים שלמות ומחוצבות לבנין המדע ההיסטורי והוא גם הרהיב עוז לכתוב את תולדות עמנו מיום הופעתו על הבמה ההיסטורית עד דורנו זה. גרץ התחיל ביסוד הבנין הנפלא זה וגם הצליח לכלותו ממסד עד הטפחות על פי תכנית של אדריכל מנוסה ומומחה במקצוע זה. אבל גרץ בתור מבאר המקרא לא היה יחידי בדורו, הוא היה רק אחד מחבר של חכמים, יהודים ונוצרים שעסקו בשקידה במקצוע זה. מלבד זה הרמה המדעית של ספרי גרץ בפרשנות מקראית אינה מגיעה לזו של ספריו בהיסטוריה. ובכל זאת ראוי גם ענף זה בעבודתו המדעית שנשים אליו לב.

כידוע מתולדות בית מדרש לרבנים בברסלא לימד גרץ בבית אולפנא זה מיום הוסדו עד מותו תולדות ישראל וספרותו וגם את התנ"ך ופרשנות מקראית. לרגלי עבודתו הפדגוגית במקצועות האלה אסף גרץ חומר רב והשוב ואשר אחרי כן התחיל לפרסמו בדפוס בצורת ספרים שלמים וחקירות מקראיות בודדות על ענינים שונים. ספריו היסודיים בפרשנות הם שלשה: בשנת 1871 הוציא לאור ספרי קוהלת ושיר השירים מתורגמים ומבוארים עם מבואות והערות רבות בשנות 1882—83 פרסם גרץ ספר תהלים עם תרגום ובאור רחב וארוך. מלבד זה הדפיס שורה שלמה של חקירות במקרא ב„ירחון לתולדות ישראל והכמתו" בגרמנית שנוסד על ידי זכריה פרנקל. בשנת 1884 פרסם חקירות בספר משלי, 1886 חקירות על דבר ספר אסתר, 1887 נתוח ובקורת של ספר איוב, חקירות מקיפות ועמוקות במקרא כלולות גם בציונים המדעיים, הנספחים לשני החלקים הראשונים בספרו הגדול בהיסטוריה.

על פי האמור למעלה נראה שגרץ בתור פרשן שם לבו ביחוד לחלק הכתובים בתנ"ך. העבודה הזאת בפעולתו הפרשנית לא היתה מקרית. בכונה ובמחשבה שקדמה למעשה הקדיש גרץ זמנו ומרצו לספרי הכתובים, מפני שלפי השקפתו המדעית הוזנח החלק השלישי שבתנ"ך בעטיה של ההשקפה הדתית, שבכרה בלי יסוד מספיק את שני חלקי התנ"ך הראשונים על החלק האחרון. בהקדמתו לבאורו על שיר השירים הוא מבטל השקפה זו ומשתדל להראות, כי בנוגע לתוכן ולצורה הלשונית ספרי כתובים אינם נופלים בערכם לעומת ספרים אחרים שזכו להכנס לשני החלקים הראשונים של המקרא.

הקוים האפיניים בפרשנותו של גרץ הם שנים:

א) הוא מרשה לו להגיה את נוסח הכתב ובתיקון הנוסחאות הוא קיצוני ולא ידע כל גבול, אשר הציבו חכמי ה„מסורה" ובעלי אסופות בישראל. בנוגע לנוסח הכתב הוא נותן לפעמים קרובות משפט הבכורה להעתקות העתיקות ההל בתרגום השבעים וכלה בתרגומו הערבי של רבנו סעדיה גאון. גם הספרות התלמודית והמדרשית ממציאה לו חומר רב הערך ממדרגה ראשונה לתכלית תקון הנוסח המקראי. בנדון זה הוא מביא בהרבה מקומות את הדרשות „אל תקרי" שבתלמוד ומדרש ומבאר על פיהן פסוקים קשי ההבנה. מי שעובר בעין בוחנת ובבקורת בלתי משוחדה על פני

ספריו ומאמריו הרבים של גרץ בפרשנות ידמה לו, כאילו בולמוס של תיקון הנוסח ועיות לשון הכתובים אחזו והוליכו בדרכים עקלקלות. אולם גרץ בעצמו היה מחזיק בכל תוקף בשטה זו של תיקון הנוסח והיה בטוח באמתו זו והאמין כי הצליח למצוא ולגלות את הנוסח הקדמון ההיסטורי של כמה פסוקים. שיטתו זאת גרמה למאורע בלתי נעים בחייו של גרץ. וזה הדבר, רבי זכריה פרנקל, בתור ראש בית מדרש לרבנים בברסלא, היה רגיל לחלק בבית הכנסת, השיך לבית מדרש לרבנים, את ה„עליות" בימי שבת ומועד. ופעם כבד פרנקל את גרץ ב„מפטיר". האחרון התחיל לקרא את המפטיר מן הנביא על פי התקונים המוזרים בנוסח הכתובים, שהוא חשב אותם לנכונים. פרנקל קצף על בעל המפטיר הכה בכפו על „עמודו" והפסיק את קריאתו המשונה של גרץ והכריחו לקרא את המפטיר שנית, בהעירו בקול רם: „אין אנו זקוקים ונשמעים לתיקונים בנוסח". מקרה בלתי טהור זה נעשה לשיחה בפי החוגים שהיו קרובים לסמינריון הברסלאי ושלום הבית הופר לזמן רב... על דבר המאורע הנ"ל, שלא נתפרסם ברבים עד היום שמעתי מפי מורי ורבי הרב החכם רבי מרדכי פריפוסר בראן ז"ל, שהיה ממלא מקומו של גרץ בסמינריון הברסלאי. אולם אין לכחד, כי להרבה מתיקוניו של גרץ יש ערך מדעי ידוע ואי אפשר לבטלם בחרא מחתא. אחרי פטירתו של גרץ יצא לאור בשנת 94—1892 כל תיקוניו בשלשה ספרים על ידי תלמידו פרופיסור זאב בכר מבודפסט.

ב) הקו השני בפרשנותו של גרץ הוא הנטיה לבקש ולגלות גרעין היסטורי או רמז היסטורי בכל פסוק, משפט ומבטא מקראי. בנדון זה מתגלה ובולט ההיסטוריון שבו, התר ומחפש אחרי רשמים היסטוריים וזכרונות העבר בכל דבר ספרותי שהגיע לידינו מימים מקדם. ואם ישר ורצוי הדבר לברר ולסמן את המצע ההיסטורי בהרבה פרקים בנביאים ראשונים ואחרונים קשה מאד וכמעט אי אפשר לגלות את המצע ההיסטורי בכל מזמור בתהלים או בפסוקים מספרי חכמה משלי ואיוב, אבל גרץ לא הסתלק מאפשרות מדומה ומרומה זו למצוא את השרטוטים והרשומים ההיסטוריים בכל פסוק, אומר והגה בתנ"ך.

שני הקוים האלה אנו מוצאים כבר בפירושו לשיר השירים המלא אמנם השערות חריפות ומחוכמות, אבל פורחות באויר ותלויות על בלימה, בנגוד לרוב החוקרים, הרואים בספר הזה יצירה פיוטית נשגבה מתקופת המלכים הראשונים בישראל, גרץ מאחר זמן חבורו וכל זה על ידי ראיות קלושות והשואות רחוקות שאינן עומדות לפני הבקורת האמתית. פראנץ דליצש, ראש המדברים והארי שבחבורת הפרשנים שאינם בני ברית, מתח בקורת זעומה על פירושו של גרץ לשיר השירים. גם הסופר פרץ סמולנסקין פרסם בה„שחר" שנה ג' בקורת חדה כנגד תיקוני הנוסח שהציע גרץ בפירושו לשיר השירים, הוא הראה כי ידיעותיו של גרץ בשפה העברית לא היו מספיקות כדי להבין את ההוד והיופי בספר זה. אותה הנטיה לאחר זמן חבורו של הספר הנדון ולהשען על השפה העברית שבה נכתב, שמראה לפי דעתו התפתחות סגנונית מאוהרה, אנו מוצאים גם בפירושו לקוהלת, אולם הבקורת הנאמנה דחתה את משפטו של גרץ על ספר קוהלת.

גולת הכותרת בפרשנותו של גרץ הוא פירושו ותרגומו לספר תהלים, שלעבודו ולשכלולו הקדיש המחבר שנים רבות ובכלל עסק גרץ באהבה רבה ובחבה יתירה בחקר השירה הלירית הדתית העברית שנאספה לספר תהלים. באורו על ספר תהלים הוא עבודה שקדנית והרוצה, הנשענת על חקירה בכל ענפי השאלות הנוגעות בספר זה. המבוא הגדול בפירושו לתהלים הוא ממש אוצר בלום של תורה והכמה. המבוא כולל 10 פרקים, שכל אחד מהם דן על שאלה מיוחדה, המתיחסת לספר תהלים. ביחוד חשובים ומאלפים הפרקים הדנים על דבר מחברי המזמורים וזמנם, רמזי המאורעות ההיסטוריים הכלולים בהם; לשונם וסגנונם; השמוש בהם בשעת העבודה בבית המקדש ולצורך התפלה בבתי הכנסת; כלי הזמר השונים שהיו מנגנים עליהם בעת קריאת המזמורים; אוסף המזמורים וזמן התימתם האחרונה; נוסח המזמורים והתרגומים העתיקים של ספר תהלים. באחד הפרקים שבו מדבר גרץ על דבר השנוים שחלו בנוסח תהלים

מעביר הוא לפנינו תולדות ה„מסורה" ורשומיה מזמן התנאים הראשונים עד אחרוני הנקדנים. נשען על הכללים שקבע במבואו זה, הוא נגש לבאר את המזמורים עצמם. מוכרחים אנו להודות כי פירושו של גרץ על ספר תהלים הוא היכל רם ונשא עם כפות מקושטות בצעצועים יפים, המרהיבים את עיני הקורא ומפליאים אותו בחדושם. אולם אם נתעמק בו ונעביר את פירושו לאור הבקורת האמתית,נראה כי רוב באוריו הם הררים התלוים בשערות השערותיו הבלתי מיוסדות וכי הפרוץ מרובה בהם על העומד. צדק מאד המשפט, אשר חרץ עליו אחד מחכמי דורנו באמרו: „הן גם פה נכיר את גרץ הבלשן הנפלא והמפרש החריף, את הבקי המהיר בספרי התלמוד והמדרש ודולה מהם פנינים להבנת ספרי הקודש, את המתעסק בתרגומים הישנים ומשתמש בהם, כדי להעמיד על ידם את הגרסא המקורית, אבל עם זה נראה פה גם את גרץ משער השערות זרות ואורג קורי עכביש, אשר כגעת בהם יד הבקורת והיו כלא היו. וביחוד נתפלא על הרבה מתיקוניו איך זה יכלו לצאת מפי איש, אשר ברוח הלשון העברית נתחנך ואת הרוח הזה מימי ילדותו לתוכו קלט. נפלא הוא, למשל, המבוא הרחב לפירושו על ספר תהלים ועוד דורות יבאו ימצאו בו גם עונג גם מפתח שאין כמוהו להבנת הספר: ואולם מה נאמר בעת נחזה, כי כמעט שנה את פני הספר על ידי התיקונים הרבים שעשה בו גם במקום שאין בהם צורך בכלל ובבואו לישר מעקשים עקש את הישרה. אולם אשרי מי שחסרונותיו מנויים". ד"ר ש. א. פוזננסקי, במאמרו „פרופיסור צבי גרץ", הצפירה גליון 38 נובמבר 1917.

אפיני מאד כי גרץ החוקר והפרשן החפשי המגבב תלי תלים של השערות זרות שלפעמים הן דקות כמשי ולפעמים עבות כשקים ובונה עליהן בניניו הנשאים, התיחס באופן אחר בשעה שנגע בספר הכי חשוב של המקרא, בתורת משה. פה הוא מופיע לפנינו בתור חוקר יהודי שמרני הנלחם כנגד כל נסיון וצעד של חקירה חפשית שיש בכוחה להמעיט במשהו! דמותו וערכו של החומש. בציון 6 שנספח למחצית השניה של החלק השני מספרו ההיסטורי מדבר גרץ באריכות ובאופן מפורט על דבר כל סעיפי החקירה בחומש. מקודם הוא נותן סקירה היסטורית על דבר הדעות השונות ששלטו בפנה זו מזמנו של המבקר המקראי הראשון היהודי „היצחקי" שנזכר פעמים אחדות בפירושו של אבן עזרא עד ההשקפות הקיצוניות שנשמעו בבית מדרשם של גראף — וולהויזן. מתוך רגש דתי חם ולוהט ובלב מלא אהבה וכבוד לתורת משה מבטל גרץ השקפותיו של שפינוזה על החומש וכל אלה שהלכו אחריו בדורות האחרונים ומראה בעליל טעויותיהם ושבושיהם ומוכיח את עתיקותו ואחדותו ההיסטורית של החומש ובכל עוז הוא מגן על השקפותיו של היהדות השמרנית, ביחוד ראוים לתשומת לב דברי גרץ המוצעים בציון 2, הנספח להלק הראשון מספרו ההיסטורי. בהציון החשוב הזה מופיע לפנינו גרץ בתור חכם יהודי המשתדל להוכיח באופן מדעי כי כל הנבואות של נביאי ישראל, נביאי האמת והצדק אשר נבאו לימים רחוקים, נתקימו ונתאמתו במרוצת הזמן בכל מלואן וכל דבר מדבריהם לא נפל ארצה ולא שב ריקם.

אם נשוה את גרץ בתור פרשן מקראי לשאר חכמי ישראל בדורו — לצונץ וגייגר — אשר הרחיקו ללכת בחקר התנ"ך, נראה כי גרץ יותר מהם קרוב אל השקפתה של היהדות ההיסטורית והמקובלה וכאשר גבהו השמים מהארץ כן גבהו מחשבותיו ממחשבותיהם ודרכיו מדרכיהם.

בצדק נוכל לקרא: פרופיסור צבי גרץ היה חוקר ומבקר זהיר ומתון בדורותיו.

מיכאל פוזננסקי

רבותינו פרשני צרפת

שני מפרשים גדולים, סב ונכד, אשר הפיצו אור גדול על תורת ישראל עמדו בתקופת שנות האחת עשרה והשתים עשרה. פרושי שני המפרשים האלה, רש"י ורשב"ם, היו בדורם ועוד יותר הנם בדורנו מקורי הדת הישראלית.

שניהם אע"פ שחיו באותה התקופה וכמעט שכל פרושיהם יצאו מאותם המקורות, רחוקים מרחק רב זה מזה בפרושיהם, והסב בפרושו עולה על נכדו.

סגנונו הצח והטהור ודרך הקצור גרם לפרסומו של רש"י. בדרכו זו הוא מבאר ענין שלם באופן קל לכל לומדיו. אפשר להבחין בין לשון המשנה ובין לשונו של רש"י בהעתיקו לפירושו הרבה דברים ממדרשי ההלכה, מדרכו היה להוציא דברי סופרים וספרים בסגנונו הוא.

רש"י היה מן הראשונים שהכיר את דרישות הפשט. בשעה שהוא מפרש ע"פ הפשט הרי הוא יורד לעומק פשוטו של מקרא, דוגמא : (בראשית, ט"ו, י') „ויבתר אותם" הוא מבאר, שדרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה. בשעה שהשתמש במדרשי־הלכה לרוב רק הוציא את אלה הפרושים שחשבם קרובים לפשט. וחבה יתרה נודעת לרש"י לפרוש שכזה.

על פי רוב יבאר רש"י את הפסוק כפשוטו ואחר כך יבארו לפי מדרשו במקום שהפסוק אומר דרשני. האגדות שלא חשבן למועילות להבנת הפשט או להסברת איזה דבר־מדרש מפורסם ומקובל בעם אין הוא מביא. בעקר מביא הוא אותן האגדות היפות שיש בהן מעניני מוסר ומדות טובות.

תשומת לב מיוחדה הראה רש"י לדקדוק בפירושו על התורה. אע"פ שלמד הרבה דקדוק ממנחם אבן סרוק ודונש אבן לברט בכל זאת אינו נמשך תמיד אחריהם. במיון שרשים עלה רש"י עליהם כמו (שמות, ב', י') „משיתיהו", רש"י מבאר שהמלה היא משרש „משה" ומנחם אומר שהיא משרש „מש". הוא גם הכיר את חסרי פ"י ונחי ל"ה אשר מנחם ודונש חשבום לבעלי שתי אותיות, — ברש"י כבר נכר המעבר אל שלש האותיות שבשרש.

פירוש המקרא תלוי הרבה בפירוש המלים הבודדות, והודות שלרש"י היתה אזן בוחנת במלים של השפה העברית קרוב הוא תמיד יותר להכנת פירוש המלים והוראותיהם של השמות הנרדפים ומשתדל הוא לבארם ולהבינם כמו שהוא משתדל להסביר את הענין של המקרא ופשט הכתוב.

בכדי לחזק את דבריו בפירושו, הוא מביא הרבה ראיות. הוא השתדל להביא דוגמאות מהמקרא עצמו. ואם לא מצא דוגמא מהמקרא השתמש גם במשנה. יש אשר השתמש בהוגמאות של הלשון הארמית, כגון (בראשית, מ"ג, כ') „בי אדוני", הפירוש בארמית הוא „בייא בייא" ותרגומו לעברית הוא „תחנונים ובקשה".

נכדו, הרשב"ם, לא אחז בשטתו של אביו־זקנו. שאיפתו היתה לבאר את התורה ע"פ הפשט בלי ערוב אגדות או הלכות ובקצור נמרץ. במדה ידועה השיג מבוקשו אבל מפני קצורו הנמרץ יצאו דבריו למרות רצונו לא מבארים כל צרכם.

הרשב"ם כמו יתר המפרשים הושפע מרש"י ובעצמו מוכיח שבא רק להשלים את פירושו של זקנו. הוא רצה שכל הקורא את פירושו יקרא גם פירושי רש"י הנוגעים להלכה. מתנגד גדול היה לדברי חז"ל שהכניסו את הדרש לפירוש התורה, דוגמא : (בראשית, כ"ח, י"ב) „עולים ויורדים" לפי הפשט אומר הרשב"ם אין לדקדק

ועד המתוכחים

מימין לשמאל (יושבים): א. גלצר, א. נ. פרלברג (יועץ המתוכחים), פ. חזן, מ. פוזננסקי.
עומדים: י. טובשביין, ש. ליבר. מ. גרינברג א. ידיגיל, י. גרינשטיין, א. גרינברג.

במה שהקדים עולים ליורדים, שכך דרך ארץ להזכיר עליה קודם ירידה.

לפעמים יש מחלוקת בין רשב"ם ורש"י בנוגע לבאור מלה, כגון: (בראשית, י"ח,י') „כעת חיה" רש"י אומר שהבאור הוא „לשנה הבאה" ורשב"ם אינו מסכים לבאור זה אלא לפי פירושו „כי חיות הנה" (שמות, א', י"ט) ששם פירושו „מילדות". ואין טעם בדרשו, כי גם אצל אלישע יש אותו בטוי, ועקר הטעם הוא כדברי רש"י.

יש גם שפירושי הרשב"ם מסכימים לפירושי רש"י מלה במלה. ובהרבה מקומות שהאריך רש"י הרי רשב"ם מקצרם, אבל לפעמים קצר יותר מדי עד שאין יכולים להבין את פירושו בלי עיון ברש"י.

כמו זקנו רכש גם הרשב"ם ידיעה גדולה בדקדוק ממנחם ודונש ולפעמים עלה גם הוא עליהם.

לא רק היו שני האנשים האלה מגדלור דורם, אלא אע"פ שכבר עברו יותר משמנה מאות שנה למותם שמותיהם ופירושיהם הנם עוד חרותים על לוח לבנו.

מאיר קאטש

תעודת הנער

חז"ל ברות רבה אומרים: „אוי ואבוי לדור ששפטו את שופטיהם, ואוי לדור ששופטיהם צריכים להשפט". וקרליל אומר: „אוי ואבוי לדור שאיננו מכיר טובה למנהיגו, ואוי ואבוי לדור המחפש מנהיגו". הדברים הללו עולים תמיד על דעתי בשעות שאני מהרהר אחרי בני דורי המחפשים לכאורא דרכים, שופטים את שופטיהם, אינם מכירים טובה למנהיגיהם — ובאותה שעה צריכים הם בעצמם להשפט — כי אוי לדור המחפש מנהיגו...

ניטצה בקש את האדם העליון — בקש ולא מצא — ומתוך מלחמות פנימיות וסתירות נפשיות נפח את נפשו בבית־המשוגעים. תלמידו העברי שנהה אחריו — וגם הוא כמורהו בקש איזו עצמיות עליונה מיוחדה בשביל עמו — נשאר הסופר היחידי הדן בענינים הללו ובמותו נשכח הוא ונשכחו דבריו עמו.

אין אחד מאתנו שיכחד כי אנו עומדים על סף הירידה. ואני עומד תוהה ומתבונן במצב המדיני, החברתי, התרבותי והכלכלי שעמנו נתון בו והם מזכירים לי את המדרש ברות, את דברי קרלייל ואת ניטצה ואת ברדיצבסקי — מזכירים את רוחותיהם המספרות...

מצבנו הורד בכל הארצות. גם בארצות של החפש המחלט והשויון הגמור אשר נהנו מהם היהודים עד הימים האלה, הנה, באותן הארצות מצבם ירד. כי האנטישמיות גם בארצות הללו מעיקה ומחניקה אותם. המצב החמרי של היהודים ירד פלאים בכל הארצות ושאלת הצלת האומה במובן הפשוט ובלי כל מליצה של הגזמה עומדת על הפרק בכל העולם כולו. והשאלה עומדת... עומדת ואינה זזה ממקומה, כי אין פותר אותה ואין מזיזה זיז כל שהוא, כי אין מנהיג לא המרי ולא רוחני אשר יהיו ראויים לעמוד בשעת משבר זו בראש העם. ד"ר וייצמן יוצא בדימום — כשל גם כחו לעמוד בראש ההנהגה האחת והיחידית שנחלנו מן הדור העבר — וייצמן עוזב והולך — אוי לדור השופט את שופטיו, ואוי לדור ששופטיו צריכים להשפט; כי עדיין אין לנו אישיות ראויה למלא את מקומו.

בשנת התשעים למאה שעברה כשהשכלה התחילה גוססת, בדור ההוא, עמדה האומה הישראלית על סף הירידה כמו בזמננו אנו, אבל, אז התעורר הנער והתחיל לבקש דרך לצאת מן המצב הנורא. קמה אז הציונות החובבית, אחריה המדינית־פוליטית — קמו אז לנו הרצל, אחד העם, לילינבלום, פ. סמולינסקין ואחריהם — עוד הנער הזה לא הזקין, עודנו נער, ונער חדש עולה ומבצבץ ושירים חדשים נשמעים — הנה, פייערברג, ביאליק, שניאור, טשרניחובסקי — מלחמות כנופיות, כנופיות, חבורות ואגודות... והיום — מה אנו עושים? ולאן אנו באים?... מה עושה הנער העברי בכל ארצות הגולה, הנער האמריקאי הטפוסי ואפילו הנער הארצי ישראלי לשם החזקת קיומנו בעתיד, להחזקת היהדות המסורתית? האם יש לנו אגודות פוליטיות לחקירת מצב היהודים בכל הארצות ולהטבתם שמתקימות על ידי הנער, כמו שהיו בימים ההם? ושמא יראו לי על מספר האגודות הפוליטיות והחברתיות המתקימות בכל ארצות הגולה על ידי הנער כגון אגודות סטודנטים, פועלים, וסתם ציונים, אבל מה עושה הנער באגודות המתקימות באמריקה ובשאר ארצות הגולה ובא"י? החמר לוכוחים באגודות האמריקאיות הוא על דבר כחו של בייב רוט במשחק ה„בייז באָל". ובא"י — על ערך משחקי כדור הרגל של „הפועל" שמסרו, כביכול, נפשם על קדוש השם וטרם ששכינתו של קרל מרקס ודגלו האדום לא שררו עליהם ולא שרתו בקדש, רבים מראים על מספר האגודות המדיניות של הנער. אמנם, בעלות שם הן האגודות הללו, אבל, מי הם הפועלים שם ומה הן פעולותיהן? היש להם לוחם אחד שראוי לשמו? היש פעולה אחת חשובה שיש בה הכח לעורר תנועה איזו שהיא או פעולה אחת קימת ודאית שפעלו במשך זמן קיומן? האם הנער העברי הוציא לוחם מדינאי בעד ארץ ישראל כגון זבוטינסקי, ווייצמן. והרי זבוטינסקי זה עוד בבחרותו יסד כבר את ההפגנה. ווייצמן בנערותו השתתף כבר בתנועת הבלויי"ם המורדת בדרכי השלום של הרצל ונלחמה בפוליטיקה האגונדית. האם הנער העברי הוציא לוחם תמידי בעד זכויות היהודים כגרינבוים בפולניה שהוכרח על ידי הממשלה לעזוב את האוניברסיטה בבחרותו לרגל דעותיו הרדקליות בשאלת היהודים בעיני מנהיגי הממשלה.

הרי „הגאולה, כדברי פרישמן, לא מבחוץ תחל אלא מבפנים". לנער העברי שייך העתיד. עליו מוטלת, גם כן, חובת המלחמה בהכנסת סדרים חדשים בחיינו. הנער העברי צריך במחנה בילויי"ם חדשים המסורים בנפשם וברגשותיהם לאידיאלי האומה ולצורך תקונה ושכלולה. הנער העברי צריך לאחד דעות ההשכלה והיהדות לאחד ולהלחם בכחות מאוחדים. זאת היא תעודתו של הנער העברי ומטרת חייו. הנער העברי, אם חי הנך, קומה נא! עורה נא! התעורר וצא נא עתה להלחם! —

יעקב האכמן

וזהי הדרך

שאלה חשובה עומדת על סדר היום של הישיבה. שאלה הקוראת מן המצר, הנחלצת מגבול החיים והמות.

הישיבה עומדת עתה על פרשת דרכים. דרך אחת מימינה ואחת משמאילה. הראשונה מוליכה לקיום נצחי — השניה לבטול ולהפסקת החיים.

עם הפסקת החיים של הישיבה מפסיק לב ישראל מלדפוק. כל קיומנו הרוחני־הדתי בארצות־הברית תלוי בקיום הישיבה. הישיבה

חברי הספריה

מימין לשמאל (יושבים): צ. ווייצמן, י. גולדברג, א. גרינברג. עומדים: י. דייטש, מ. גרינברג.

היא השמש השופעת קרניה על הארץ ומושכת אותה אליה בכח אבן־שואבת. לו קררה השמש וסרה מהשפיע על הארץ, כי אז זנק כדור הארץ והרג מתחומו העלום וכל היושבים עליו יפלו לתהום אין סופית...

הישיבה היא השמש. מתוכה מתחממת היהדות האמריקאית, סביב לה מסתובבת אותה היהדות בסבוב תמידי, ובה לוחשת הגחלת האחרונה ליהדות האמריקאית. כן ! אנו עומדים על פרשת דרכים והמימינה היא היחידה לטובתנו...

ומה היא הדרך הזאת ? אין היא דרך חדשה. לא המציאוה בני דורנו ולא בני דור אחד, שני ושלישי שעבר. אלא מיסדי אומתנו, בוני בנין ישראל הראשונים, הם אשר התוו לנו את הדרך הזאת אשר בה נלך בכדי להמשיך את קיומנו הרוחני במשך דורות העולם, בכדי להמשיך את התרבות הישראלית ולא להטמע בזרם אומות אחרות. הדרך היא : „למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמר דרך ה'". „למע אשר יצוה" — צואה להמשיך את השלשלת מאב לבן, צואה לחזק כל חוליה וחוליה בשלשלת קיומנו מדור אל דור — והגשמת הצואה הזאת, עמדה בזכות השתלשלות קיומנו עד עתה...

עם יסוד קרן קימת בישיבה — קימת ליהודי אמריקה— בעלי הראות והבנה, בעלי אמונה והתמכרות אל מסורת ישראל העתיקה — האפשרות הגדולה בחיים.

יש להם האפשרות הזאת לא רק בתור יהודים, אלא גם בתור אמריקנים. יש מופת מעודד מן החיים האמריקנים בנוגע לרעיון זה, כל האוניברסיטאות הכי מעולות באמריקה נוסדו, והתפתחותן קשורה באדיבות אזרחים בעלי ראות רחבה. התנהגות מושבי הלמוד האלה והתפשטותן התמידית היתה ועודנה מאופשרת על ידי נדבות ומתנת צואות של גדולי אזרחי אמריקה במסחר ובאומנות. מיליונים רבים הוצאו בעד הקרן הקימת ובעד המשכת ה„קרנות" של מכללות אמריקאיות, על ידי אנשים בעלי הכרה ורצון נעלה, בעלי הכרה לאומית אשר נחנטה בזכרון קדוש בדור זה ובאלה הבאים.

הודות לאדיבותם „ולרצונם לחיות", עומדת עתה אמריקה בראש התקדמות העולם. הקתולים בארצות־הברית יסדו ומקימים לא פחות מעשרים מכללות. יותר גדול הוא מספר מוסדי למוד אשר נוסדו על ידי הפרוטסטנטים.

המוסדות הללו נמצאים במצב של התפתחות מתמידה כי יחידים רצו ורוצים בכך. יחידים אשר התמידו את הייהם וזכרונם בקיומם של המוסדות הללו.

ליהודי אמריקה קימת עכשיו, עם יסוד ה„קרן קימת" בישיבה, האפשרות לפעול בעד חיים יהודיים כאשר פעלו מנהיגי אמריקה אחרים במקצועם הם.

יהודי אמריקה יחרתו בספר החיים היהודיים על ידי נדבתם בעד קיום ובעד הפצת הלמוד היהודי בארץ זו.

יהודי אמריקה ירשמו בספר נצחי וזכרונם יחרת במוסד אשר תמכו הם ואשר לסביבו מסתובבת היהדות האמריקאית ואשר בו לוחשת הגחלה האחרונה לאותה היהדות.

יעקב י. הארטשטיין
מזכיר

בית מדרש למורים בשנת תרצ"א

(סקירה שנתית)

בית המדרש למורים הולך ומתפתח משנה לשנה. אף בשנה זו כבשנים הקודמות אירעו מקרים חשובים בחיי בית המדרש ושינויים ותקנות הכנסו שעליהם כדאי לכתב.

עוד באמצע שנת הלמודים תר"צ נתקבלו בלשכת בית המדרש תבקישים מצעירים מניו־יורק ומהרבה ערים שמחוץ לניו יורק ואפילו מחוץ לארץ שהביעו את חפצם להכנס לבית המדרש למורים. אבל, מפני הדוחק במקום, לא נתקבלו מאלה אלא כחמישים אחוזים. רק אלה שהצטיינו בבחינות הכניסה נתקבלו.

השנה הוכנסו שינויים אחדים בתכנית; במקום שעתים משנה במחלקות ב', ג' וד' הוחלט ללמד רק שעה משנה ולהוסיף שעה על למוד התלמוד. הוחלט גם כן ללמד משנה במחלקה א'. נעשה שינוי גם כן בהדרישות לסיום בית המדרש. הוחלט לדרש מכל תלמיד מאה וחמשה עשר זכיות לסיום בית המדרש. התלמיד צריך לקבל את הזכיות במקצועות שונות על פי הסדר דלקמן:

תלמוד	34
עברית	18
נ"ך	13
חומש	7
היסטוריה	8
ספרות	5
דקדוק	4
משנה	4
מדרש	3
אגדה, ומדות ומוסר	2
שירה	1
פדגוגיה מעשית	1
פדגוגיה נסיונית	3
סך הכל	106

ותשעה זכיות צריך התלמיד לקבל במכללה בהקורסים האלה:

תולדות החנוך	3
פסיכולוגיה	3
פסיכולוגיה חנוכית	3

שעת למוד במשך זמן אחד קובעת חצי ציון זכיות.

תלמידי מחלקה ג' בקרו בתי ספר שונים תחת השגחת המורה לפדגוגיה מעשית. הביקורים האלה מתחשבים בתור חלק עבודת הקורס בפדגוגיה מעשית, הדרוש לסיום. כל תלמיד של מחלקה ד' בקר תלמוד תורה במשך השנה כדי למלא את הדרישה לסיום של מאה וחמשים שעות של פדגוגיה נסיונית. וכדאי לציין כאן את העובדה שמנהלי התלמוד תורה נתנו את עזרתם הלבבית לחניכים. מתוך אהבה הורו להם, וראוים הם לברכה בעד זה.

הסתדרות התלמידים לא רק המשיכה את העבודה הטובה של השנים הקודמות אלא הוסיפה חיל ואומץ. כדאי להטעים, שכל תלמיד ותלמיד בבית המדרש למורים היה חבר ההסתדרות השנה. חברי ועד הפועל של ההסתדרות המשיכו להוציא את העלון, הקבץ החדשי, והצלחו בעבודה זו עד כמה שעשו. ויכוחים נערכו בין המחלקות גם בזמן החרף וגם בזמן הקיץ. ההסתדרות גם כן המשיכה בסידור ההרצאות. השנה, כבכל שנה, הזמינה ההסתדרות נואמים להרצות לפני התלמידים על נושאים מענינים. ספרית בית המדרש למורים שעומדת תחת השגחת ההסתדרות הלכה וגדלה במשך השנה. נתקבלו השנה הרבה ספרים חשובים. הוצאת הקובץ השנתי, „הניר", בשנת משבר זו הוא בלי ספק מעשה להפליא, וצריכים להודות בעד זה להעומדים בראש העבודה: מר יוסף סטראוס, מר שפירא, מר פוזננסקי ומר אברמוביץ, ולסגניהם ולכל התלמידים בעד עבודתם המצוינה ומסירותם המלבבת.

התאחדות המסיימים של בית המדרש עשתה השנה עבודה נפלאה. בכינוס האחרון, שהצטיין ברוח האימון וברוח העבודה, הוחלט, שכל המורים, מסיימי בית המדרש למורים, יהיו מאורגנים בהסתדרות מיוחדת שתהיה לפי טיבה וצביונה הסתדרות מקצועית עם כל התפקידים ועם כל הפעולות של הסתדרות מסוג זה. שם ההסתדרות — „התאחדות מורים עברים". לעת עתה הוחלט לבלי להכנים מורים מכניחי בתי מדרש אחרים. במשך זמן קיומה הקצר הספיקה ההתאחדות לא רק להצדיק את קיומה אלא לעורר תקוות לעתיד. על יד ההתאחדות נתיסדה לשכת מודיעין. לשכה זו באה בדברים עם מאות מוסדי חנוך והצליחה להמציא משרות בשנת משבר נוראה זו כמעט לכל הדורשים. האחוז של מחוסרי משרה הוא היותר קטן מבאיזה אגודת מורים אחרת. ההתאחדות הוציאה גם כן את העלון לפרקים קרובות, ובכל קבץ וקבץ היה חמר עשיר. ההתאחדות ערכה הרצאות ושיעורים ושיחות חברים ועתה נגשת לעבודה החשובה, הרי היא, יסוד בית ספר לדוגמא תחת השגחתה והשגחת בית המדרש למורים. פעולה שערכה יהיה גדול והשוב. הפקידים של השנה הזאת היו: נשיא — ין .מרגלית; סגן נשיא — י. פינקוס; מזכיר — מ. פיינרמן; גזבר — ש. ליפמן; עורך — מ. טרוצקי. בי"ד תמוז הבע"ל יתקיים הכינוס השנתי ואני חפץ להשתמש בהזדמנות הזאת לברך את ההתאחדות בברכה לבבית: „יהיה ה' עמם בכל פעולותיהם לטובת החנוך השלם והבריא בארץ זו".

בשנה שעברה נדב מר רפאל הורביץ סכום הגון להישיבה בתור קרן קימת על שם בנו חברנו החביב בנימין הורביץ ז"ל שנהרג על קידוש השם בימי הפרעות בישיבה בחברון. קרן זו תשמש בלי שום ספק לאוצר זכרונו שיהיה שמור בלב כל אחד ואחד מחבריו.

אחרון אחרון חביב. שער הכבוד של זמן החרף של שנת הלמוד תרצ"א כולל את השמות האלה:

אברמוביץ, חיים	הנקין, אברהם
גורדון, משה	ווייצמן, צבי
גרינברג, אברהם	חזן, מאיר
גרינברג, מאיר	חזן, פנחס
גרינשטיין, יוסף	הזן, רפאל
האכמן, יעקב	טרלוב, מאיר
הורביץ, נתן	יפה, יוסף
הירשפלד, משה	כץ, שלמה

מיליאנס, דוב	רבינוביץ, ראובן	רוחמית, אריה	שמרלר, דוד
פודולסקי, אריה	רבינוביץ, שלמה	רייך, מנחם	שפירא, משה
פוזננסקי, מיכאל	רדקובסקי, אברהם	שוהם, ברוך	שקולניק, מרדכי
צירטוב, גרשון	רודנר, יצחק	שולמן, יהודה	שרנציל, בנימין.
ראזין, יעקב	רוזנברג, חיים		
רבינוביץ, אהרן	רוזנפלד, יוסף		

בכלל היתה שנת תרצ"א שנת התפתחות והתקדמות בבית המדרש למורים.

יוסף סטראום

הסתדרותנו

עוד שנה אחת עברה בתולדות הסתדרות התלמידים של בית המדרש למורים. שנה פוריה, מלאה אחוה, רעות, ופעולות חברתיות. ההסתדרות העשירה והרחיבה את תכנית עבודתה. מגמת ההסתדרות היא לסדר את החיים החברותיים של התלמידים ולהרים את מצב הרוחני שלהם. באופנים שונים השתדלה ההסתדרות להוציא לפועל את מטרתה.

תחת השגחת מר' פנחס חזן, ראש ועד המתוכחים, נערכו וכוחים שהועילו לעורר התענינות התלמידים בענינים העומדים על הפרק בעולמנו העברי. עוררנו חשק בלבות התלמידים לקרא ספרים חדשים ולחתום על עתונים. קוני ספרים עבריים התרבו בבית מדרשנו כמעט במאה אחוז בשנה הזאת. הספריה תחת הנהלת מר' יצחק גלדברג, הצליחה במדה מרובה. התלמידים הרבו לקחת ספרים לקריאה ביתית. מספר גדול של ספרים נתקבלו בספריה — הרבה מהם נקנו על ידי ההסתדרות והרבה מהם נודבו. הננו משתמשים בהזדמנות זו להביע את תודתנו לנשיא הישיבה, הרב ד"ר רבל ולמר' ש. רוזנפלד בעד נדבת לבם. ד"ר רבל ומר' ש. רוזנפלד נדבו בשביל הספריה הרבה ספרים חשובים. הננו, גם כן, מודים לכל אלה שעל ידי השתדלותם הספריה שלנו הולכת ומתגדלת.

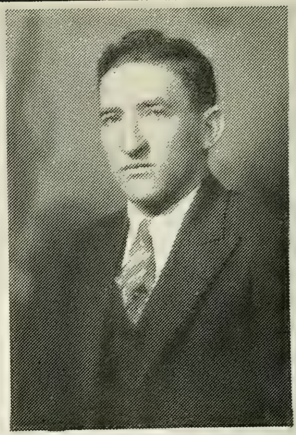
ההסתדרות סדרה תכנית של הרצאות. בין הנואמים היו אנשים מפורסמים שקנו להם שם בעולם העברי. אנחנו זכינו להזמין את נשיא המזרחי העולמית, את הרב מאיר ברלין שהרצה על דבר מגמת המזרחי ותפקידה. מר' ז. פרישברג, ומר' ק. ווייטמן הרצו על נושאים תנוכיים. הרצאות אלה עזרו הרבה לקרב ולקשר את התלמידים אל העולם העברי.

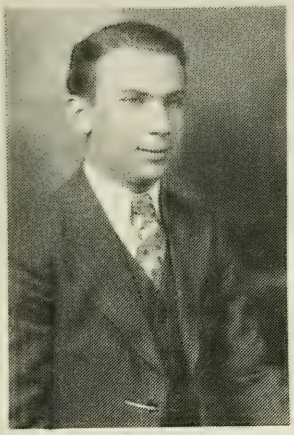
כה חדש הופיע בבית המדרש למורים, והוא סניף של ה„מזרחי הצעיר". הסניף הזה נוסד בעזרת מר' בן־נון, אחד מראשי פועלי המזרחי. ואנו מקוים שבמוסד הזה ישתמשו התלמידים להראות את אהבתם ופעולתם לטובת ארץ ישראל, תורתה, ועמה.

החגיגות שנערכות בחנכה ובפורים תופשות מקום חשוב בהיים החברתיים של ההסתדרות בחגיגות הללו המורים והתלמידים שוכחים את המרחק המבדיל ביניהם ומבטלים שעות אחדות במסבת רעים. ומה טוב ומה נעים שבת מורים ותלמידים יחד, אחוזי יד, ורקודי רגל לכבוד החג. למחזה זה זכינו בשנה הזאת.

עכשיו על דבר ה„ניר". בשנה הזאת עשינו נפשות במספר לא מעט בנוגע לתמיכה רוחנות של ה„ניר". הקבץ השנתי שלנו, בשנה הזאת, הוא כלי המבטא של כל בית המדרש. החל מהמחלקה הראשונה וכלה במחלקה המסימת. מכל המחלקות יש משתתפים בקבץ. בזה אנו מקוים כי התחלה טובה שהתחלנו בה אנו תמשך להבא. בנוגע לתמיכה חמרית — כסף, האמת נתנה להאמר כי רק יחידים לקחו חלק בעבודה הזאת, ולמר' שפירא, למר' פוזננסקי, ולמר' אברמוביץ מביעה ההסתדרות את תודתה העמוקה.

זאת היא עבודת ההסתדרות של שנה זו. המשכנו את הפעולות שהתחילה בהן ההסתדרות מיום הוסדה עד כמה שהיה באפשרותנו, ברם, יש הרבה דברים שזקוקים להעשות במשך הימים הבאים. עליכם, הפקידים הבאים אחרינו להמשיך את העבודה החשובה שמוטלת על ההסתדרות. ויהי רצון שנזכה לברך אתכם, החדשים, על פעולות ומעשים טובים וגדולים ממעשינו אנו.

משה ניימן
סגן נשיא

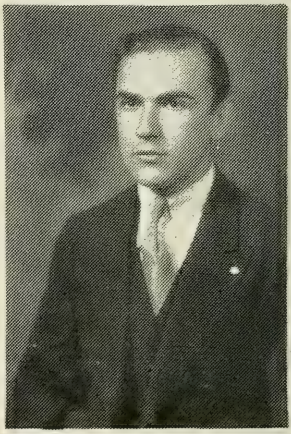
קלמן מינץ
גזבר

יוסף סטראוס
נשיא

ד"ר פנחס חורגין
נשיא הכבוד

חיים אברמוביץ
עורך

יצחק גלדברג
ספרן

פקידי ההסתדרות

א. נ. פרלברג

שַׁחַר אֲבַקֶּשְׁךָ

(בְּעִקְּבוֹת אִבְּן גְבִירוֹל)

כְּמוֹ הַשַּׁחַר עוֹלֶה, מֵצִיץ בְּאֶשְׁנַבִּי,
שַׁחַק יִרְעַף זִיו, טַל אוֹר עַל עֲרָפֶל—
אֲבַקֶּשְׁךָ, אֵלִי, צוּרִי וּמִשְׂגַּבִּי,
וְנִבְהָל אֶעֱמֹדָה, לִפְנֵי גְּדוּלָּתְךָ—שָׁפֵל.

תְּפִלָּה עַל דַּל שְׂפָתַי, אַךְ נַפְשִׁי בִּי הוֹמִיָּה:
שַׁחֲרִי וְגַם עַרְבִּי מָה כִּי אֶעֶרֹכָה!
הֵן מַעַרְכֵי לִבִּי עֵינְךָ, אֵל, צוֹפִיָּה,
וּמַה חִין מֶלֶל פִּי, מַה שִׂיחַ לְךָ אֶשְׁפְּכָה?

מָה הֵם פֶּה וְלָשׁוֹן לְנַפְשִׁי בַּהֲגִיגָהּ
הֲיִתְּנוּ לָהּ אֲרֶשֶׁת, נִיב לִצְפוּנוֹתֶיהָ?
וְנַפְשִׁי בִּי אַף הִיא מַה קָּצְרָה מֵהַשִּׂיגָה
סוֹד עַצְמָהּ, כֹּחַ - כֹּחָהּ, מְקוֹר תַּעֲלוּמוֹתֶיהָ!

אַךְ אֵדַע, אֵל, כִּי תִּרְצֶה שִׁירַת אֱנוֹשׁ טְהוֹרָה—
בַּת־קוֹל שְׁכִינַת הוֹדְךָ הַמְּרוּכָּבָה בַּנְּשָׁמָה;
לָכֵן כְּרָן בְּנֵי שַׁחַר עִם מוֹצָאֵי אוֹרָה
כֵּן תָּשִׁיר לְךָ נִשְׁמָתִי בְּעוֹדִי עַל אֲדָמָה.

א. ד. פרידלנד

רְאִיתִיךְ

. . . רְאִיתִיךְ תִּקְוָתִי, צְעָדַיִךְ עֲמוּמִים
כְּשֶׁל שֶׁמֶשׁ נִפְטָר, הִתְגַּנְּבוּ לְאָזְנָי.
שְׁמַעְתִּיךְ מִתְדַּפֶּקֶת עַל חַלּוֹן בְּדִידוּתִי
וְשׁוֹקַעַת יַמָּה - רְאִיתִיךְ . . .

רְאִיתִיךְ תִּקְוָתִי, כִּי יָמוּת הַ„הֹוֶה",
וְעָלוּ וְצָמְחוּ עַל קִבְרוֹ הַפְּרָחִים,
וְשִׁכְבַת הַשָּׁנִים תִּמָּחֶה, תְּטוּשְׁטַּשׁ
מֵעֵין זִכָּרוֹן - רְאִיתִיךְ . . .

רְאִיתִיךְ עִם שַׁחַר מוֹפִיעַ, עוֹלֶה,
עוֹטָה אַרְגָּמָן, עוֹלָה מִן שֵׁנָה,
רְאִיתִיךְ עִם שִׁלְדֵי הַשִּׁלְשׁוֹם הַנִּרְקָב,
בַּיֵאוּשׁ הַשָּׁחוֹר - רְאִיתִיךְ . . .

רְאִיתִיךְ, אַהֲבָה! מֶבָּטֵךְ הֶעָנוּג,
בְּחַלּוֹם עָכִיף, פִּתְרוֹנוֹ בַל אֵדַע,
רְאִיתִיךְ מִתְרַפֶּקֶת עַל קִירוֹת הַזְּוָיָה,
וּבִלְבָבוֹת אֲחֵרִים - רְאִיתִיךְ . . .

רְאִיתִיךְ בַּחוּץ בְּעַד הָאֶשְׁנָב
מִנְהֶרֶת רַחֲמַיִךְ רַק שַׁבְרִיר יָתוֹם
נָעַצְתְּ אֶל קִרְבִּי וַיִּרְעַד נִים עָדִין,
מִבַּעַד לָאֶשְׁנָב - רְאִיתִיךְ . . .

ג. וגנר
ש. ספיר
מ. קאטש
י. רוזן
פ. חזן
י. מיליצקי
מ. חזן
ש. ליבוביץ
חיים אברמוביץ
משה ניימן
מיכאל פוזננסקי
דר. יחיאל קפלן ראש המורים
הרב דר. דוב רבל ראש הישיבה
דר. פנחס חורגין המנהל
ישראל שפירא
יוסף סטריס
קלמן מינץ
י. מלצר
א. שפירא
ש. הוך
צ. רבל
א. גליצר
י. שולמן
א. פרידלנד
י. מובשוביץ
י. קוסטרומיצקי
מ. ממציס
י. ליפמן
א. פדר
ש. גולדשטיין
י. גולונטר
י. הוכמן
צ. וויצמאן
א. רבינוביץ

מסיימי תרצ"א

אברהם שוער

כשהיו עוד השמים מתבישים...

(מספורי „מעשות בערב", אשר אתי בכתובים)

היה היה בארץ ערב המבורכה כליף אחד ושמו מוסטאפה איבן אל־עזיז.

נורא היה איבן אל־עזיז, אביר וכביר ואיום. ארצות רבות כבש וישממן ויזרען מלח. ערים גדולות הרס, מבצרים נתץ, מצודות סלעים הוריד ועמים רבים הוליך גולה אל ארצות לא ידעו המה ואבותיהם.

בהרבו הקשה הכריח עמים רבים וגויים עצומים להאמין באלאה ובנביאו, בדם ובאש השמיע את אמרות קדשו בין בני האדם. נודע שמו בארצות רחוקות וירגזו תחתיהם, שמעו באיי הים את כבודו ויחרדו לזכרו, וכל הגויים הקרובים והרחוקים כרעו ברך ויתנו כבוד וגדל לאלאה, — כי נוראה וקשה היא חרבו הגדולה של מוסטאפה איבן אל־עזיז, — עבד אלאה אנכי מלאכו אני הנורא, — היה מוסטאפה אומר — וישלחני לפקוח עינים עורות ואזנים חורשות, ויצוני להשמיע אמרות קדשו מקצה הארץ ועד קצה.

וארבע נשים היו לו למוסטאפה.

שחורת־העין כליל בציר — פאטימה הכבודה, וגאליפה — פרח הסתו הנוגה, וזו הרחוקה, בת השלג הלבן, מארי — כחולת העין וזהובת השער, וצחוק־יה בבוקר לא עבות — זאפירה העליזה בבנות.

— בכתר־מלכותי משובצות ארבע מרגליות טובות, באהלי הנוה מתעלסות ארבע נשים יפות, כי טוב אני וכי ישר בעיני אלאה וחן וחסד נשאתי מלפני נביאו, — והננתי בבנות חן אלה.

שחורות עוד היו שערותיה של פאטימה הכבודה כשחור הלילה בבקעת פרת הנהר והיא ילדה לו את אוסמן בנו. הוד נורא היה לבן! חסין היה כארז אשר בלבנון, זקוף כברוש רענן, גמיש כחרב פלדת דמשק וקל היה כצבי בשדה, וכארי גבור בישימון. במתנפלים היה הראשון, בנופלים — האחרון. חציו מחצו לב בכל קמיו. חמוץ בגדים היה בא משדה, קרב ועלי שור צעד הראשון בהציתו את אויביו בשער.

— יד ימיני עושה חיל, יד ימיני הנאדרה הנהו אוסמן בני! חרבי הוא הקשה והגדולה הנטושה על ארץ רבה! — היה מוטאפה מספר בשבחו של אוסמן, בשבתו עם זקני ארצו בסוד חכמיו וגבוריו, ולבו פחד ורחב מגיל.

וגאליפה אף היא ילדה בן למוסטאפה, גאליפה — פרח הסתו הנוגה, יהושפט שמו. יפה ועדין הוא יהושפט, עיניו נסוכות חלום־שחק והרהורי כרוב תום, הבויים במעמקי לבו הטהור — סתרי שמים מעל ותעלומות תהום מתחת.

— נביאי הטוב הנהו יהושפט בני. אמרות אלאה הצרופות יגיד לבני אדם, דברי קדשו ישמיע ליושבי תבל — היה מוסטאפה אומר, כשדמעה זכה היתה נתלית בריסי עינו.

ובת השלג, מארי הזהובה, זו, שהוביאה מן הארץ הרחוקה והקרה, אשר השלג פרוש שם כשמיכת כסף על פני אדמתה השקועה בשנת, ואשר הארנים שם הכחולים חולמים על קרני שמש חמות בימים של זהב ולילות של כסף בקיץ הארסי והקצר שלהם—מארי זו ילדה לו את חנון בתו, אשר תלתליה זהב טהור, כזהב העטרת הגדולה הנתונה על ראשו, ועיניה כחולות כשולי הרקיע בבוקר לא עבות בחדש, בזיו.

ואחר אשר גם צחוק־יה, זאפירה העליזה, ילדה אף היא בת לו, בת אשר עיניה דלקו כזפת ביערה ואלמוגי — שפתיה צחקו באותו צליל המשמח לב, התועה בישימון לא דרך, אשר על צואר הגמל ההולך בראש ארחת־מדבר, — והיה

אז מוסטאפה מאזין לצלצול צחוקה ומהרהר בלבו:

— רצה אלאה את נשף חשכי ויהפכהו לי לבקר, רצה אלאה את חרפי וישימהו לי לאביב, כי חנני באיישה בתי שחורת עין זו, אשר ילדה לי זאפירה העליזה בבנות!

מוליך פרת את מימיו הרבים בטוח ושקט, חי לו מוסטאפה את חייו הטובים שלו ושלאנן. הולכים הגלים גל אחר גל, — חולפות השנים, שנה אחר שנה.

ותמת פאטימה...

פאטימה לבנת־השער מתה, ועל יד שער שונאיו פלח חץ שנון את לב האריה, — אוסמן צעיר לוחם...

דומם כרע מוסטאפה על עברי פי שנים הקברים — לא עלתה דמעה אף אחת בעיניו, לא פרצה אנחה אף אחת מלבו.

מתה גאליפה, פרח סתו הנוגה, ועל משכבו מוטל מת החוזה הצעיר. חבויה בסתר בעין דמעה אחת מרה, חנוקה בחביון הלב אנחה אחת נסתרה — כצור חזקה היא אמונתו. לא ראתה עין דמעתו, ולא שמעה אזן אנחתו.

ככוכב נדח בשמי נכר כבתה זהובת השער וכחולת העין — מארי הרחוקה, בת אדמת השלג; קמילה שוכבת חנון בתה, פרח כחול, זר... רוטטת טפת כסף אחת על הרים הלבן, רועמת אנחה אחת בלב הרחב.

— ברוך הוא אלאה, כי כל דרכיו משפט ואין עול... לחש, לאט מוסטאפה על פרחיו החמודים הבלים בעפר.

וגם צחוק־יה נדם... זאפירה העליזה מתה, ולנצח דממה איישה, מצילת הכסף, בתו שחורת העין הקטנה...

תלויות עומדות דמעות גדולות בריסים הלבנים, רועמות רוקעות אנחות מן הלב הרחב, סגור ומסגר מפתח פיו...

— אין אלאה מבלעדי אלאה ומחמד הוא נביאו הנאמן — רחש בו לבו כשנסתם הגולל על חמודותיו האחרונות...

ארבע נשים חדשות נשא לו מוסטאפה, ארבע בנות יפות.

— בכתר המלכות שלי משובצות ארבע מרגליות, באהלי הנוה מתעלסות ארבע נשים — היה מוסטאפה אומר.

יפות הנה נשיו וצעירות מאד. ילדו לו שנים בנים טובים וחכמים, ילדו לו שתים בנות יפות וחנונות.

אוהב מוסטאפה הזקן את נשיו, יקרים לו בניו, חמודות לו בנותיו.

מוליך פרת את מימיו גל אחר גל, והזמן — את שניו, שנה אחר שנה.

עברו, חלפו להן חמש שנים ומוסטאפה שוכב חולה.

שוכב מוסטאפה על מטת־שן רפודה ועל הגבעה עומדים עבדיו הנאמנים וחוצבים לו קבר בקרדומות של זהב.

ומלאך, לבוש בדים, עומד נצב עליו וקורא:

— רשע! בואה עמי ונלכה, עתיד אתה ליתן דין וחשבון על כל מעשיך!

סוער לב מוסטאפה בקרבו והיטב חרה לו, ויען ויאמר אל המלאך הדובר בו:

— אין אתה יודע לא מי אני ולא מה אני, וקורא אתה רשע לי? — לך לך מעלי! אני לא אלך עמך.

והנה מלאך שני עף ביעף אליו ופניו לוהבים מכעס וחרון אף גדול מאד.

— רשע! מהרה! קום ונלך! עתיד אתה לתת דין על כל מעשיך!

ויצר למוסטאפה מאד ויחר אפו ויען בגאון ויאמר:

— אין אתה יודע לא מי אני ולא מה אני, וקורא רשע אתה לי? לא! אני לא אלך עמך!

ויעף לו גם המלאך השני.

ודממה! —

דממה דקה בחדר... דולק נר של דונג אחד בפנה. מגיע מן החוץ משק קרדומות הזהב על הגבעה. בדד יחידי שוכב מוסטאפה על מטתו, שוכב וחושב: — מי יודע כמה עלי ימים ושנים יעברו עד אשר יפקדני אלאה וישלח את מלאכו בשלישית? אלף שנים בעיניו כיום אחד אתמול, ויום אחד בעיני אלאה ומלאכיו מה הוא, כי חשב יחשבו? בתוך כך אשכב לי למעצבה בקברי וארקבה! עשבים יעלו בלחיי ואני אשכח

מפי זרעי וזרע זרעי, וזכרי יסוף לעולם...
והוא עוד טרם יכלה לדבר אל לבו והנה הוא רואה: —

מלאך אחד גדול ונורא מאד טס אליו כנשר אל טרפו וכולו הוא אש, גחלים לוהטות מפיו ועיניו יורות זיקים...

— הס!... דו—מה!.. — קרא מוסטאפה עוד מרחוק, אל המלאך — אל נא תוציא מפיך דבר! הנה אל תפליט! אם תחרישה אלי והלכתי עמך ואם לא תחריש, — נשבע אני בנביא ובזקנו אם אביט אליך ואם אראך! —

והמלאך הזה פקח היה. ויעף אליו דומם, שותק, אלם ולא פתח פה, בא ונגש אליו, כנף אותו בסערה ויתרומם ויעף עמו ויציגהו לפני כס אלאה...

— רשע! מי אתה? — אמר אליו אלאה.

— מי אנכי?... בספרך, אלאה, הלא כתוב שמי ושם אבותי, בזכרך — מוסטאפה איבן אל־עזיז, מלאך אלאה ועבדו הנאמן, — זה שמי לעולם, זה זכרי לדור ודור.

לא מלאכי אתה! — נשמע אלאה ברעמו, — הנה מלאכי, אשר אשלח ירבה שלום בעולמי, ישמיע צדקה, יבשר טוב, — ואתה שפכת דם אדם רב, לא...

— כך... אין אני מלאכך, אשר שלחת... — נכנס לתוך דבריו ויפסקהו, מוסטאפה — אהה, אלאה! רק עתה נבונותי... כן, רשע אני... דם שפכתי... חטאתי, עויתי ופשעתי וכל רע עשיתי, קללת אלמנה אלי תבוא, דמעות יתומים על ראשי תחלנה. אמת, אלאה! את פאטימה הכבודה גזלתי לי מזרעותיה של אביה לבן הזקן, את גאליפה לקחתי בחזקה מעל משכב־דודים את בחירה רצתה נפשה בו. את מארי קניתי בכסף נמאס בחוצות דמשק ואת זאפירה..." אלאה! את כל אשר עשיתי, בגלוי עשיתי לעיניך הטהורות, הצופות... לכל תעופת חרבי, בשמך, אלאה, קראתי, לראש כל חורבן, לראש כל הרס הזכרתיך ובשמך נדגלתי, אל כביר! אל אדיר! על כל טפה וטפה של דם, אשר שפכתי, קראתי לעזרתך, אלאה מעוזי! אל נקמות אתה היית לי, אל מלחמות ולישועתך קויתי — ואתה?... ואתה עזרת לי, אל מושיע ורב!

אלאה, כל אשה שנתאלמנה, — לכבודך נתאלמנה; כל ילד שנתיתם — לתפארתך אלאה, נתיתם; כל הבנים הנדחים, כל הבנות הנשגלות — לגדלך נדחו, לכבודך נשגלו...

— אמת, אלאה, אמת! — אני את נשי גזלתי, גנבתי, שביתי... אולם שערותיה השחורות של פאטימה הלבינו בשלום ורוב טובה בביתי. גאליפה זו, היתה מלטפת אותי בחלומותיה הנוגים. מארי הנכריה, הרחוקה כאב לה אהבתני וגם זאפירה... אחת אחר אחת לקחת אותן ממני, אותן ואת בניהן, אשר ילדו לי לריקם, וריקם הצגתני — אני החרשתי...

— אלאה! אני, כי חטאתי — לכבודך חטאתי. אני, כי המתי — להודך המתי. ואתה, אלאה, כי גזלת — לכבוד מי גזלת? לשם מי המת את בני? גזלת את נשי? לשבחו של מי, אלאה, החרבת עלי את נוי?...

— ובית חדש בניתי לי. ארבע נשים חדשות לקחתי לי, ארבעה ילדים תמימים נולדו לי, קטנים המה, גוזלים, אפרחים ולא ראו עוד בטובה, חמשה אביבים טרם עוד יעברו עליהם, — והנה באת ותקחני....

- הנה באת ותקחני ואתה שואל אותי, והוקר אתה לשמי ולשם אבי, כי תדע... אלאה, אמנם חטאתי! רשע אנכי, רשע... ואתה... ואתה, אלאה, מי ומה אתה? אלאה, אחרי כל אלה אמור־נא, הגד נא: מי אתה? מה הנך?...

דומם עמד אלאה, אלם ולא פתח את פיו, פניו כבושים בקרקע הרקיע ומאדימים מבושה.

וחרש־חרש קרץ אלאה עין לאחד המלאכים הפקחים ביותר ולחש לו על אזנו, והלה — פתח פשפש קטן ונסתר מכל עין, אשר בירכתי הרקיע וזהיר מאד הוציא את ראשו בראשונה ויתבונן אל הימין ואל השמאל ואל כל צד, ואחר כך שלח מבט גנוב אל מוסטאפה, — ומוסטאפה פקח היה...

לוטה ומעולף בכנפיו הרחבות והארוכות של המלאך הורד מוסטאפה ארצה והושב אל מטתו הרפודה...

על מטת שן רפודה ומבוסמה שוכב לו מוסטאפה ועיניו מביטות שמחות ונוחות על כל אשר מסביב לו, על הארץ ועל השמים ועל

כל העולם כולו — וחיוך ערמומי מתנחש על פניו הצוהבים ועובר ומתעלם אל תוך זקנו הלבן והארוך, — ובמסגדים...

במסגדים ובכל בתי התפלה כורעים ומשתחוים שלומי אמוני המושלמים ונושאים שבח והודיה לאלאה רופא כל בשר ומפליא לעשות. — — — — — — — — — — — — — —

סולימאן הזקן היה מספר את הספור הזה לשומעיו וכאשר היה גומר לספר אותו היה שואף מן הנרגילה המקטרת ועומדת לפניו בחזקה והיה מוסיף ואומר: בימים ההם עוד היו השמים מתבישים ומתחסדים קצת למראית עין, — עתה עברו הימים הטובים ההם, עברו ולא ישובו עוד...

חיים אברמוביץ

היד השמאלית

אין עבודה.

ה„אחד" שוכן לו במרומים. חיוך פקחי ואהוד מרחף על שפתיו בראותו את הדאגות הפעוטות של בניו המחפשים אחרי עבודה יקרת המציאות. צבא צעירים נלאים מהלמודים יצאו הקיץ את בית הספר לשים את מעיינם במודעות בהשכמת הבקר. עיניהם הנסוכות קורי שנה עוברות ביעף על המלים הזעירות והצפופות. אין במה ל„האחז". במודעה אחת דורשים „מומחים". פה, השד יודע אותם מה הם רוצים. שם דוקא „קתולי מבוכר" „פרוטסטנט מבוכר". בפניך, יהודי־צעיר־בלי־משלח־יד, סגורות דלתות בתי־החרשת.

בזמן המלחמה העולמית הוריד ה„אחד" את בת העבודה אל בני האדם והם חמדו אותה בלבם חמדה רבה. באו אליה וארשוה בכח הנפילים־המכונות. פרצו ורבו תוצרות הארץ. ולפתע, בגדה בהם בת העבודה ונתעלמה, „הארוסין" נתבטלו. האבות מתהלכים מורדי ראש. הכאב פי שבע: בגדה בהם, בגדה בהם. ובניהם יוצאים להתחרות עם אביהם למצוא מקור פרנסה.

האבות צובאים כנופיות, כנופיות אצל בתי־החרשת בתי החומה, וביניהם שמים הבנים את דרכם למצוא איזה בנין ישן, נדח, כי הודע בעתון שדרוש שם „נער־שליח". עשרות ידים מושטות. רק זוג אחד זקוק. המסכנים מהפכים בחררה ומזילים את השכר לצהלת בעל החרשת הצנום־[עצמני־שחפתי: „מי בפחות? „מי בפחות?"

רק עוד מעט לבלות את הנעלים המתקמטות קמטים, קמטים. טעום ז'קי עוד מעט מהצפיפות של מבקשי־זהב המתאספים על מדרגות עץ רעועות החורקות תחת המשא. רתוף בחזרה אך סלח למחניקים אותך אל הקיר המלבין את חליפתך. כי, לא אליך מכוון הכרוז שעל שלטי המסיתים: „ה' ענש אתכם על עוונותיכם והביא מצוקה לעולם. שובו בכם!" אתה ז'קי עודנך נקי מחטאים ואין אשם. אין עליך לשוב בתשובה. הזן את הכל דאג להועיד לך עבודה עוד מלפני שבועים ומחר תהיה המאושר.

לפני שבועים עשו נתוח יבלת בכתף השמאלית של הסוכן לתכשיטים, מיסטר גרינברג. הוא אינו יכול לשאת את שתי המזודות שלו. הודיע בעתון: „דרוש עזר". בין חמישים נענים היה גם ז'קי. המזל עמד לו וגבר על השטנים שקמו לו לגזול ממנו את ה„נתח" שנפל לו בחלקו. הביאו המתחרים מכתבי המלצה. הזדיינו בפיות מפתים. ולא אסתייעה מלתא. בשביל ששה דולר לשבוע סבר וקבל ז'קי להיות ידו השמאלית של הסוכן.

בקש הזה נאחז בכדי להמשה מן הזרם היום־יומי המציף כל בנין שבו דרוש פועל. הוא לא יכול כבר לתהלך יותר מוכה שמש; פה לבין „גורדי־השחקים" מתגנבים קרני השמש הנוגהות ביתר שאת, מדהימות את המח, מכבידות על גבות העינים ומעצמות את העפעפים. אמנם, את הסוכן יצטרך ללוות צעד־צעד, אך לא בכדי יתייגע.

אף לא לחנם דבש וחלב הוא כלו. משתדל למצוא חן בעיני מיסטר גרינברג. אין תכלית לעבוד בשביל ששה דולרים. יוכיח לו בזריזותו, זאת תחשב לו לצדקה. סוף, סוף הסוכן בעצמו יעלה את משכורתו. כך יבין ז'קי את הדבר. בכה היה הוא גומל לפועל מסור.

מיד אל יד מחליף הוא את המזודה הכבדה המבצקת את עור כפיו. מסגל צעדיו לצעדי מיסטר גרינברג, עונה לשאלותיו בחיוך מחניף ומרכין בראשו לכל דבור שלא קלטה אזנו. „איש־הכן" הנהו.

אך המסחר רע. הלקוחות אינם קונים תכשיטים מסבת המשבר. בנחשול הראשון מרגישות המותרות. מבאר לו הסוכן מתאונן. ראה, זהו שכרו של איש טוב. הנה, החנוני הזה שאך יצאו מחנותו היה גווע ברעב לולא חש מיסטר גרינברג לעזרתו. הוא העמיד אותו על רגליו מאחרי אשר אבד את נאמנותו מפשיטת הרגל שלו. מאז נתעשר עשר רב, ועכשיו פונה אליו החנוני עורף ומפטר אותו בלא קניה, כי, נדמה לו שיקנה ביתר זול אצל אחרים. והלא ראה זאת ז'קי, חושבים במקום אחד ובא השטן מהצד השני וגובה לו מנה אחת אפים. הנה ובאו שני השוטרים, אדומי החטמים השנים האלה, עמדו בפנה ותגרנו עמו על אשר לקחו להם סיכה השוה מאתים דולרים ותחבו אותה לכיסם. הסל! אין פוצה פה. הס, הס. בנחת מטיל תחנוני את ידו על כתפיהם.

רע לעזאזל! באים אל גוי שהנותו במעלה העיר. הלז אינו רוצה לראות אפילו ברוגמאות. הוא נתק את כל קשריו עם הסוהרים שבמורד העיר. יהודי אחד רמה אותו ומכר לו טבעות זהב־לבן והן סיגים, ממש סיגים! ננעלת הדלת בפניהם באכזריות גמורה.

אין הזמנות ונכון הסוכן לקיתון של צוננים מידי בעלי־החרשת. בא הוא בידים ריקות אליהם והם מאיימים בקיצוץ משכורתו — מהמאה והמישים דולרים לשבוע. הוא שוה עוד יותר בשביל יום העבורה שעובד להם. אך הם אינם חלים ומרגישים עד שאינם רוצים לדעת כמה התרוצץ ביום הרב בזה. תובעים הזמנות. לא טוב. רע.

לו גם יהפך העולם לתהו ובהו, לא איכפת הדבר ולא כלום לבנו, בן גילו של ז'קי. הוא קנה לו סירה ויש לו עסק למשוך אותה הימה ולמוש אותה מן הים. הוא לא נאות לבוא לעזרתו של אביב למשך השבוע, השבועים עד שיחלם למרות מה שהבטיח לו משכורת יפה ואבה לשלם לו למפרע. לא כי. עליו ללכת לבית־הספר־הקיצי. הוא לומד פיסיקה.

מוסיף מיסטר גרינברג ומתנה את צרתו: נודע לו, זה עכשיו, כי בנו לא היה זקוק, כלל וכלל, למקצוע הזה. סתם רוצה הוא להשתעשע. את המורה לפיסיקה הוא מכיר ונתמנה לעוזרו. לכן רשאי להכנס אל המעבדה של המורה. שם לוקח לו, מלא חפניו, אבקות שונות ומביא הביתה בשביל נסיונות. כמה שחוק. כמה מדושן עונג הנהו.

התמרמר, בעס מיסטר גרינברג על בנו יחידו. לעומתו חייך מנהיג העולם חיוך מבטל ומפיים. במזיד הקשה את לב הבן בכדי להמציא עבודה לז'קי. אבן, בנו לא רע בהחלט. עוד יעזור לאביו בזמן מן הזמנים. אחרי מאה ועשרים שנה יהיה בנו כרע דאביהו ויכאב לבו על מות אביו היקר לו. אך, עכשיו, ז'קי היה ליד השמאלית של מיסטר גרינברג.

חברי המערכת

חברי המערכת

מימין לשמאל (יושבים): י. שפירא, ח. אברומביץ, יוסף סטראוס. עומדים: מ. פוזננסקי, א. גלצר, א. ד. פרידלנד.

אליעזר ד. פרידלנד

על המשמר

עוד הצרי־צרי של הצרצר
מונוטוני עוד נמשך.
עוד נחרת הנרדמים
נים בשקט היא מרגיזה.
עוד לא סרה, עוד היא פרוסה
מצודת לחן נעלמה,
עוד יד לילה שחורה, שפי,
בשרביט קסם היא נטויה.

חרש, חרש ובדממה
רוח שובב לואט, לוחש
ומניע ברחש קליל
ראש של שיח הוזה, חולם.
„הגמיעני אף שכרני
הקסימני מיין סודך...״
כה מדובב זה השיח
אל הרוח המתהולל.

הס! הדממה כה מעיקה!
חרב פחד אל לבבי
היא שולחת ונועצת.
הטה אזן. דבר מה רשרש
שמה בין סבכי השיחים.
קר ורעדה את כל גופי
כזרם חשמל חיש עברו:
כלי אזן, כלי עין,
לכל רשרוש ולכל נע
ולכל נדנוד אוריר קטן
בין השיחים עולה יורד.

הזה הרוח שמה דובב?
הזו נחלילית שם פורחת?
האם צל שיח שמה רועד?
זה השקט מכביד לבי,
שקט מות — שקט כליה...
הס! מסביב — הכל דומם

רק נחרת הנרדמים
נים בשקט היא מרגיזה.
רק הצרי־צרי של הצרצר
מונוטוני עוד נמשך.

הה! הבקר מתי יבא
האם יוכל הסר מני
זה המסוה של החשך?
זרועות אלו של הפחד
המתרפקות על לבתי?
לא, לא יוכל, כי החשך
נטה קוו עמוק, עמוק,
פה בלבבי, ועל מצחי
נתן חותמו — ויצודני...
הס! נחרת הנרדמים
נים בשקט היא מרגיזה
עוד הצרי־צרי של הצרצר
מונוטוני עוד נמשך...

עצים, שיחים, נא הגידו
השמים, הכוכבים
ואת הארץ המכספפת
אתם עדים בני אלמות.
נא העידו האם ככה
סביב למדורה ישבו פראים
משתוחחים על הציד
ומקטירים את קטרתם
את הקטרת מעלה עשן
זה הקרבן לאל שלום.

נא הגידו בני אלמות
האם זו אדמה ספגה
דמי הפראים במלחמתם?
האם פה גם קברים חצבו
לאבירים החללים
אשר מתו מות גבורים?

האם הדי תרועות גבורה
קלטו הרים שם במרחק
והבקעות, נא הגידו.

נא הגידו בני אלמות
האם פה חלל הקדש
זה המקדש של הפראות?
הפה נשבת, חלל, נטמא
הוד פראותו של הטבע
נעכר בידי בריות זרות
בידי בריות בעלות תרבות
אשר עם הפראים ערכו
קרבות דמים, קרבות עולם

מי את מי ינצח? — מי?

עצים, שיחים, נא הגידו
השמים והארץ
אתם עדים בני אלמות?
נא הגידו האם ככה
ישבו פראים בארץ פראית,
אם הלילות כה העיקו
על לב עומד על המשמר?...

— — — — — — — — — — — — —

הס! נחרת הנרדמים
נים בשקט היא מרגיזה.
עוד הצרי־צרי של הצרצר
מונוטוני עוד נמשך...

משה שפירא

„נו, מנדיל"

באחת העירות במרן וולין חי „מנדיל". אין בשם שום חדוש מפליא. מובטחני שבהרבה עירות נדחות חיים אנשים בשם „מנדיל" אלא „מנדיל" זה ממין מיוחד היה. מימיו, לא הצליח במעשיו ואף דבר לא עשה כהוגן.

ראשית כל טעה בזה שתעה אל בית הוריו הקבצנים שהפת לא היתה שכיחה על שולחנם והפרוטה לא היתה מצויה. מהיום ההוא עד מותו לא מצא לו „מנדיל" מנוחה. היה ביש מזל. בכל זה היתה לו מעלה אחת: לא התיאש מימיו והיה מאמין ב„שם", וכשהיו אומרים לו „מנדיל, מתה פרתך".

„מתה? — ומה בכך?..."

„מנדיל, הגויים שרפו את ביתך"

„שרפו? — בית יפה היה! חבל!"

לפעמים נכנסה בו רוח שטות, והיה שוכב יום שלם בשדה ומקשיב לצפצוף הצפרים ולזמזום הזבובים.

„מנדיל, לך שאוב לי מים בשתי קפיקות".

„שמעי־נא חיה־שרה, הצפרים"... ופתאם היה מרגיש שלאשה זרה הוא מדבר. לאשה שמימיה לא הרגישה אם ישנן צפרים בעולם מלבד תרנגולות מפוטמות לכבוד פסח (ואפשר גם ברווזים).

וכך עברו עליו הימים עד שיצא לו שם.

„מי? מנדיל זה? בטלן גמור! מעולם לא עשה ומעולם לא יעשה!"

וכך היה מבלה את ימיו לולי רחם עליו הקדוש ברוך הוא ושלח אליו אוצר בדמות אשה.

וכך היה הדבר.

פעם בא והתישב בעירה יהודי אמיד בר אורין ולו היתה בת יחידה יפת־תואר —מלכה שמה. כאשר אך באו לעירה „ירקו כל החתנים" על ידיהם והתכוננו להתחרות.

גם מנדיל הביט עליה בעין מלאה יגון. ומתוך כמיהה וגעגועי נפש, חש שלעולם לא תכיר אותו, לעולם לא תדבר אליו, אם לא יתרחש נסא.

והנס התרחש — והוא היה כדרכו שוכב בטל נגד השמש הלוהטת ומאזין לצפצוף הצפרים. ולצפצופן מפזם לבו בקרבו. ופתאם אזנו קולטת קול צחוק עליז כשקשוק רצי מי שחו על פני החץ שבנחל. ויביט לאחוריו, ומי עומדת? היא מלכה בעצמה!

„מלכה!" — הקול רועד.

„מנדיל!" — (כלומר גם היא יודעת את שמו).

ומנדיל מרגיש שכל הייו הכיר הוא את הנערה הזאת וקשה לו להבין מדוע לבו חולם בו. אינו יכול להוציא אף מלה מפיו.

„נו, מנדיל". —

מתעורר הוא מהתאבנותו.

„נו מלכה"..

ובמלים אלה הרגיש מנדיל אחוה גמורה ביניהם.

וכך ישבו כל היום כולו מחייכים למקוטעים עד שירד הלילה ככפרת משחירה על כל הארץ. ומנדיל הבין שכבר הגיע הזמן לשוב אל העירה.

„נו, מלכה".

„נו, מנדיל".

וכך עברו ימי האביב וחצי הקיץ. כמעט בכל יום היו נפגשים בשדה(הפגישה כאילו במחשבה תחלה) ויושבים כל היום, מביטים זה אל זו ונהנים זה מזו. דברנים גדולים לא היו ורק לעתים רחוקות היו פותחים את פיהם בדבור ואז —

„נו, מלכה".

„נו, מנדיל".

הימים עוברים ופעם בליל קריר בשעת טפטוף דלף, החליט מנדיל לשאול את מלכה אם רוצה היא להנשא לו. והפליט:

„נו, מלכה".

ומלכה הבינה לרעו וענתה:

„נו,מנדיל".

— — — — — — — — — — — — — — — —

גם מתחת לחופה לא העיז לפתח את פיו כי אם לאמר:

נו, מלכה?"

„נו,מנדיל!"

כשנולד להם בנם, מלכה שמחה ולחשה כמתחטאת:

„נו, מנדיל"?

והוא, עיניו מלאות דמעות־גיל, עונה:

„נו, מלכה"!

שנים רבות עברו. הבן גדל ונקעה נפשו בלמודי הסוגיות והאיבעיות של רבא ואביי ונלאה מרב התמדתו ולכן נשא את רגליו וברח מבית הוריו.

„נו, מנדיל"! אמרה מלכה.

„נו, מלכה"!

זמן רב עבר והבן לא שב. אך ביום צח ובריר אחד בא גדליה, בעל העגלה, לביתם ומכתב בידו מאמריקה, שם מצאו את הבשורה הטובה שבנם חי ושהוא שולח להם את הכסף לנסוע לאמירקה.

„נו, מנדיל"?

„נו, מלכה"?

כשירדו מנדיל ומלכה מעל האניה ועיני שניהם משוטטות והנה בנם לקראתם:

„נו, מלכה?

„נו, מנדיל"?...

יצחק קוסטרומצקי

מקרה

— „את ימי נעורי אני מזכיר היום. האם יש את נפשך, אדוני, לשמע?"

שנינו ישבנו בגן קורטונה על ספסל אחד, סמוכים זה לזה. הפותח בדבור היה איש כבן חמשים ומעלה. חוט של חן היה מתוח על פניו הנוהרים. פה ושם נזדקרו חוטי לבן בזקנו הקצר והסרוק יפה, תלבשתו הנקיה וחסרת פגם וקמט מיותר, העידה בו על זהירותו, דייקנותו וטוב טעמו. נכר היה ממבט עיניו כי הרבה מחשבות בלב איש זה המפרכסות לצאת ואינן יוצאות — האיש עשה עלי רושם נעים.

— „אני פנוי היום. יספר לי, מר ואשמע", עניתי בקול סקרני ונתתי את עיני במדבר.

הוא המשיך.

— „לפני שלשים שנה הייתי תלמיד, יש לומר, תלמיד מובהק, באוניברסיטה אחת בברלין. והימים ימי התבוללות וטמיעה. אדישות וקפאון הורגשו מצד יהודי אשכנז אל היהדות, התורה ו„תופשי התורה". הרבה יהודים שרשו מכלל ישראל. אני נגרפתי שלא מדעת בזרם הזה. כן, שלא מדעת, לא הייתי „מומר להכעים", ולא שנאתי מעודי את היהדות, כי איך אשנא את היהדות ואני טרם אדע מה טיבה? אני לא ידעתי ולא כלום על היהדות, חונכתי בנעורי על ברכי הורים שהתנכרו כליל לעמם. כשגדלתי מסרו אותי לאסכולה כללית. למדתי יחד עם „גויים", בני אשכנז והייתי לאחד מהם...

— ,ככה עברו ימים, חדשים ושנים. אני נכנסתי לאוניברסיטה. הורי מתו עלי ואותר אני לבדי בעולם. אינני יודע איזה זכות עמדה לי אז ולא השתמדתי. חברי האיצו בי שאמיר את דתי. כומר אחד היה בא אלי מדי יום ביומו ומדבר על לבי בעסקי שמד. אך תמיד דחיתי אותם בקש: אמלך בדעתי, ,עוד יש שהות... אינני יודע... וכל כמה שהרבו לפצור בי גדלה בי ההרגשה: לא אבגוד! לא אבגוד בעמי! פעם אחת בא הכומר אלי, נתעוררה בי התשוקה להוכיח לו את אולתו על פניו: אי לך צודד נפשות! רמאי! נוכל! אבל משלתי ברוחי. כבר טכסתי עצות איך להתקרב אל היהודים והיהדות. ברם, מכיון שבין עכו"ם ישבתי ואוניברסיטה אנטישימית בקרתי לא יכולתי לבוא בקשר עם בני עמי פן יבלע לי".

רגעים אחדים שתק כשעיניו תלויות אל איזה מרחק. ושוב המשיך —

— „יש שמאורעות קטנים מהוים מהפכה שלמה בחיינו. מאורע כזה היה בדידי. אני כמו שאמרתי הייתי אז תלמיד באוניברסיטה ברלינית. פעם אחת ישבתי בגן אחד תפוש מהשבות. אצלי ישב איש צנום ורועד מחמת זקנה. פתאם פנה הלז אלי ושאלני: „יסלח לי אדוני, האם שעתו פנויה?' ,כן'. האיש העביר את ידו בזקנו הלבן ופתח בשיחה מעניינת, כשהוא מדבר אשכנזית צחה. השתוחחנו על שאלת היהודים באשכנז. במשך השיחה הגדתי לו על אודותי. „רצוני לשאל את כבודו", פניתי אליו פתאם, ,איך אני יכול להתודע אל עמי?' פני הזקן **הוחדו**: ארץ אוכלת את היהודים... לא טוב, בני, לא טוב לשבת בארץ זו... הרס מבפנים ומבחוץ חמה שפוכה... אומרים שבארצות אחרות שונה המצב לגמרי, לגמרי... אולי טוב בשבילך לנוד מפה... קללת אלקים רובצת עלינו: נע ונד תהיה בארץ... היהודי נשתתק. כעבור שעה קלה, הוציא הזקן שעון והתחיל מציץ ברגעים, בדקים החולפים כשלוחש לעצמו: „ככה עוברות השנים. רגע מצטרף לרגע, רגע—לשעה... שעה ליום ויום לשנה — והרי כל החיים'!" הוא קם במהירות ופנה אלי: „יסלח לי, אדוני, אני ממהר לבית המדרש.

יזכר אדני שארץ אשכנז היא רק נקודה אחת בתבל. צריכים לנוד לארצות שהן יותר נוחות אל היהודים. אנגליה, אמריקה. שם ישנם יהודים מסורים לעמם ולדתם׳.

— „כשנפטר ממני הזקן עוד צלצלו באזני הדברים שאמר לי ואחליט: יעבור עלי מה, אני אשוב לאחי, לעמי! עד המאורע הזה היה כל הענין „הן ולאו ורפיא בידי" אבל המאורע הזה נתן לי את הדחיפה העזה שהייתי זקוק לה. מיד אחרי גמרי את האוניברסיטה נסעתי לאמריקה והתקרבתי אל היהודים והיהדות".

הזקן נשתתק ותלה את עיניו באפק הרחוק...

ישראל מובשוביץ

הגנב

לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא
נפשו כי ירעב (משלי, ו׳ ל)

היה זה ערב יום חרף קר.

ישבתי אז בביתי בקרן זוית הסמוכה לחלון והייתי שקוע בכל מיני הרהורים שהם. לא היה לי שום דבר לעשות, שום דבר, מצב של בטלה זה נסך עלי רגש של שעמום — עד לכדי יאוש. הלב כאילו נתרוקן, ובכל זאת, כבד פי שבעה והכל מסביב קבל צורה ישנה, מאוסה... שעוממתי...

. . . נשמע רשרוש קל, קל מן הקל. אולם תיכף וימד הרגשתי בו. הוא הפריע את הדומיה וההדגוניות השולטים בפתאומיות כזו עד שמוכרח הייתי להפנות את לבי אליו. הסתכלתי מסביב. ולמולי, על סף הדלת הפתוחה לרחבה הופיעה דמות אדם. כנראה לא הרגיש בי מפני החשך ששרה בחדר. הוא עמד מהסס רגעים אחדים. על כן, הייתה לי הזדמנות להסתכל בו היטב היטב.

הוא היה בעל קומה ממוצעת, רזה, בעל חטם ארוך ומחודד, עינים בולטות מביעות פחד. בגדיו היו קרועים ומתחת למגבעתו נראו שעורותיו השחורות, הפרועות שהחלו מלבינות. בין הקרעים שבבגדיו בצבץ ערום בשרו. הוא פסע פסיעות אטיות, מתגנבות כאילו קשה היתה עליו הנשימה. רגליו נשרכו אחרי גופו וכלו רעד מקר.

הוא נגש עד לדלת המטבח, פתחה, וקריאה של תמהון נתמלטה מפיו.

הוא ראה על השלחן ארוחה שלמה...

למראה האכל הרב המונח על השלחן החלו עיניו הקמות להבריק ולהתנוצץ כאילו שבו לתחיה וכל מצב רוחו נשתנה. אפילו הלוכו האטי והמיואש חדל. שתי פסיעות נסות — והוא עומד על יד השלחן.

במהירות החל לאכול ומבלי לעום בלע, בזה אחר זה, מכל מה שהיה לפניו, מה שגרם לו להשתעלות ממושכת. הוא אכל את הכל. אכל סתם... עד שלא נשאר שום דבר על השלחן. ואז, רק אז, נח כרגע ואנחה קלה התפרצה מלבו. לא אנחת כאב כי אם אנחת אדם שבע רצון.

לאט, לאט זז מעל השלחן כשעודנו מלקק שפתיו ועומד לצאת. ופתאם... לפניו על האצטבא, על יד הכלים, מונח היה צרור שטרות...

האיש נשאר עומד כשעיניו נתונות בצרור השטרות, שוקע במחשבה כבדה, מעיקה. כמתנער משנה החל לצעוד אל המקום שהאוצר היה מונח. כמוכה סהרורים נגש עד הצרור ולקחו... אבל הוא נשאר עומד מבלי נוע על מקומו. מראות פניו שהיו משתנים חליפות הביעו סערת רוח ומלחמה פנימית.

כך עמד אי אלו רגעים מהסס. לבסוף כמתעורר משנה עמוקה התעודד, הניח את הכסף על מקומו ויצא...

חיים אברמוביץ

רוצה

(קטע מכפור)

.1

דוקא בחגים, כאשר חפשים מבית הספר, נסגר גם ככר המשחקים. בפני עולה כזאת אי אפשר לעמוד בחבוק ידים. השובבים מטפסים מעל לגדר בת שתי הקומות. באצבעותיהם הם מתאחזים בשבכות חוטי הברזל. משקיעים את חטמי נעליהם בחורים של השבכה. כקופים עולים למעלה. שולחים רגל אחת אחר חברתה אל העבר השני וגולשים ויורדים למטה:

לשעת הצרה הזאת באות המספריים לעזרתם. יש להם מספריים גדולות, מושחזות. וכולם משתתפים למפעל הרב—לחתוך את חוטי הברזל: מי בחתיכה ממש ומי בעמידה מן הצד שמח וקופץ למראה הרחבת החתך. בתרועת נצחון מתכופפים לבסוף וחודרים פנימה.

הם משחקים להם במשחקים: מתעופפים כדורי יד וכדורי רגל, אפני־רגל מקשקשים, אפנים נושאות בעליהן במעוף. אחד רץ אחר האפנים של חברו ונושא אליו נפשו ומבקש רק רכיבה מעט. אך, אין הוא זוכה אפילו ברכיבה מעטה זו. לכן פונה הוא אל החבריה לעזור להם בהפוך הככר לגיהנום של רעש והמולה.

מרב השתקעות במשחק הם פשוט אינם מרגישים כי בקולי קולות צועקים. רצים בכל שארית הכחות, בנשימה ושאיפה, ואינם שומעים זה את קריאתו של זה. המנצחים — מתעורר בהם היצר לחזר חלילה על המשחק. הם משתלבים בידיהם בעגול, מרכינים בראשיהם ומריעים לנצחונם: „ר, ר, ר, הידד!" ככה מגרים את יצרם של מתנגדיהם ויצרם הם — צמאים לנצחונות חדשים.

דרך השער מול חנות הממתקים יוצאים הם מבודרי שער. עורקי הרקות מפכים. הבשר מסתמר. הפנים משולהבים ומלוכלכים מכתמי הזעה. פתוח פי הכתנות השמוטות והרטובות.

השרוולים מפשלים. צנומות הזרועות ושזופות. פרקי היד מתנועעים הקלות וללא הפוגות.

על חשבון השני מתלוצץ כל אחד. רק בשני מוטל הקולר על כי לא נצחו במשחק.

— גם סמי הקטן מטיב לשחוק ממנו.

— רץ הוא ממש כ„זקנו"...

מבטל הלה מתוך תנועת יד וסוטר את חברו מתוך שחוק. הסטור אומר להשיב לו כגמולו. שוב ריצה. מתקוטטים, מתלהלהים חד על השני בצחוק הנמשך רסוקות.

מוציאים הם מטפחות־אף מקופלות ומניפים אותן אחת ושתים באויר. מהדקים אותן הדק ומעבירים אותן על הפנים בשתי כפות הידים ומשפשפים אחת הנה ואחת הנה על הגרון ועד כמה שידם מגעת מתחת לגרון. אך, רק מקלחת קרירה שתרביץ היטב את הגוף, כי אין לקמץ במים של העיר הבאים בחנם, רק מקלחת יכולה להשיב להם את רעננותם.

.2

הם „מצפצפים" על תרועות האזהרה של המכוניות. סיעות, סיעות הם עוברים לאט את הכביש וכשערה בינם ובין המכונית החולפת. הנהג בזדון מטה אותה עליהם ומכריח אותם לקפוץ קפיצת בהלה. בכל זאת צוחקים לו. אחד רץ כאילו להדביקו וכולם צועקים אחריו „ימש".

נגשים זה אחרי זה אל חנות הממתקים. מי אשר נכנס פנימה יושב לו אל שלחן־שיש הטעון עודף של סחורה לראוה וחוטף ושם אל פיו, בינתים, חתיכת טשוקולוט; מי שנשאר בחוץ יושב על האצטבה שעליה העתונים, הם עושים כבתוך שלהם. לוקחים עתון מקופל ומעלעלים בו לעיין בעמוד האספורט וכלאחר יד מפליטים: „בשלשה סנטים גלידת טשוקולוט", „בחמשה של תות", „של וניל" ותוך כדי דבור משסעהו השני ומצוה: „גזוז דובדבן", „קשט", „ענבים.

כמעט מתחרים. משלשלים לתוך כיסם את ידיהם ומצלצלים במטבעות ומוציאים אותם. מקשקשים על השיש לזרז את ההנוני, הוא ואשתו. דורשים שמוש מהיר, הרי כסף נותנים הם.

שותים הם וגומעים את הגזוז ובולעים חתיכות טשוקולוט, מלקקים את הגלידה ומגרים את תאבונו של דוד אשר אין לו כסף לקנות ועל כן משתדל הוא להשכיח את עצמו בקריאת עתון, אך הריח המגרה חודר אל תוך נחיריו. עולה דבר מה מציק בפיקת גרונו והוא בולע את הרוק שנצטבר בפיו. הוא עומד נשען אל חלון החנות, עיניו נתונות בעתון, ואינו רואה את חבריו. הוא רק שומע את הקריאות שלהם. מצוים ורצונם מתמלא. הד לרצונו הוא מתרוצץ בקרבו ומכאיב נדמה לו כמעט שהנו רעב.

דוד שומע שריקה ומרים את עיניו בתקוה. אמנם, הרוקח קורא אותו הפעם. הוא רץ אליו ומקבל בקבוק עטוף יפה בניר אדמדם להביא למיסס ברון בקומה השלישית. עולה הוא שמה. מצלצל בפעמון. מחכה. אין תשובה. מצלצל שוב ואזניו קולטות רשרוש וקול רפה:

— הכנס.

האפלולית המצויה בחדרים משתחרת לעיניו יותר כשנכנס מהחוץ המלא אור. נושם הוא למרות רצונו נשימה עמוקה באויר הרוי ריח של חדר מטת חולה. מעניקה היא לו חמשה סנטים בבת צחוק. וממהר הוא להתפח אל חבריו:

— גלידה בשלשה!...

ישראל שפירא

רשמי תלמיד של הישיבה קוליג'

לעת ערב עיין יצחק בעתון האנגלי לראות בקורות היום ונתקלו עיניו במודעה קטנה אבל די בולטת שהכריזה על פתיחת מכללה חדשה בשם „ישיבה קוליג'" שתהא כולה תחת השגחה יהודית. הוא התרומם מעל הספה וקרב את מנורת החשמל שהפיצה אור צהבהב על פני חדר האורחים כדי להסתכל בעיון בחדשה הזאת. ממעל למודעה היתה תמונת הבנין ומגדליו הבנויים לכאורה על פי טעם המזרח ומעורב בטעם אירופאי ומסוגים לא ידועים שונים בבנין הזה המביע... אין אנו יודעים מה שהוא מביע.

לא היתה במודעה מעין זה המחולל סערה בלב הגבור.

היה בה יותר מזה הגורם למחשבות המפלסות להן נתיב מיוחד ומחפשות מוצא נסתר על ידי סלילת כביש בכוון נסתר.

הוא צנח על גבי הספה ושקע בהרהורים, וכשהרים את העתון, אשר נשמט מידו, להתבונן בו מחדש, לא ראה את התמונה באותה הבהירות הקודמת. במקומה הופיעה לפניו תמונת המכללה אשר בקר בה עד עתה זה כשנה מאז גמר את בית־הספר האנגלי התיכוני. הוא זכר את הקשי והמכשולים אשר פגש בעת כניסתו לאוניברסיטה. זכר את כל מיני ההבדלים והמצורים המונחים בדרכו מסבת היותו יהודי, זכר את השנאה והבוז שהוא פוגש על כל צעד ושעל. ואף על פי שהשנאה אליו אינה גלויה, מכל מקום מוחשת היא בעליל בכל פנה ועבר.

והחלט הדבר בלבו. וביום לא עבות אחד הביע את מחשבותיו בגלוי להוריו. אביו, יהודי תורני, משך בכתפיו, עקם את שפתיו כאומר להגיד דבר מה, אבל כשפתח את פיו יצאו קטעי

מלים כגון: „עט... נו... מילא..." ושוב משיכה בכתפים שנתלותה על ידי עקימת חטם נרידא. יותר לא היה יכול הבן להציל מפי האב. האם שנהלה את כל עניני המסחר דברה דברים יותר ברורים והיו במקצת נמרצים. בטוחה היתה שכל דבר שיש בו טעם יהודי הרי זה בחזקת סכנה. וכי מה, למשל, חסר לו בקוליג' זה? הוא יחשב שם למעולה שבתלמידים הלא כה העידו ציוניו, אבל כאשר ראתה שבנה מתעקש, מחתה דמעה מעל פניה ואמרה אל לבה „אכן מאת האלקים היה הדבר". ועוד באותו יום ארז וחבש את חפציו ובא ניו־יורקה ונתרשם בלבו אותו ערב... הכל הופיע חדש לפניו. ואפילו ריח סיוד הקירות הטרי והחריף קצת הנודף ומקשה על הנשימה, לא היה בו אלא משום רעננות המלטפת ומרכבת את הנשימה. ובאותו לילה כשנפל אין אונים אל תוך מטתו שהקציעה לו הישיבה, הרגיש כי דבר מה מסתורי סר ממנו ורוח לו אז.

קשים היו עליו הימים הראשונים, לא תאר לו חיים כגון אלה. רגיל היה בימים שיש בהם מנעימות החיים, רגיל היה בחיים כאלה שדוגמתם נמצאה רק בקוליג' אמריקני. חסרו לו הספורטים השונים, המשחקים האתליטיים אשר על ברכיהם חנך וגדל כל ימיו.

התפלא מאד על שאר בני הישיבה שעמהם היה בא במגע ומשא יומי על שאינם מרגישים בחסרון הדברים הללו. ולא יכל להבין עוד הרבה דברים.

אבל הזמן פעל את פעולתו גם עליו. היתה במקום זה ידידות מוחשת בין תלמיד וחברו. היתה זו כעין קבוצה קטנה החיה מכים אחד. אהדה כעין זו לא ראה עוד מימיו בשום מקום אחר, והיה זה לו לתשלום ולגמול בשביל החסרונות המעטים שמצא בסביבתו.

התפלה בצבור בבית הכנסת, המיוחד לסטודנטים גרמה, גם היא לאחדות אחים שאין זאת בבואו אליו.

למעלה הימנה וכשהיו מתכנסים כולם יחד אל אותו מקום נדמה לו כי כל דבר שנוגע ליהדות הרי אפשר למצא אך ורק בין הכתלים האלה ונדמה לו כי כל אלה הנמצאים במקום הזה הרי הם משירי כנסת ישראל בעולם...

דבר אחד הרגיש בודאות גמורה. הרגיש שהעולם החיצוני נעשה זר לו. ויותר שהשתקע בלמודיו יותר הלך אותו עולם והתרחק ממנו, וכל כמה שהשתדל לאחוז במקצת באותם הימים שבהם היה רגיל, כן הלכו להם והשתמטו מתחת ידיו. וכשהיה שב הביתה לימי החגים היה מביט בעינים תמהות על סביבותיו, נעשתה לו הסביבה הזו זרה ושוב היה מצפה בכליון עינים לשוב אל הישיבה.

לפרקים כשקרא בעתון על התחרויות מרוץ בין אוניברסיטאות, הרגיש איזה דבר מוזר בלבו. הוא נזכר איך היה מתרגש בקראו על דברים אלה. בעת לא הרגיש. כאילו הדבר לו נוגע לו. להיפך, הביט על הענינים האלה באדישות גמורה ובתמהון על עצמו על היותו כה אדיש.

לפעמים כאב לבו על זה. במשך כל השנים אשר בלה בבתי־הספר השתתף מתוך התלהבות בכל הענינים הכלליים. השתתף בכל משחק, אף היה מהראשונים. אבל בעת גזו וחלפו אותן ההרגשות, ואינם.

כאב היה עולה ומעיק על לבו. דבר מה חרישי דחפהו כלפי החוץ. רעיון נעלם האומר לו: „צא מכאן לאותה האוירה שהיית מצוי בה עד כה!"

אבל לא — בעתים כגון אלה, בהרגישו מועקה זו, היה משתדל להכניעה בקרבו ביד חזקה, ומצליח היה הדבר בידו באופן נעלה.

הוא השתקע יותר ויותר בלמודיו, ושלות הנפש שבה אליו. אכן, שונה הנו קוליג' זה לא רק בשמו אלא אף גם בתעודתו. והוא לא ידע

ישראל שפירא
סגן נשיא

מיכאל פוזננסקי
נשיא

ד״ר נתן קלאץ
נשיא הכבוד

אברהם שוער
יועץ המחלקה

י. הוכמן
גזבר

י. שולמן
מזכיר

פקידי מחלקת המסיימים

א. ד. פרידלנד

*
* *

(קטע)

... עוד עומדת בדד אפופת תעלומה נסתרה
מאזינה לאושת אילנות, לאשר הרוחות יתנו
לצפצוף צפרים, כי ישמע, לזמזום חרוקים עליזים,
ליללת הסופה החרפית, תעקר עולמות, עולמות.
... עוד עומדת בדד הרחק מרעש, מעיר,
הרחק מנחשול החיים מתהום המרמה, הכזב,
שקועה בלחן מנוחה, בסוד של תוגה נעלמה,
עוד עומדת בדד מצבה, מצבה.

— — — — — — — — — — — — — —

צליל פעמון מקנה מונוטוני כי נשמע בשפלה
וקול תקוע עמום מקצבי הרים כי התגנב,
אז ידע פרותיו השלש להכנים לרפתן ולסגרן,
ודלת לול העופות לסגור, אז ידע כי בא מועד,
מפני הליל כי ירד לפרשו עננו השחור.
ובדמי הלילה לעתות (יספרו תושבי המקום),
קול נגון תמים של כנור נשמע מנבכי הדממה,
הניח הצלצל מצרצר, הכלב מנבח במרחק,
כמאזינים לנגון הנוגה בא מחדרו של „גלמוד"
(כה כנוהו תושבי המקום על אשר כה נפרש מכלם).
ויש לעתות, כה יספרו, פתע פסק הנגון,
ומני הדממה, כי השתרעה, קול בכיה נשמע,
ומני הבכיה — „ארור יהי שם אהבה מעתה" !
ותדם אז הבכיה, צללה בתהום הדממה...
... ויש לעין השמש, לוהטת באמצע התמוז,
כחם היום ישב בפתח ביתו מתנמנם,
לזמזום זבובים בגינה, זמזום מונוטוני, מישן,
לגעית פרותיו השלש במרעה לא הרחק מביתו
לקרקור תרנגלות בחצר, לצפצוף ירגזי מאמיר.
... ויש לעתות, כה יספרו, כה ישב משתעה עם ילדי
השכנים ומספר אגדות, ספורים מחייו ומחיי
שרים ומלכים ורוזנות, ממלכות בעולם שפסקו...
... ויש הוא ספר ספורים על שדים משתעים בלילות,
רוכבים על סוסים לבנים, טסים לגגות הבתים,

וספר ספורי: ידעונים, יודעי לחשים להנים
מחלות מאדם, מבהמה ולהעלות נשמות של מתים...
... ויש בחרף כי כרך העולם תכריכים לבנים,
ושכבה נעלמה של תוגה הונחה בחלל הדומם
מלא רבבות פתיתי שלג ושממה של מות ואבדון,
יללת רוח הישימון מאוצרות הכפור כי נעור...
... ויש בחרף הנוגה בלילותיו נוגים מכספים
מאור ירח קרירי גולש ממרום תכלת עמוקה,
שופך מרה של קפאון על שכבת השלג הלבן,
אז העיר מנגינה עגומה, הגלמוד מחדרו הקטן.
אף יש בלילות האל, כה מספרים תושבי המקום,
מסביב פנתו של האש מבליח, שולח לשון,
מרעיד הצללים בזועה על קירות מקרשים עשויים,
אז יש שישב וספר ספורים מחייו שעברו.
כה נוגים ספוריו שספר וחודרים ללבות השומעים,
כה נוגים ספוריו מחייו, כמותם ימצאו בספרים,
וכשמש שוקע בים משאיר אחריו רק צל —
כה ירדו לעמקי הלבבות ספוריו, והשאירו תוגה.

... ככה מספרים אנשים על פי ילדיהם ששמעו
מפי הגלמוד בעצמו ספור מחייו שעברו.
ספור עוד נשמע מתהלך בסביבה מאחד לשני —
ספור על חיים שהפכו לאגדה תסופר לתכופות — — —
— — — — — — — — — — — — — —

אהרן גלצר

זכרונות מעירתי בארץ האדומים

זה היה באחד מימי הקיץ הלוהטים. השמש שלחה קרניה על הארץ וחממה את כל היקום. האויר היה חם ומחניק. האנשים הסובבים בעיר רצו אנה ואנה כאלו חפשו מחסה ומגן מקרני החמה אשר חדרו עמוק לתוך כל נפש ובשר. כנופיא של צעירים וצעירות עברו את הרחוב המרכזי ופנו לצד הרחוב המוליך ישר אל גן הפריץ שנקרא ה„גן הנפלא"..

ידוע היה הגן הזה לכל. אפילו אנשים הגרים מחוץ לעיר היו באים בכל שבת אחרי ארוחת הצהרים כדי לטיל שם ולשאף רוח צח. תמיד היה מלא אנשים, צעירים וצעירות, נשים וטף. גדלו — אין לשער, אומרים כי נמשך הוא והולך, וסופו מגיע לעירה אחרת הסמוכה לעיר.

בגן הזה נמצאים כל מיני עצים וכל מיני פירות, שושנים ופרחים. עוד ממרחק כבר נודפים ריחות הפרחים הצודים את הלב. העצים נטועים שורות שורות וצמרותיהם פונות אשה

ו ע ד ה מ ש מ ע ת

מימין לשמאל (יושבים): י. גרינשטיין, מ. רוזנבוים, ד. שמערלער. עומדים: א. קריגיל, י. מילצר.

אל אחותה כאלו משוחחות ביניהן, תחתן ספסלים לנוח מחם השמש ולהחבא בצל. אני שוכב פרקדן על אחד הספסלים.

מבין נגינות קולניות שונות שהגיעו לאזני, קלטתי איזה פזום כבוש של שירים עברים, שירים עממיים. עמדתי משתומם למשמע אזני. והנה כנופיא של צעירים וצעירות קרובה אצלי. הם הנם אשר פזמו נגינות עבריות. הוי, לבי אחריהם. אני אומר להספח אליהם וללכת עמהם באשר הם ילכו, אף על פי שלא ידעתי לאן פניהם מועדות.

אך טרם נגשתי אליהם והם העיפו בי מבט משונה כאלו חפצו לשאל אותי לחפצי ולאמר אלי כי אין להם ענין בי. דבר נחוץ להם היום. סוד כמוס עמהם ולא לי לדעת אותו. אולם, כאשר הכירו בי וראו כנראה לנפשי, ענו כלם פה אחד וגמרו: מר ג. יכול ללכת אתנו. אל תיראו. לבי נתמלא אז אור וגיל. הודיתי להם בעד אמונתם בי והתחברתי אליהם.

בדרך הכרתי כי יש בכנופיא הזאת פנים חדשות, לא כפני הצעירים והצעירות בינינו. בחור גבה קומה, בעל כתפים רחבות, שערותיו ארוכות ומסולסלות, עיניו שחורות והודרות. רק מדי פעם הוא ממלל איזה דבר כאלו התירא ממי שהוא בלחש דבר ובכל פעם היה פונה לצדדים לראות אם אין איש זר שומע.

זוהי הפעם הראשונה שראיתי פנים המביעים אמיץ לב ופחד כאחד, כמו זה של הבחור. משכתי בשרול בחור אחד שהלך לשמאלי ולחשתי לו: „מי הוא זה"? „סבלנות חבר, סבלנות", יותר לא שאלתי, אבל השתדלתי למצא את הסוד בעצמי. רעיון נצנץ במחי „אפשר חלוץ הוא ונשלח מהמרכז לאגד אגודות חלוצים בעירתנו.

והלא ה„אדומים" אורבים על כל צעד אם ח"ו יתפש, כי אז מרה תהיה אחריתו. פניתי אליו עוד הפעם והסתכלתי בקוים המתוחים על פניו. אמרתי אז אל עצמי: „עוד לא כבה האור הלאומי בקרב עמנו, עוד יש ויש צעירים בעלי מרץ ועזמה בתוכנו אשר יעלה בידם לעורר את תחית ארצנו, שפתנו ועמנו." אמנם לא טעיתי במשפטי. חלוץ היה.

משה יעקב ניימן

מזכרונותי

שתים עשרה שנה עברו מאז, והדברים עדיין חרותים בזכרוני. הימים היו ימי פחד ובהלה. עננים שחורים עברו את שמי אוקריינה הבהירים. פלצה אחזה את כל היהודים, יושבי העירות הקטנות. שוד ושבר, גזלה וחמס שררו בכל מקום. יד החרב היתה בכל.

מלחמת האזרחים באוקריינה התלקחה אז בכל תקפה. גדודים, גדודים של מפלגות שונות וסתם ריקים ופוחזים הלכו מעיר לעיר וממקום למקום. הלך ושדד, הלך והרג.

למה כבשו ערים ועזבון? למה שרפו בתים ובזזו מעונות? למה הרגו איש על פני אחיו — בנים על פני אבות? למה מחצו ראשי עוללים ויונקי שדים על פני אמותיהם האמללות? — איש לא ידע, לא הבין...

בהשמע קול יריה, פחד מות היה תוקף בכל וכמו אלה העכברים בשמעם קול חשוד — מתפזרים לכל צד במהומה מבעיתה בלי כל סדר וידיעה לאן — ככה היו אנשים, נשים וטף נמלטים על נפשותיהם, מתפשטים לכל צד ועבר זה אל המרתף וזה אל הגג, אחד לארוה והשני לגורן. לנקרת הצור, לנקיקי הסלע, לבורות, שיחין ומערות, לשדה וליער. וגם בטרם יגיעו למחוז חפצם היו מתנפלים עליהם רוצחי נפש אכזרים שהיו הורגים בהם קודם שיכלו לעמוד על נפשם. המרתפים, הגגות וכל מקום מחבוא היו מלאים פגרי מתים ודם חללים. פרעות כאלה לא היו באוקריינה מימי חמלניצקי.

יאוש תקף את יהודי אוקריינה. הם היו נבוכים ונדהמים כמוכים בסנורים. לא ידעו מה

לעשות, איך להציל את נפשותיהם, איך להגן על עצמם. מאין תבוא העזרה?

אבל סוף סוף באה כעין ישועה עם הופעת הבולשוביקים. אבל „הישועה" היתה אליה וקוץ בה. ראשית כל נאסרו לבית־הסהר כל בעלי הבתים העשירים שנשארו לפליטה מאת המאורעות הנוראים לערבון. ובין אלה היה דודי, איש שהיה ידוע בתור „בורזוי". יחד עם דודי זה נאסר גם בריל הרוכל, יהודי עני שכלכל את בני ביתו בדחק. בימי ההריגות היה טרוד בהצלת נפשו ונפש ביתו. ועכשיו רכל בסתר בחמאה ובבצים, הוליך למוסקבא הבירה ומביא משם דגים מלוחים ועוד מיני פרפראות, ומוכר במקומו.

פעם נכנס לביתו אחד ה„קומיסרים" ואמר לקנות דג מלוח. בריל שמח מאד לכבד את פני אורח נכבד כזה מתוך סחורתו. אבל כשהלז לקח את הדג, לא רצה לשלם את מחירו. בריל התחנן לפניו וכאשר התחנונים לא הועילו, גידף אותו וקראו בשם „חמסן".

ה„קומיסר" לקח את הדג ויצא מביתו של בריל. ולמחרת נאסר זה האחרון. ואחרי משפט קצר ועל חטא שחטא נגד פקיד הממשלה, הושיבוהו בבית־הסהר לשלש שנים.

מכל המדינות נשתנתה מדינת הסווטים, וגם מנהגיה משונים הם. פעם הודיעו לנו כי הנאסרים בבית־הסהר יציגו מחזה בעד קרוביהם. יחד עם בני ביתנו נסחפתי גם אני לראות דבר זר לי — מחזה על ידי הנאסרים בבית־הסהר.

אחרי פרמליות הכרחיות נכנסנו לחצר מרובע של בית־הסהר המוקף חומת אבן גבוהה לבנה. בתוך החצר עמד בנין לבן עם חלונות קטנים ושבכי ברזל שחורים עליהם. דרך פתח ברזל נכנסנו לחצר ארוך וצר שנחלק לשנים, חלק אחד בעד הבמה והשני בעד הקהל. בחדר לא היה אף חלון אחד. נרות־שעוה דלקו במקומות אחדים בחדר ויפיצו אור כהה של מרה שחורה מסביב. בחדר שררה דומיה. צללים ארוכים התפשטו בכל פנות החדר והצללים הולכים ומתפשטים, הולכים ומתרחבים ומעיקים על לבי, מדכאים אותי עד טמטום כל חוש בי.

המחזה החל — ראשונה הציגו איזה דבר ריבולוציוני במערכה אחת, אשר בו השתתף גם דודי.

והנה הופיעה לנגדי תמונת בן אדם שפל קומה לבוש בגדים מלוכלכים ומזוהמים. פי כתנתו היה פתוח, שערת זקנו שלא גלח זה שבועים, ושערות ראשו הפרועות — השלימו את התמונה העגומה הזאת, אני לא האמנתי למראה עיני. לפני עמד בריל. הוא עמד נדהם ונכלם. נקוש שניו, המקישות מפחד זו אל זו, נשמע בדממת המות ששררה בחדר. פעם עמד על רגל אחת ופעם על רגל שניה. פיקת גרגרתו היתה עולה ויורדת, עולה ויורדת, כאלו חפצה לבלע דבר־מה שעמד בגרון.

הוא פתח את פיו. אנחה מרה פרצה מעמק לבו ואחרי־כן פתח בשיר: „הוי גורלי, גורלי המר". מתחילה היה קולו רפה מאד אבל לאט לאט הלך וחזק. וסלסול של בכי עשה את קולו כה ערב — כה עגום... „לא על שכרות ולא על שרירות" — וקולו של בריל הולך הלך ורם — הלך וגדול. ומתוך שיר עצוב זה שומע אני קול ענות יהודים מדוכאים. בקול הזה שומע אני קולות זועה של יורק ,לכודי בתי האינקויזיציה אנקות ת"ח ות"ט, המית הרוגי קישינוב וקולות דם יהודים הנשפך כמים במשך כמה דורות על אדמת אוקריינה, עולים ושואגים וקוראים בקול במוחי הקודח לפני עומד יהודי — לא! סמל היהודי הנצחי והוא שר „מה יפית" לפריץ הבולשיביקי, וקולו מלא התאוננות על העולם האכזר הזה שבו ממלא הוא את התפקיד הכי טרגי. אש נקמה תוססת ויוקדת בי ואני אין אונים, עזוב, חלש — סמל כל העם האמלל — עמי...

מרגיש אני איזה דבר הולך ועולה מקרבי ועולה מעלה מעלה עד שבא לתוך גרוני ושם מתעכב. אני רוצה לבלעו אבל זה עומד ואיננו זז. עיני מתמלאות דמעות. אני מביט מסביב ורואה כי רוב הקהל מנגב עיניו במטפחותיו. אני אינני יכול עוד להתאפק, מעין דמעות פורץ מתוך עיני, ראשי יורד לכפות ידי ואני גועה בבכי מר. ולאזני מגיעים דברי שיר המתלוננים: „הוי גורלי — גורלי המר"...

באי-כח התלמידים

מימין לשמאל (יושבים): י. גולדברג, מ. ניימן, י. סטראוס, ק. מיניץ.
עומדים: א. גרינברג, מ. פוזננסקי, מ. שפירא, י. שפירא. מ. גרינברג, ח. אראנאב.

סקירות על ספרים חדשים

יצחק קוסטרומצקי

בין החרבות

בין החרבות מאת יעקב כהן

בכל דור ודור חייב סופר לראות את עצמו כאלו הוא — ראשון לסופרים. אין הכונה שאסור לסופר להסתייע באותם שקדמוהו כי אין דבר בספרות שאינו מושפע מאלה שקדמוהו. רצוני רק לאמר: שהסופר האמן קולט לתוכו מן המוכן לו ומעכל אותם, אחר כך הוא בא ונותן לנו משל אחרים ומשלו בתערבת המיוחדה רק לו לבדו מעצמיותו הוא, לפי השגת כשרונו אם גדול, אם קטן. ובאמת נמצא את הדבר הזה בהשוותינו סופרים מסוג ידוע אחד אז נראה ונוכח שאף שיש צד שוה בכלם, כי על כן הושפעו ברב או במעט מאותם שקדמום, „לא ראי זה כראי זה" ולא ראי הקליטה כראי הפליטה, משום שלכל סופר־אמן יש מדת „ראשוניות" קבועה שמתמזגת בו, על פי אפנו הוא ואפילו לרבות גם ההשפעות שהושפע מאחרים

יעקב כהן הוא משורר־אמן. הוא נותן צורה חדשה למינים שונים של שירה שרבים כבר דשו בהם והצורה הזאת משנה אותם כל כך לטובה עד כי רואים אנו בהם פנים חדשות ומסבירות. נקח לדוגמא את הבטוי הידוע: „תמות נפשי עם פלשתים?" כמה ידי משוררים וכמה חרזנים משמשו בפתגם הזה, לפארו, הפכוהו וטפלו בו, והנה בא יעקב כהן ומוסיף נפך משלו:

„מר המות, אך לא־מר
לנפל חלל עם הצר!
קר הוא, אך לא קר למות
שטוף דם־שונא חם.
אשרי כל־לא־מת לשוא,

השכיר חרבו על שדה־קרב —
דם!

(„משירי הבריונים")

על הנבואה או על הנביא — כמה דרשו ודרשו וגם משוררנו מהפך בנושא זה — אבל בדבריו אנו שומעים כאלו נשמה של נביא עתיק מנהמת אלינו מתוך שירתו, מנהמת ושואגת:

„לדרכי בין תשואות הרחובות, לדרכי רק אלך ולפנים,
ואת ישים אלקים בפי אגיד גלוי וברור,
ולו ינאצני ההמון גם־נאץ ויד בי אבנים,
ולו כל רואני יתנודד ויחרק שן ארור".

(„ידעתי כי זר אני זר...")

או כמה לא נכתב מימות ביאליק עד הימים האחרונים האלה על פוגרומים, על המוראות של המלחמה, של יתום, שכל ואלמון, עד כי כמעט נעשו לשבלונים ואינם עוד מרעידים את הלב, והנה בא יעקב כהן ונותן לנו אותה התמונה, זו שכל כך הרבה קראנו, ואפשר ראינו בעינינו ובעצמנו וכמה מן החרדה יש בה! כמה מפילה היא אימה! כמה יש בה מן ההמחאה נגד המלחמה!

„אצה אשה (משוגעת) ובתוך דמדומי מחה
קטעי מראות עוברים כמו־בטיסה,
בעלה נופל על שדה־קרב פצוע,
ילדה מטל חולה בעריסה.
בעלה קורא לה, בישימון גוסס —
ילדה צועק, כלו כאב ובערה;
יום ולילה יושבה היא על ערשו,
יום ולילה עינה לא סוגרה."

יצחק קוסטרמצקי

דור הולך

(בשני כרכים) (מאת אברהם שוער)

„אכן יש אברהם אבינו בזה ואנכי לא ידעתי". המחשבה הזאת עלתה על לבי כשבאתי ללמוד לפני שנים אחדות אצל הסופר־המורה מר אברהם שוער.

בפעם הראשונה כששמעתיו מפליט: „ילדים, שבו במנוחה", הרגשתי את עצמי נעלב. אני לא יכולתי למחול לו על הדבר הזה — הלא בשבת הקודמת נקראתי לתורה: יעמוד החתן הבר מצוה!... אך העלבון לא עמד בי ימים רבים, אני ראיתי את שער ראשו שכלו הפך לבן, את קמטי מצחו המרובים, והצדקתי עלי את העלבון: הרי ילד אני... לעומתו! ונוסף לזה, התהלך עם המחלקה כאב וכמוריון, ונדמה היה כאלו אנו ילדיו והוא רוענו, אבינו — אברהם אבינו!

ומשנצנץ בי הרעיון הזה התחלתי לאהב אותו בכל נפשי ומאדי.

לימים, אחרי שיצא ספרו לאור „דור הולך" (שני חלקים), התחלתי לקרא את הספר מתוך צפיה בלתי ברורה שהלכה הלך והתברר במהלך הקריאה: את „האב" שבאברהם שוער אני מחפש בספר הזה! את אברהם אבינו אני מבקש! ולא היתה בקשתי לשוא.

האבהות שבאברהם שוער נמשכת כחוט השני בכל קבץ הספורים והציורים. יש לו יחס חיובי אל כל הגבורים והנפשות שמופיעים בספרו, משום שהוא אב, אברהם אבינו, ומה יעשה האב ולא יאהב את בניו אף בשעה שסרחו עליו ונטו מן הדרך שציינו להם מכבר?

יש עוד תכונות לאופיו של אברהם שוער אבל אני, במהשה תחלה, דנתי על צעד האבהי שבו משום שהוא ידוע לי בתור אדם כזה.

והנה כי כן ידבר אב על בנו החביב שתמימותו הילדותית נפגמה:

„מתפרצות דמעות מעיניו ולבו בוכה בקרבו: וברחוב הולכים אנשים, רצים הם, אצים וממהרים, אין מביט על הגן הקטן, אין מרגיש בנער הקטן ובצערו הגדול. והדמעות שוטפות, שוטפות... והוא בוכה... בוכה בקול — אך מי ישמע, מי יקשיב קולו בתוך המהומה הגדולה של הכרך הסואן והצועק? זמן רב ישב הנער בדד, ישב ובכה, ישב וספד... ולא ידע הנער בעצמו שמספיד הוא את התמימות המתה, שמבכה הוא את הטהרה שנפגמה, שמוריד הוא דמעות על הילדות הגוססת והגוועת..."

(„בגר")

מאיר טרלוב

תמונות מבית מבשל השכר

(הוצאת מצפה)

הספור הנו בבחינת מה מחיה מתים ומקים אותם בעט הקסמים אשר בידו. אשר ברש מקיף כל נפש העושה בספור „תמונות מבית מבשל השכר" היקף מלא. מציר הוא אותם בדמותם חיים, ומעמיק לחדר עד שרש הויתם. קו לקו הוא מצרף ואורג מסכת חיי אנשים זרים לנו

בעצם, אנשים מימים עברו: אך, ואולי דוקא, משום זרותם הם כל כך מעניינים אותנו: אנו משתוקקים לדעת את מאורעות חייהם מראש ועד סוף ואמנם, בלא קמוץ, ביד רחבה מספק אשר ברש את רצוננו הוא זורק טל חיים עליהם והם נצבים נגד עינינו ועל ידם עומד הוא ומספר את קורות חייהם על הרפתקאותיהם ושמחותיהם.

סגנונו סגנון אידילי. בלי רעש, טרוניה, ובאוביקטיביות גמורה הוא נותן לנפשות את חפש הדבור וההופעה בלבושן הן: הבדיחה היהודית עם החוית האצבע המבטלת את החיים ההבליים; הערפליות הקדושה העוטפת את חיי היהודי והאמונה הגדולה ב„רבי"; הדאגה לפרנסה ותנאי החיים הקשים; אשת החיל המפרנסת את בעלה ומוקירה אותו עם זה.

החיים המתוארים פה אינם מצויים. הסביבה איננה גיטואית אלא נוצרית כפרית. בית מבשל שכר בפולניה אשר רב מבקריו הם גויים. דומה מקום השרוי בצל ועומד בשפל המדרגה, ובכל זאת אנו רואים את המשפחה היהודית הגרה שם חיה חיי טהרה ואצילות. הנגודים מבליטים את בהירותה של התמונה.

ופרק—תמונה. כל פרק תמונה הוא לעצמו, אך, אחד לאחד הולכת ונרקמת מסכת חיים שלמה. המסכת מכילה טרגדיה של משפחה אחת. מ„תמונות של בית מבשל השכר" מתהוה תמונה שלמה אחת בידי המספר האמן אשר ברש.

כתבי שופמן

(שלשה חלקים) (הוצאת שטיבל)

יש וספורי חיים שלמים מסופרים בסעיף אחד, בשורה אחת. ג. שופמן נושא דגלה של ספור שירתי, מסכת חיים על רגל אחת. והצליח!

לכל מלה שלו יש כבד משקלה הנכון, כל בטוי ובטוי הוא סיום והשלמה. הולך שופמן ומעצב אפיזודות על כרעיהן וקרביהן. לרב יברור, דוקא, את הזרות שבתקריה, את הסטרא אחרא, או לגמרי תקריה שהיא נקודת הסבוב בחיי מישהו. המשקל, הצבע, ההד, העין הלטושה שהיא חצי עצומה מתוך התאמצות לקלוע אל המטרה — בכלי הזין הללו בא שופמן אל הספור.

הוא, דומני, המגיב אל מהלכי החיים המשתנים מידי יום ביומו. אין אף עובדה מתחמקת מעיניו. בזה הוא דומה כמעט לעתונאי, אלא, שבעין אמן ובצורה פסלית בורא הוא יש כיש נסתר ונעלם לעיני כל, אך לא לעינו הסוקרת. יורד למעמקים וצולל ומשם עולה ומרגלית בידו. אפילו בשעה שעוד לא הגיע אל המרגלית והוא שוקע במעמקים, קולו עולה ומצטלצל באזנינו, מבשר את המרגלית.

דרכו לתת את המרבה במועט, ויש שלפעמים מאד רחוקות מאריך, גם שם אנו רואים את קפולה של א"י למראשותיו של יעקב. כגון, בספוריו הארוכים בספר הראשון של „כתבי שופמן".

שופמן — חגגו זה עכשיו את יובלו העשרים וחמש להופעתו על במת הספרות העברית והוציאו לאור רק שלשה כרכים „כתבי שופמן". אוצר בלום יש בשלשת הכרכים. פאר הם לספרות העברית החדשה. אינדיבידיאלי באין שני דומה לו. אין פלא שנשא על שפתי העברים בגאוה: „סגנון שופמני".

כנסת

העורך פ. לחבר (הוצאת „דביר")

„האנתולוגיות" אלו הילקוטים הספרותיים חשובים בכל ספרות שהיא. גם ספרותנו החדשה שרשיה נעוצים „במאספים". כמעט ששם נרדף לראשית ספרותנו החדשה הוא „מאסף". במאספים באינ משופרא דשופרא שבספרות הדור של אותו העם. על פיהם יכולים אנו, לפיכך, לדון על איזה גובה עומדת אותה ספרות.

ארץ ישראל, ארץ קבוץ הגלויות היא ארץ כנוס לטובי סופרינו ומשוררינו העברים העומדת עוד בתחילת הויתה וידיה פתוחות לקבל, אך לקבל. אבל הארץ הזאת התחילה כבר גם להעניק לנו, ולהעניק מנה אחת אפים.

הנה בא הקבץ „כנסת" ומעיד על טיבה של הענקה ספרותית זאת. קבץ זה מכיל מטוב זמרת הארץ. העורך פ. לחובר השתדל לעשות אותו לבא כח נאמן למהלך המחשבה וההוי הארץ ישראלי; הלא כן הוא אומר מהקדמתו, כי „כנסת" מיוחדה היא ל„דברי ספרות של סופרי ארץ ישראל". וטובי סופרינו שהתישבו מקרוב בארץ בטאו על ידי ה„כנסת" את הרהורי לבם על המרכז העברי שכל כך קוינו לו.

בו, מעיד העורך, מבלט ביחוד „הטפוסי והאפיני יותר בשעה זו". ואמנם בקראנו בקבץ נוכחים אנו לדעת רבגוני הוא החמר. רואים אנו כי אמנם א"י היא קבוץ גלויות וכל סופר הביא עמו מסורת שלמה, תמונות שונות, סביבות זרות ואת אלה הוא מתאר. פה יש ספרות של העם בתפוצותיו ובא"י.

כנוס במדה גדושה ממבחר הספרות בספר אחד, כמו שמלא וגדוש ה„כנסת", הוא דבר יקר המציאות. הוא מהנה ומאלף את הקורא מדף לדף. שפע ברכה משפיע הוא עלינו. כדאי לכל אחד לעוט עליו ולקראו ולהפוך בו, כי חרוזי פנינים יקרות היא ה„כנסת" שבא"י.

נדודי עמשי השומר

מאת יעקב רבינוביץ (הוצאת מצפ"ה)

לא קל ביותר לתאר את התהליך של כור ההתוך: כל מיני חומר מוכנם לתוכו ובו מתחלק ומתברר חלק, חלק; כאילו עין עליונה משגיחה ומבדילה לבית הקבול את הרצוי ואת הסיגים מפרישה ומקיאה. ארץ ישראל היא כור ההתוך. למרות כל הקשי שבדבר, עלה בידי רבינוביץ לתת בספרו „נדודי עמשי השומר" תאור חודר ומלא הבנה לתקופת השיבה של הבנים אל הארץ, החל במאה התשע עשרה וכלה בשנת 1914.

יעקב רבינוביץ, הוא אחד מזקני הסופרים הלוחמים בעד הארץ וחי בה. הוא היה ער לחיים המתהוים. השתדל להבין לרוח החלוץ הבילו"י, למתאכרים על אדמות הברון, לתמני, ליליד הארץ, ולכל אלמנט אשר בא שמה, בין לתור אותה מתוך רצונו הטוב ובין המהפכני שהכרח לברוח שמה. וביד המחבר עולה לתאר את מהלך המחשבה של האנשים ואפיהם השונים והמתנגדים מן הקצה אל הקצה.

אחד מלא אידיאלים והשני קנאי על פרוטה ומתנקש בעבודה עברית. פלוני אינטליגנט ואלמוני גס רוח. הלה אשכנזי והשני תמני. אלה רכשנים והללו סוציאליסטים, אחד מהגר והשני יליד הארץ מתערובת של אשכנזי ותמנית שהוא יצור חדש לגמרי.

עמשי השומר הוא היצור החדש, הוא גבור הספור. אפיו מתואר כדהלן: „והדמיון של עמשי רחף כבר במרומים כדרכו לכל התעוררות רעיון הדש". הוא אבנטוריסט. הוא שומר, פלח, הולם על בידוים יהודיים. יוצא לחפש אחרי הבידוים היהודיים „יהוד־אל־חבר". דמיונו הלוהט והרפתקאותיו מתוארים וכתובים „מתוך קרחתניות נפשית". באותה המדה מגיב הקורא לספור המעשה וקורא אותו מתוך נשימה אחת.

אנו רואים כיצד „וזיעתו נגרה מעל מצחו על פניו ולחיו ונגעה מלוחה בשפתיו ובלשונו, והוא לא חש, וגם בנגבו אותה לא ידע את אשר ידיו עושות". כי לפני באי הארץ יש סיסמא אחת: עשה את אשר מוטל עליך לעשות. חובה — ומקיימים. „התכנס פנימה, שומר ועשה, אל תראה ואל תשאל ויום אחד ישיגך כדור מן המארב — וחסל! בלי פילוסופיה".

עצבון

מאת א. ראובני (הוצאת שטיבל)

שלש נפשות מדברות מתוך גרונו של המספר א. ראובני: זינה, קנופ ולינקר. החלק הראשון של הספר המכונה „יומן מיוחס לזינה. החלק השני „זכרונות" מיוחס לקנופ. החלק השלישי „עלי טרף" מיוחס ללינקר. העלמה זינה מספרת קורות חייה ב„יומן". קנופ המשורר מעלה על הגליון מהרהורי לבו ב„זכרונות". הפיליטוניסט לינקר רושם רשימות ב„עלי טרף".

וזה כחו באמנות.

כאשר קראתי את החלק הראשון של „עצבון" לא היה בדעתי אלא כי א. ראובני סופרת. כל כך חדר הסופר לעמקי נפש הצעירה ויודע הוא מסתרי הרגשותיה, עד כי אין בינו ובין סופרת ולא כלום. הפלא ופלא! יכול איש להעשות ברצונו גם לאשה ולדבר מתוך גרונה של גבורת הספור.

עמדתי על שגיאתי בקראי החלק השני. נוכחתי כי איש הוא המדבר אלי. ושוב נתעיתי לחשוב כי קנופ אינו אחר אלא ראובני עצמו ולפני אבטוביאגרפיה, כי חשבתי שאי אפשר לאיש לצייר את מישהוא זולתו עצמו בריאליות כזאת.

הייתי עומד בדעה זאת לולא היה עוד חלק לפני, איש אחר הוא הכותב אותו — לינקר הפיליטוניסט. ולינקר מופיע כמזוהה עם המספר. אכן, אין זאת אלא שלראובני הסגולה להתגלגל בנפש גבוריו ולחיות את חייהם.

כשרון בלתי מצוי.

המקומות שבהם מתרחשים המאורעות הם: רוסיא הלבנה, סיביר, וארץ ישראל. רק הלך ונודד נצחי כיהודי עלול להתגלגל גלגולים כאלה. הצו התמידי הרודף אחריו הוא: „עבור לדרכך עובר אורח".

מהו היהודי אם לא עובר אורח שאיננו מוצא לו מנוחה בכל העולם. מורד הוא ברשע ובגזלה הממלאים את הארץ וחותר הוא להעביר את ממשלת הזדון מן העולם? שלושת הגבורים העושים בספור, הם קרבן על מזבח הסוציאליזם; השמים את נפשם בכפם בשביל להעלות אור ולהוריד את הטוב לעולם, והם נתפסים לרשות וגולים להרי חשך שמעבר לסמבטיון. אם הם אינם נרתעים — כי למה להם חיים אם עוד לא עלה בידם לשרש את ה„עצבון" מן העולם ולבטל את הקללה הרובצת על האדם: „ארורה האדמה בעבורך, בעצבון תאכלנה כל ימי חייך".

לשנתים

מאת רחל פינגברג

לצורה הספרותית שבה נכתב ספר, חשיבות מרובה. הצורה בכל לבוש צריכה להלום את הנושא. „מנחם־מנדל" של שלום עליכם, למשל, בצורת המכתבים — התאמה במדה שאין למעלה ממנה לגבור הספור. גם בספר „לשנתים" מאת רחל פינגברג אנו מרגישים כי מצא מין את מינו ורושם לא ימחה עושה עלינו הספור, אולי, בהרבה הודות לצורת המכתבים שבה נכתב.

הספר כולל חלופי מכתבים בין חלוץ בא"י ובין אהובתו אשר עזבה את הארץ, ירדה מצרימה ומשם לורשה ולבסוף מצאה את מקום מנוחתה בליטה. במכתבים הללו מתגלים שני עולמות — א"י והגולה. בדרך אגב — אגב הדברים שבינו לבינה — מתוארים חיי היהודים למושבותיהם באשר הם.

כמה מגוחך לראות שכל מצבי הנפש השונים, החכוכים והנגודים תלויים רק באיזו פליטת־עט, אי־הבנה, כונות, ופרושים שלא חלם עליהם בעל המכתב. זוהי הצרה של הנאהבים הנפרדים והנדברים ממרחק: לבם מהסס יותר מדי, מלא פקפוקים וחשד, ואינם יכולים לקפוץ ולהושיט יד זה לזו בשעת הכשר הראשונה. במקום לבוא לידי הבנה הדדית יש ועוד יותר תעמוק התהום ביניהם.

ובדרך אגב מתוארים שם חיי הקבוצה בא"י מזה; מסירות הנפש והחברותיות השוררת בין החברים, ואף על חיי העיר הארץ ישראלית נמתח קו אור. וחיי יהודים במצרים ובארצות הגולה האחרות מזה, חיים סואנים מלאי הלבטים וההתרוצצויות הנפשיות וההמריות.

אכן, התרוממה המספרת גבוהה, גבוהה, מעל אפק החיים של א"י והגולה גם יחד. עינה האחת נתונה לארץ והשניה שלוחה לגולה ואת אשר ראתה הסופרת העלתה על הגליון.

וכל זה בספר אחד: „לשנתים" מאת רחל פינגברג.

יעקב רוזן

קבוץ מסיימי תרצ"א

בימי התמוז החמים והלוהטים היה הדבר. נכנסתי לגן הברונכסי להשיב את נפשי, ואחרי לכתי להנאתי שעות אחדות, ישבתי לפוש תחת אחד השיחים. צפור קטנה עמדה על צמרת עץ ותתן קולה בשיר. שורות של יונים צחורות טסו מתחת לשמי התכלת הבהירים. מזהבה וחוגגת השתרעה הבכר לפני. הרוח אצלה עלי מרעננותה — ואישן.

ובחלומי —

והנה אני עומד בלשכת בית המדרש למורים ושם רעש והמולה, מבוכה ומבוסה, איש לא ישמע את שפת רעהו. סגן המנהל ד"ר הארטשטיין צווח, ומאים על כל הקרב אליו וכלו אומר: „גש הלאה, דע לפני מי אתה עומד!" שליחים נכנסים ושליחים יוצאים וכלם אצים, רצים, תשים, טסים, והלשכה כמרקחה.

ובכל פנות החדר עומדות כנופיות תלמידים מוללים ברגליהם, מורים באצבעותיהם — קול ורעש אשמע. ולאזני מגיעות מלים ושברי מלים: „דר. הורגין... ארץ ישראל... אורחים..." והנה אהא! כקול רעם בגלגל, קולו המרוסק של ד"ר הארטשטיין חצה את האויר, סגן המנהל העיף את עיניו לכל צד ואחר כך פנה אלי, ד"ר חורגין יסע מחר לארץ ישראל והיום בערב יערך נשף לכבודו, לכן שוט בחוצות ניו־יורק ובקש ברחובותיה ובשדרותיה וראה אם תמצא מתלמידי מחלקה ד' שסימו בשנת תרצ"א, והבא אותם לחגיגת פרידה זו, ואם לא את חגיגת־הפרידה אתה קובע!" בראש סחרחר, וברגלים כושלות עזבתי את השלכה.

תחנתי הראשונה היתה בסיטי קוליג' בית המקלט לתלמידי מחלקה ד' החרוצים. עוד בחוץ שמעתי קולות שבקעו את האויר „הורייא פר מובשוביץ! הורייא פר מובשוביץ" רצתי מהרה להגיד למובשוביץ את פקודת ד"ר הארטשטיין החזקה עלי. נכנסתי לאולם גדול ושם מצאתי את „תכשיטנו" י. מובשוביץ אשר קנה מוניטין בבהמ"ל במשחק „הפינג פנג", המשחק הקוליג'י הידוע — עסוק במשחק והצד שכנגדו היא נערה יפה וטובת טעם. והאמת נתנה להאמר כי קנאתי במושוביץ, על שזכה לשחק עם יפהפיה כזו. נגשתי אליו באימה וביראה והשתחויתי לו ובקול רועד ונמוך אמרתי לו „שלום אדוני הטשמפיון", באתי בשליחות הארטשטיין להזמינך לנשף ד"ר חורגין". ובמקום קבלת־פנים התנפח כתרנגול הודו וכבדני בידו הנטויה מנה אחת אפים. הודיתו לו על קבלת פנים זו והבטחתיו שאמסר את זה לד"ר הארטשטיין. ויהי בשמעו את השם הזה הוריקו פניו כפני שכיב מרע ר"ל. בשוב ד„ את רוח מובשוביץ ויחי — הצתדק לפני באמרו שהוא

חולה במחלת העצבים ולכן לא יכול למשול ברוחו". סלחתי לו, ושנינו יצאנו לבקש את „ילדי" מחלקה ד'.

נסענו לקוני איילנד למקום מעיני הישועה טילנו בשוקים והתבוננו אל כל אשר מסביבנו והנה ראינו חנות גדולה וספרי פילוסופיה מוצגים לראוה, פילוסופית הרמב"ם, ר' סעדיה גאון, וד"ר נתן קלוץ. לבי נבא כי החנות הזאת היא מקום מפלט המסימים של מחלקתנו. (מי כתלמיד בית המדרש למורים רודף אחר מקור פרנסה, ויהיה מה שיהיה ובלבד שתהיה פרנסתו מצויה) נכנסנו והנה איש בעל כרס עומד ומדבר על לב קונה — וספר ד"ר קלוץ בידו. עיני קמו בתוריהן בהכירי את צבי רבל „החוקר החגר" של מחלקה ד', בכבודו ובעצמו, הוא ולא אחר. שאלנו בשלום איש רעהו, וכאשר הצעתי לו את מטרת בואי שמח מאד, וישקני מנשיקות פיהו. אגב אורחא הציג לפנינו את אשתו הלא היא בתו של ד"ר קלוץ, ואת בנו הקטן שקלסתר פניו דומים כשתי טפות מים לקלסתר פני ד"ר קלוץ.

אחרי הדברים האלה מלאתי אחרי בקשת מובשוביץ והלכנו אל השמע־נוע מקום „המתים" יהללו וירננו... ובהגיע זמן „הבודיויל" והנה על הבמה הופיע איש כושי וישר, והקהל מחא כף. וקול הכושי הולך וחזק וחודר אל הלב עד שצבי רבל פתח את פיו לרוחה ויגעה בבכי כעגלה המובלה לטבח. ומוזר — הפנים פני כושי והקול — קול חברנו גלצר הבדחן „לכשיכול". הודענו את גלצר את מטרת בואנו והוא אמר שיבוא וגם יביא עמו את מקהלתו המפורסמת „מקהלת בוביריק" לשפר את החגיגה.

בדרכנו לתחתית פגשנו בחוט המשולש שעד היום לא נתק הלא הוא רבל נחום, דז'א ליעף וליבוביץ. דז'א נתמנה לספרן ראשי בישיבה קוליג' בהבטחת משכרת רבה ובקימת — זעומה מאד. ליבוביץ שסים את „הבוסטון לאו סקול" ונתפרסם לעורך דין משובת מיום שלמד זכות שלא על מנת לקבל פרס על ד"ר הארטשטיין על הלבינו ברבים את פני מר' אייברמס סגן מנהל הישיבה. רבל נחום משירי עשרת הבטלנים שבעיר, אשר עמדו לו זכותו וזכות אבותיו, שקול הוא כנגד כל העשרה...

יגעים מעבודתנו נסענו למורד־העיר. ויהי בבואנו אל מזרח־ברודוויי והנה שני יהודים לפנינו, אחד תורן ואחד גוף וכרסו בין שניו והמה הולכים ומרננים ומחזרים על פתחי החנויות. גלצר שחננו אלקים בטביעת עין של תלמיד חכם הכירם תכף ומיד. התורני היה פדר, החזן הגליצאי אשר אבד לו קולו בשעה ששר

שירה חדשה, איכה וכיצד אין אנחנו אנשים פשוטים יודעים אבל ידוע הוא לחזנים, ביחוד לבשקוביץ המפורסם אשר מצא קולו האבוד ומשתמש בו לטובתו להנאת קהלתו. והקטן היה טרלוב הבעל תפלה מביאליסטוק שגמר את תורת הרפואה במכללת קולומביה ומתפרנס בדוחק מיום כפורים עד יום כפורים הבא עלינו לטובה. חוץ מזה איננו יכול למצא לו „שדוך" הגון אולם התקוה עוד לא עזבתו לגמרי, הרי דוקטור הוא ומקוה לכלה יפה ועשירה אשר תחליצהו מכל צרותיו, ותקותו זו מעודדה אצלו מקל וחמר וגזרה שוה — הרי ד"ר קלוץ שאינו דוקטור באמת, כי אינו מדיציני, סוף סוף זכה, — על אחת כמה וכמה...

על פי עצת ליבוביץ הלכנו לבית תגלחת אחד אשר על רחוב נורפולק, כי פדר וטרלוב היו זקוקים לאבקת־גלוח שערם צמח וזקניהם נכונו... אך מה נשתוממנו בראותנו את ניימן מי שהיה סגן נשיא ההסתדרות בשנת תרצ"א, הוא בעל בית התגלחת ווייצמן יוצק מים על ידיו. ניימן התפאר לפנינו כי הוא מצליח

בעסקיו. וקירי קרתא, ביחוד הדרים הקונסורוטיים מבכרים את בית תגלחתו, על בית־תגלחתו של רוניקוף, כי האבק אשר ניימן הצליח להמציא מסריח הרבה מזה של רוניקוף וכידוע כל המרבה... אצל הקונסורוטיים הרי זה משובח. אך ווייצמן עוזרו התאונן לפנינו ויקלל את ניימן הקפטליסט המוצץ את לשד פועלו. אך גלצר הרגיע את רוחו של ווייצמן והבטיח לו להמציא אבק עוד יותר מסריח, ויפתח לו בית תגלחת מול בית תגלחת ניימן והיה לקפיטליסט גם הוא.

השעה כבר היתה מאוחרה ונמהר אל „בית המדרש הגדול" להתפלל מנחה בצבור. השמש שהיה מכרו של פדר כבדהו בתפלת מנחה. אך פדר התרגז ואמר שהוא חזן ולא בעל־תפלה, ומנחה של חולין הולם בעל־תפלה פשוט. אך אנחנו דברנו על לבו והוא נענה לנו. מה אמר לכם רבותי, מי שלא שמע את „מנחת" פדר לא שמע „מנחה" מעולם. אמת שלא היה מקום ל„עברתו" במנחה אבל הצליח לסלסל את „עברתו" ב„פותח את ידך" ב„אשרי", כל כך, עד שכולנו הורדנו דמעות וגם גלצר שמעולם לא בכה. בעזבנו את בית הכנסת ראינו זקן אחד מדביק שלט על הדלת ואלה הם דברי השלט: „גברים וגברות נכבדים! מי שרוצה בחזן, מסדר קדושין, מוהל, שדכן, ומורה עברית בעברית, עברית באנגלית, עברית באידיש, מאלף בית עד גמרא ודרשת בר מצוה בכל השפות, יפנה לרעוורענד מלצר, הגר עשרים וחמשה לרחוב ארטשארד". ויהי בכלותו לקרא את דברי השלט ונשמח כלנו שמחה גדולה, ביחוד שמח טרלוב, כי מלצר גם שדכן הנהו וטרלוב זקוק לכך מאד...

אחרי הנדודים והטלטולים המרובים נכנסנו למסותא כשרה ושהורה, רחוצים למשעי יצאנו ההוצה לשאף רוח צח, והנה קול נואם הגיע לאזנינו. נגשנו למקום ההוא והנה פרידלנד המשורר, המתנגד לשפה היהודית, עומד על סולם גבוה למעלה מעשרים אמה ומדבר עברית ומזרז את העם שידברו עברית, רק עברית, עברית ולא שפה גלותית כיהודית, ובזכות זו ישלח ה' את המשיח במהרה בימינו אמן. וממולו עומד קוסטרומצקי על תבה של ברית הפוכה חמש אמות ארכה ואמתים רחבה, וצורח ככרוכיא: „אידיש היא שפת אמנו האחת והיחידית בכל העולם כלו. הישכח בן את אמו — מרחמת אמו חבלתו? הבו אחי גודל לשפתנו!" וקהל גדול צובא על יד שני הנואמים. אני עברתי בין „הבשרים" ואמרתי שלום לכל אחד בשפתו. פרידלנד ירד מהסולם וקוסטרומצקי מהתבה ונשקנו איש לרעהו.

פרידלנד מי שהיה חברו של אברמוביץ הודיע לנו שהלז פתח לו חנות ושם אפשר לקנות כרטיסי נשף, עתונים מארץ ישראל, ממתקים זבים חלב ודבש, ומי־מרה שנמתקו, ושיורים מן הפשתן של רחב הזונה, ושביסי אמנו רחל, וגליונות „הדאר", ועפר ארץ ישראל, אתרוגים, לולבים, הדסים, ערבות, ונסרים משל תבתו של נח „ושטרימילים" של מקובלי צפת וגליציה ושאר דברים עתיקים מאד כגון: ה„ניר" של תרפ"ט, ה„הדנו" של הישיבה, ויונתן בן עוזיאל של הרה"ג פנחס, המכונה ד"ר פ. הורגין. אברמוביץ קבלנו בסבר פנים יפות וכבד אותנו בדבשו של שמשון הגבור ובעוגתו של אליהו הנביא. ליבוביץ שהיה לקקן גדול לא הסתפק במגדני־שמים אלו וחתר לגנוב ממתקים ולא מצא ושב אלינו ופניו כבושים בקרקע מבושה ומצער גדול.

השעה כבר היתה מאוחרה ואנחנו עוד לא היינו מוכנים לנשף. טכסנו עצה ונחליט שכל אחד ילך לביתו ובשעה התשיעית נתאסף בבנין הישיבה.

בשעה התשיעית התאספנו וכולנו לבושים בגדי הדר. גלצר הביא עמו את מקהלתו המפורסמה. פדר הביא את הקמורטין שבו היה עושה נפלאות. ברב פאר והדר צעדנו לאולם האורחים ופני הד"ר חורגין צהלו בראותו את מחלקה ד' המצוינה, מחלקה ד' היקרה והמסולאה.

Compliments of

HARRY FISCHEL

Compliments of

Nathan Straus

and

Harry Fuchs